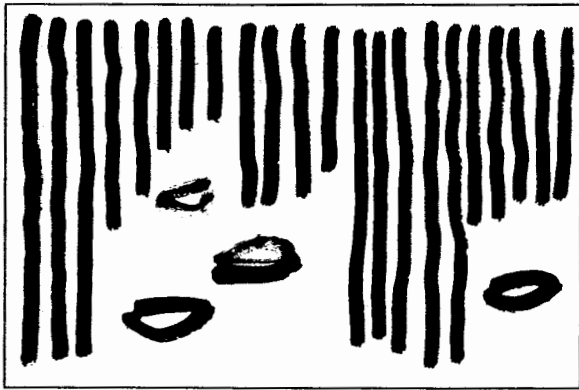

แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

คณินนิตย์ จันทบุตร

บทที่ ๑

บทนำ

ความสำคัญของการวิจัย

พระพุทธศาสนากับการศึกษาเป็นสิ่งสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน เพราะพระพุทธศาสนามีระบบการศึกษาได้แก่ การฝึกฝนทางกาย ทางจิตใจ และทางปัญญา ทั้งยังเป็นกระบวนการที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง คือการศึกษาเล่าเรียนที่เรียกว่าปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ (จินดา จันทรแก้ว, ๒๕๒๕ : ๕)

ปริยัติ หมายถึง การเล่าเรียนพระธรรมวินัยหรือพระไตรปิฎก ปฏิบัติ หมายถึง การประพฤติตามพระธรรมคำสั่งสอน ปฏิเวธ หมายถึง การรู้แจ้งภายหลังการลุล่วงผลปฏิบัติ

ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทยส่วนหนึ่งเป็นประวัติการให้บริการการศึกษาหรือฝึกหัดอบรมกุลบุตรตั้งแต่หลักธรรมเบื้องต้นสำหรับสังคมจนถึงนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุด ทั้งยังพัฒนาระบบโรงเรียนจนกลายเป็นการศึกษาในรูปแบบของมหาวิทยาลัยสงฆ์

จะนํานงานหลักหรือภารกิจของสถาบันสงฆ์ คือ การศึกษาซึ่งถือเป็นสาระหลักของชีวิตพรหมจรรย์ คำสอนและบทบัญญัติต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา มีสาระสำคัญที่ส่งเสริมการศึกษอบรม (รายละเอียดในพระราชวรณีย์, ๒๕๒๕ : ๒๑๕ - ๒๒๒) การศึกษาของคณะสงฆ์จึงมีความสำคัญต่อศาสนา วัฒนธรรมและสังคม เนื่องจากการเป็นการศึกษาแรกที่มีในสังคมไทย มีความสำคัญต่อการสืบอายุพระพุทธศาสนาให้มั่นคง ประสิทธิประสาทภูมิปัญญา จริยธรรม คุณธรรมแก่พุทธศาสนิกชน

พระพุทธศาสนาจึงถือเป็นระบบปัญญาสูงสุดระบบหนึ่งเท่าที่มนุษย์คิดได้ และไม่เป็นเพียงปรัชญาความคิดเท่านั้น ยังเป็นวิธีการที่จะนำเข้าสู่ปัญญาในการแก้ไขเยียวยาวิกฤตทางสังคม ซึ่งความรู้ทางจิตวิญญาณตามหลักพระพุทธศาสนา ถ้าได้รับการเพิ่มพูนให้มีศักยภาพเข้มแข็ง และนำไปใช้อย่างเหมาะสมแล้วก็จะสามารถแก้ไขวิกฤตการณ์ของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมได้ เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ไทยหลายครั้งเป็นประจักษ์พยานให้เห็นว่า เมื่อเกิดวิกฤตทางบ้านเมืองคราใด คนไทยสามารถแก้ไขวิกฤตให้กลับคืนมาด้วยความเยือกเย็น ประณีประนอม และมีขันติธรรมทางศาสนา คุณสมบัติ

เหล่านี้เป็นคุณสมบัติที่ได้มาจากศาสนาทั้งสิ้น (ประเวศ วะสี, ๒๕๓๒ : ๒)

วิกฤตสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อมนุษย์และสังคมไทยในปัจจุบันได้แก่ วิกฤติทางเศรษฐกิจและวิกฤติทางสังคม วิกฤติทั้งหลายเหล่านี้ เมื่อพิจารณาอย่างถ่องแท้แล้วย่อมมีมูลเหตุมาจากวิกฤติทางศาสนา เนื่องจากศาสนาเป็นแกนหลักของสังคมและเป็นที่มาแห่งแนวคิดจิตใจ วิกฤติทางศาสนาไม่ว่าจะเป็นเรื่องพุทธพาณิชย์ หรือ การบิดเบือนลัทธิธรรมย่อมมีผลมาจากความอ่อนแอของการบริหารคณะสงฆ์และการศึกษา คณะสงฆ์ที่ไม่ได้รับการเอาใจใส่อย่างเข้มแข็งและจริงจัง เป็นผลให้คณะสงฆ์ขาดเอกภาพและคุณภาพในการศึกษา ไม่สามารถจะสร้างสรรค์สติปัญญาและผลิตผู้นำท้องถิ่นที่มีคุณภาพออกมารับใช้ศาสนาและสังคมได้

การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยแบ่งเป็น ๒ แบบ คือ การศึกษาในหลักพุทธธรรมหรือพระไตรปิฎกเรียกว่าการศึกษาแบบคันถธุระ และการศึกษาด้านสมถวิปัสสนาเรียกว่า วิปัสสนาธุระ การศึกษาด้านคันถธุระ แบ่งเป็นหลายระบบ เช่น การศึกษาพระปริยัติธรรม (บาลี-นักธรรม) การศึกษาพระปริยัติธรรมสามัญ และการศึกษาในรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์ วิวัฒนาการของการศึกษาคณะสงฆ์เป็นไปอย่างเชื่อมโยงซึ่งกันและกันที่เป็นการศึกษาดั้งเดิมจนในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เมื่อมีการตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสงฆ์ ให้มหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาล นับเป็นการปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่ของการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ ประกอบกับภาวะวิกฤติทางสังคม ความคิด และเศรษฐกิจ ที่สำคัญที่สุดคือเกิดปัญหาการตีความหลักธรรมใหม่ในกลุ่มพระสงฆ์วัดพระธรรมกาย จนกลายเป็นกระแสวิพากษ์ในพระพุทธศาสนาอย่างรุนแรงว่ามีการบิดเบือนลัทธิธรรมใหม่ ภาวะวิกฤติเหล่านี้ก่อให้เกิดกระแสที่จะกลับมาทบทวนแนวคิดและทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์เสียใหม่ว่าควรจะไป ในทิศทางใด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. ศึกษาพัฒนาการการศึกษาคณะสงฆ์ตั้งแต่อดีตปัจจุบัน
๒. ศึกษาสภาพปัญหาในการศึกษาคณะสงฆ์ไทยแต่ละระบบ
๓. ศึกษาแนวคิดและทิศทางการศึกษาคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันและอนาคต

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยจะศึกษาเฉพาะการศึกษาพระปริยัติธรรม (บาลี-นักธรรม) และการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ ส่วนการศึกษาด้านปริยัติธรรมสามัญและอื่น ๆ ไม่อยู่ในขอบเขตการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บข้อมูลด้านคณะสงฆ์จากเอกสารการวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาคณะสงฆ์ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ งานเขียนด้านการศึกษาคณะสงฆ์ของพระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต) และนักวิชาการด้านศาสนาอื่น ๆ ตลอดจนสัมภาษณ์แบบลึกผู้บริหารคณะสงฆ์ที่มีบทบาทด้านการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ กลุ่มพระสงฆ์เสขิยธรรม กลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาอุบลราชธานี - อานาจเจริญ พระสงฆ์ผู้บริหาร ม.มจร. วิทยาเขตอุบลราชธานี และฆราวาสที่มีประสบการณ์จากการศึกษาคณะสงฆ์ไทยและกลุ่มผู้สนใจและนำเสนอในรูปของการพรรณาวิเคราะห์ (Analysis Research)

เอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เพื่อที่จะเข้าใจถึงแนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยให้ชัดเจนยิ่งขึ้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกลับมาวิเคราะห์งานวิจัยและผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

บุคคลสำคัญในการวิเคราะห์และปรับปรุงโครงสร้างของสถาบันสงฆ์โดยเฉพาะระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ให้เหมาะสมได้แก่ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ตั้งแต่เมื่อครั้งท่านดำรงสมณศักดิ์ เป็นพระราชาวรมุณี

พระราชาวรมุณี ได้กล่าวถึงประวัติการศึกษาพระพุทธศาสนาใน “ปรัชญาการศึกษาไทย” ไว้อย่างน่าสนใจ ความว่า

“...เริ่มต้นในวัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยพุทธศาสนา อาจารย์ศิษย์มีความสนิทสนมใกล้ชิดกันอย่างบิดากับบุตร ศิษย์มีความเคารพครูอาจารย์เป็นอย่างดี มีระเบียบวินัยด้วยอาศัยระบบอันเตวาลิกไม่เคยปรากฏเหตุเสียหายด้านนี้ตลอดประวัติศาสตร์ของสถาบัน การศึกษาเล่าเรียนอยู่กันทุกอย่างเป็นการให้เปล่า การเรียนการสอนได้รับการอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์อย่างเต็มที่ฐานะของอาจารย์ไม่มีความหมายในทางรับจ้างเลย และในด้านความเป็นอยู่ก็ชอบเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ มุ่งแต่ใช้ความคิดศึกษาวิชาการและปฏิบัติหน้าที่...” (พระราชาวรมุณี, ๒๕๒๕ : ๒๕๓)

ทรงคนะของพระราชาวรมุณี ได้สะท้อนความคาดหวังของสังคมไทยที่มีต่อวัดและพระสงฆ์ ซึ่ง นิธิ เอียวศรีวงศ์ (๒๕๓๘) ได้สรุปว่า

“...พื้นฐานความสำคัญของพระภิกษุต่อสังคมนั้นอยู่ที่ว่า ภิกษุเป็นการจำลองอุดมคติของพระพุทธศาสนาออกมาในรูปของวิถีชีวิตและบุคคล ภิกษุและวิถีชีวิตเป็นประจักษ์พยานว่า ความเป็นอยู่ที่ไม่เห็นแก่ตัว ไม่ละสมัววัตถุและเกียรติยศ เป็นชีวิตที่ไม่เศร้าหมองและเป็นจริงได้ในโลก ด้วยเหตุนี้การดำรงอยู่ของสมณวงศ์จึงมีความสำคัญต่อสังคมได้ ไม่แต่เฉพาะว่ามีคนเข้ามาบวชเรียนอยู่ไม่ขาดสายเท่านั้น แต่ย่อมรวมถึงการปฏิบัติพระธรรมวินัยให้เป็นชีวิตในอุดมคติ เพราะคุณค่าของภิกษุต่อสังคมอยู่ที่การพิสูจน์วิถีชีวิต อันเป็นอุดมคติร่วมกันของชาวพุทธไม่ใช่อยู่ที่การดำรงสมณเพศแต่เปลือกนอก...”

แนวทางการสร้างชาติตามทฤษฎีการเมืองแบบตะวันตกก่อให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างทางสังคมที่ไม่สมดุล เช่นเดียวกับสถาบันการศึกษาในระบบจารีต (วัด) ที่ถือว่าเก่าแก่ที่สุดในสังคมไทย

ชาย โพธิ์สิตา (๒๕๒๒) วิเคราะห์ปัญหาโครงสร้างของระบบการศึกษาแบบปรีดีธรรมในระดับอุดมศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับยุคสมัยและไม่อาจเทียบเท่ากับระบบการศึกษาแบบมาตรฐาน ซึ่งเขาได้ศึกษาบทบาทของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและพบว่าสถาบันการศึกษาการศึกษาแบบจารีต (วัด) ไม่ได้รักษาทบทางที่นำสังคมเช่นในอดีต เนื่องจากหลักสูตรไม่สอดคล้องกับยุคสมัย กระนั้นก็ตาม “ชาย” ยังมีความเห็นที่สอดคล้องกับพระราชาวรมุณีว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์หรือระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย คือ ทางเลือกสุดท้ายที่มีลักษณะที่เปิดกว้างสำหรับผู้ยากไร้อย่างแท้จริง แต่ในภาวะปัจจุบัน สถาบันการศึกษาสงฆ์ไทยก็เริ่มที่จะปรับปรุงองค์กรของตนให้สอดคล้องกับยุคสมัยซึ่ง “ชาย” ให้ข้อเสนอแนะว่ารัฐบาลต้องออกพระราชบัญญัติการศึกษาคณะสงฆ์เพื่อรับรองวิทยฐานะของระบบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของระบบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทยให้เท่าเทียมกับมหาวิทยาลัยของรัฐ

มุมมองของ “ชาย” ชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยยังเผชิญกับปัญหาการสร้างชาติที่เกี่ยวข้องกับระบบการพัฒนาที่ไม่สมดุลเนื่องจากภาครัฐบาลมุ่งการพัฒนาแบบเศรษฐกิจที่เน้นหนักด้านอุตสาหกรรมกระทั่งละเลยกลุ่มประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งประชาชนในกลุ่มนี้บางส่วนได้เลือกการบวชเป็นภิกษุสามเณรเพื่อเลื่อนสถานะภาพทางสังคม โดยผ่านระบบการศึกษาของวัดงานวิจัยนี้จัดอยู่ในระเบียบวิธีวิจัยที่เน้นหนักลำดับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งนับว่าเป็นตำรามาตรฐานทางประวัติศาสตร์การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยได้อย่างดีเล่มหนึ่ง

อุษา ชัยโชติชัย (๒๕๒๕) ได้เน้นการศึกษาและวิเคราะห์ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในระหว่างปี ๒๔๒๓-๒๔๙๐ ซึ่งถือเป็นระยะเวลาแห่งการวางรากฐานระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๓ เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้นำในการจัดระบบความสัมพันธ์ของการศึกษาระหว่างคณะสงฆ์กับรัฐในขอบเขตทั่วประเทศ โดยแบ่งระบบการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นสองประเภท คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแบบเดิม และการจัดการศึกษาในรูปแบบวิทยาลัย ได้แก่ มหามกุฏราชวิทยาลัยกับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภายหลังรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การศึกษาของคณะสงฆ์แยกออกจากระบบการศึกษาของรัฐ ส่งผลให้ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์มุ่งการศึกษาทางด้านธรรมวินัย กระทั่งจัดตั้งหลักสูตรนิกกรรมขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ คณะสงฆ์ได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้น คือ มหามกุฏราชวิทยาลัย (๒๔๘๙) และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๔๙๐) ซึ่งถือเป็นการพัฒนาสังคมอย่างรอบด้าน แม้ในระยะแรกสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาต้องเผชิญกับอุปสรรคอยู่บ้าง แต่องค์กรนั้นกลับมีส่วนในการพัฒนาบุคลากรโดยรวมให้กับสังคม ทั้งในทางตรงและทางอ้อม

สายทิพย์ จิตตมาศ (๒๕๒๖) ศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับ “บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๕๒๖” ถือเป็นระยะเวลาที่สืบเนื่องจากงานวิจัยของอุษา สายทิพย์ สรุปได้ว่ามหาวิทยาลัยทั้งสองแห่งได้มีบทบาทในสังคมไทยหลายประการด้วยกัน เช่น การจัดระบบการศึกษาแก่ภิกษุสามเณรให้มีความรู้ทางด้านศาสนาและวิชาการสมัยใหม่ พร้อมกันนั้นมหาวิทยาลัยสงฆ์ยังได้จัดหลักสูตรให้พระภิกษุออกไปปฏิบัติศาสนกิจในการพัฒนาชนบท เช่นการพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาจิตใจและสติปัญญาครอบคลุมถึงการศึกษาและงานบริการสังคม โดยเฉพาะ

การสงเคราะห์ประชาชนในด้านต่างๆ อาทิ เช่น โครงการธรรมทูตและธรรมจาริก

เป็นที่น่าสังเกตว่าตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นต้นมา การออกพระราชบัญญัติรับรองวิทยฐานะของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในระดับปริญญาตรี ส่งผลให้นักวิจัยในรุ่นหลังมุ่งการศึกษาและวิเคราะห์โครงสร้างของระบบการศึกษาของสงฆ์ในระดับอุดมศึกษาเป็นสำคัญตัวอย่างที่เด่นชัด เช่น มนัส เกิดปรำงค์ (๒๕๒๗) ได้ศึกษาเรื่อง “ความเป็นมาในการจัดตั้งและพัฒนากิจการของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย” โดยมุ่งการวิเคราะห์หลักสูตรการสอน การบริหารงานและบทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในอนาคตด้วย

ดวงพร สุขศิริวัฒน์ (๒๕๓๖) ได้หันกลับมาวิเคราะห์ปัญหาการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาของสงฆ์ไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๗-๒๕๓๔ ดวงพร เลือกปี พ.ศ. ๒๕๒๗ เป็นจุดเริ่มต้นในการศึกษาพัฒนาการมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทยโดยได้วิเคราะห์แผนพัฒนาฉบับที่ ๕-๖ และ ๗ ว่า มุ่งเน้นไปที่การพัฒนากระบวนเศรษฐกิจและถือเป็นความผิดพลาดอันใหญ่หลวงของสังคมไทยโดยรวม ในระยะเวลาดังกล่าวโครงสร้างของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในไทยก็ได้รับการปรับปรุงและปรากฏขึ้นอย่างเป็นทางการ ๓ ด้านด้วยกัน คือ

(๑) ด้านหลักสูตรและการสอน มุ่งการผลิตศาสนทายาทที่มีความรู้ทั้งทางพุทธศาสนาและวิชาการทางโลก เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยกำหนดระบบหลักสูตรในระบบหน่วยกิตตามมาตรฐานของมหาวิทยาลัยสากล สำหรับการสอนเน้นรูปแบบการสัมมนา โดยให้นักศึกษาเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน

(๒) ด้านการบริหารงาน มหามกุฏราชวิทยาลัย อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสภาการศึกษาและมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการการบริหารมหาวิทยาลัย

(๓) บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่มีต่อสังคมไทย ได้แก่ การผลิตศาสนทายาท การผลิตงานวิจัยค้นคว้า การให้บริการทางวิชาการแก่สังคมและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ

ดวงพร ได้ตั้งข้อเสนอนี้ว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งไม่ควรขยายวิทยาเขตในต่างจังหวัดแบบไร้ทิศทาง ต้องคำนึงถึงคุณภาพมากกว่าปริมาณ ควรจะเลิกประเด็นด้านการศึกษากลายเป็นหลัก อาทิเช่นด้านหลักสูตร ด้านการสอน และด้านการบริหารงาน

งานวิจัยฉบับนี้เน้นระเบียบวิธีวิจัยแบบประวัติศาสตร์ แต่ยังอยู่ในกรอบโครงการศึกษาวิจัยของระบบการศึกษาในคณะสงฆ์ไทยเช่นงานที่ผ่านมา คือการมุ่งศึกษาโครงสร้างของระบบการศึกษา

ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว พระธรรมปิฎก (๒๕๓๖) ได้วิเคราะห์ระบบการศึกษาในปัจจุบันว่า เป็นต้นตอในการสร้างปัญหาสังคมทำให้เด็กแปลกแยกจากชุมชนหรือท้องถิ่นของคนเกิดช่องว่างระหว่างคนรุ่นใหม่กับคนรุ่นเก่า ภูมิธรรม ภูมิปัญญาถูกละเลยทอดทิ้ง ชนบททรุดโทรมลงเรื่อย ๆ เกิดปัญหาความไม่เสมอภาคแห่งโอกาสการศึกษา ปัญหาปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังคมการศึกษา การศึกษานี้ไม่ขึ้นนำสังคมกลับมุ่งส่งเสริมลัทธิบริโภคนิยมความเสื่อมของครู และความเสื่อมโทรมของคุณธรรม จริยธรรม และปัญหาด้านจิตใจ

ความเข้าใจระบบการศึกษาที่คลาดเคลื่อนจากแนวคิดเดิมที่เชื่อว่าระบบการศึกษาคือการพัฒนาชีวิตพัฒนาชุมชนได้เปลี่ยนมาเป็นเครื่องมือในการเลื่อนสถานภาพทางสังคม แต่เมื่องานมีอาจารย์รับกลุ่มปัญญาชนเหล่านี้ได้อีกต่อไป ประชาชนบางส่วนเริ่มหมดศรัทธาต่อระบบการศึกษา พระธรรมปิฎกได้กล่าวมูลเหตุของปัญหาเหล่านี้ว่าการทำประเทศให้ทันสมัยตามแนวตะวันตกซึ่งในที่สุดทำให้เด็กแปลกแยกจากชุมชน ชุมชนแตกสลาย ชนบทสูญเสียทรัพยากร ทรุดโทรมและอ่อนแอ ในตอนท้ายงานวิจัย ดวงพรได้เสนอแนะว่า

(๑) รัฐควรตราพระราชบัญญัติรับรองวิทยฐานะของมหาวิทยาลัยสงฆ์

(๒) ภาครัฐควรจัดสรรงบประมาณให้เหมาะสมเพื่อพัฒนาองค์กรเหล่านี้ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(๓) มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง ควรดำเนินโครงการทางวิชาการเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันในทุกด้าน

(๔) มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง ไม่ควรเร่งขยายวิทยาเขตเพราะต้องพบอุปสรรคด้านบุคลากร (คณาจารย์) แต่ควรปรับปรุงวิทยาเขตในขอบเขตทั่วประเทศให้มีคุณภาพที่ดี เพื่อให้กลุ่มภิกษุสามเณรยอมรับ

(๕) ควรจัดตั้งคณะกรรมการการบริหารงานภายในองค์กรตั้งแต่นายกสภามหาวิทยาลัยถึงระดับหัวหน้าภาควิชาต่าง ๆ โดยดำรงตำแหน่งคราวละ ๕ ปี ไม่เกิน ๒ สมัย

(๖) ควรจัดตั้งกองคลังดำเนินงานด้านงบประมาณ ภายใต้การดำเนินงานของคณะกรรมการบริหาร และกลุ่มเจ้าหน้าที่ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ตามระบบสากล

ในแต่ละช่วงวิกฤตการณ์ทางสังคม องค์กรสงฆ์จะยังคงรักษาบทบาทการขึ้นนำสังคมต่อไปได้หรือไม่ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) (๒๕๓๑) ได้กล่าวถึงทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยไว้สามประการคือ

(๑) เป็นผู้นำในการศึกษาโดยเฉพาะภาษาบาลีและพุทธศาสนา ซึ่งเน้นบทบาทในการฝึกอบรมหรือสร้างศาสนทายาทให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม

(๒) สร้างความเป็นเลิศทางวิชาการ โดยเริ่มจากตัวคณาจารย์ที่มีความรู้และเชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่าง ๆ ซึ่งพร้อมที่จะอุทิศเวลาให้กับลูกศิษย์ควบคู่ไปกับการจัดหลักสูตรที่ได้มาตรฐาน โดยพิจารณาว่าถ้าพระสงฆ์ไม่ใส่ใจเร่งรัดตนเองในการศึกษาค้นคว้าภาษาบาลีและพระธรรมวินัยก็ยิ่งจะสูญเสียความเป็นเลิศทางวิชาการ พระพุทธศาสนามากขึ้น แต่ถ้าพระสงฆ์มีฉันทะในการศึกษาค้นคว้าให้สำเร็จผลได้ดียิ่งขึ้น

(๓) ความเป็นผู้นำที่แท้จริง เนื่องจากตามหลัก พุทธศาสนานั้น การศึกษาที่แท้จริงทำให้เกิดปัญญาที่นำมาซึ่งความดีงามเป็นจริยธรรมและทำให้เกิดความสุขด้วย เพราะว่าเมื่อเข้าถึงแก่นแท้แล้วความจริงความดีงามและความสุขนั้นเป็นองค์ประกอบที่สัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

แนวคิดของพระธรรมปิฎก แสดงให้เห็นว่าท่านเป็นผู้ที่เข้าใจในระบบโครงสร้างทางสังคมแบบจารีตซึ่งท่านเชื่อมั่นว่าระบบการศึกษาแบบจารีตที่มีวัดเป็นแกนนำอันสำคัญนั้นยังรักษาทบทางธรรมที่นำสังคมเช่นในอดีต แต่องค์กรเองต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับยุคสมัยมิใช่การลดหย่อนด้านพระธรรมวินัยแต่ต้องให้ทันต่อวิทยาการแบบใหม่

สำหรับแนวทางในการแก้ไขปัญหา นั้น วิทยาการ และกิจกรรมทางสังคมในแต่ละภาคล้วนต้องประสานเป็นหนึ่งเดียวเพื่อสร้างความปรองดองให้กับสังคม โดยมีระบบการศึกษาเป็นปัจจัยหลักในการประสานองค์ประกอบทุกส่วนให้กับชุมชนโดยรวม

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ พระธรรมปิฎก ได้เสนอการพัฒนา ระบบการศึกษาเพื่อสันติภาพ ซึ่งเชื่อว่าการศึกษาที่เป็นกุศล และมีคุณลักษณะจะฝึกฝนมนุษย์ให้พัฒนาความสามารถ และมีความสุข มนุษย์ต้องฝึกฝนพัฒนาตนเองให้สามารถ ประสพสันติสุขภายในจิตใจ และความสุขที่เป็นอิสระ ความหลุดพ้นจากความเฝือทะยานในสิ่งต่างๆ แน่นนอนที่สุดว่า ภารกิจของการศึกษาจะเป็นแกนนำในการแก้ไขปัญหา การจะทำให้โลกไร้พรมแดนเป็นโลกแห่งสันติประกอบด้วย ความจริงที่เป็นสากล ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล ความมีเมตตาที่เป็นสากล หากมองว่าครอบครัวคือหัวใจหลัก ที่สำคัญอันหนึ่งในการแก้ไขปัญหาสังคมนั้น บิดามารดา ต้องอบรมกุลบุตรธิดาให้มองเพื่อนมนุษย์ผู้ร่วมโลก อย่างเป็นมิตรไมตรีมองโลกเป็นดินแดนอัศจรรย์ที่น่า

ชื่นชมและนำศึกษาให้รู้ความจริง และการมองความสัมพันธ์ ของตนเองกับโลกด้วยเจตจำนงที่จะออกไปร่วมรับผิดชอบ สร้างสรรค์

ภายหลังการเกิดวิกฤตการณ์เศรษฐกิจ สังคมไทย เริ่มปลุกกระตมแนวคิดของผู้ทรงคุณด้านต่างๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาสังคม พระธรรมปิฎก ได้ดำรงบทบาทเป็นพระสงฆ์หัวก้าวหน้าที่เผยแพร่แนวคิด การแก้ไขปัญหาต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนที่สุด ระหว่างกลาง พ.ศ. ที่ ๒๕๓๐ ถึงปัจจุบันโดยผลงาน และบทความทางการศึกษาเป็นจำนวนมาก (ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก, ๒๕๓๔, ๒๕๓๙, ๒๕๔๐, ๒๕๔๑)

งานวิจัยที่ผ่านมา แสดงให้เห็นถึงวิกฤตการณ์ด้าน ต่างๆ ภายในสังคมไทย ดังนั้นนับจากการประกาศใช้แผน พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ เป็นต้นมา นักวิชาการจึงเน้นการศึกษาและวิเคราะห์บทบาทของ พระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์และรอบด้าน ผลงานวิจัยของ รศ.ดร.มาณี ไชยธีรานะวัฒน์ศิริและคณะ (๒๕๔๑) ได้สรุป ว่า พระสงฆ์รักษาทบทางในการพัฒนาชุมชนเพราะเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเผยแพร่ศาสนาควบคู่ไปกับการ ศึกษาพระธรรมวินัย การนั่งวิปัสสนากรรมฐาน การผลิต หนังสือปรัชญาพุทธศาสนาเพื่อเผยแพร่แก่สาธารณชน และ ควรเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับพุทธศาสนิกชนด้วยรศ.มาณี ได้ตั้งข้อเสนอนะว่าพระสงฆ์คือกลุ่มปัญญาชนสายหนึ่ง ที่ควรรักษาทบทางธรรมที่นำสังคม โดยเริ่มจากการ พัฒนาตนเองซึ่งพระสงฆ์ที่อาวุโสควรอบรมสั่งสอนและ เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับภิกษุสามเณรที่มีพรรษาน้อยกว่า โดยเฉพาะระบบสื่อสารมวลชนจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ผลักดัน ให้พระสงฆ์สามารถเผยแพร่แนวคิดต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพควบคู่ไปกับการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ

บทที่ ๒

พัฒนาการการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

อดีต - ปัจจุบัน

วัด : สถาบันการศึกษาแห่งแรกของสังคมไทย

ในสมัยสุโขทัยรัฐและวัดเป็นศูนย์กลางแห่งประชาชน กิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐและวัดย่อมเป็นการสอนประชาชน ในตัว การศึกษาในสมัยสุโขทัยเป็นการศึกษาแผนโบราณ ซึ่งดำเนินสืบต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วิชาที่เรียน ในขณะนั้นคือภาษาบาลี ภาษาไทยและวิชาสามัญขั้นต้น สำนักเรียนมี ๒ แห่ง แห่งหนึ่งคือ วัด เป็นสำนักเรียน ของบรรดาบุตรหลาน ขุนนาง และราษฎรทั่วไป มีพระสงฆ์ ที่เชี่ยวชาญภาษาบาลีเป็นครูผู้สอน เนื่องจากในสมัยนั้น เรียนภาษาบาลีเป็นพื้น ใครรู้พระธรรมวินัยแตกฉานก็นับว่าเป็นปราชญ์ อีกแห่งหนึ่งคือ สำนักราชบัณฑิต ซึ่งสอนแต่เฉพาะเจ้านายและบุตรข้าราชการเท่านั้น (ประวัติ กระทรวงศึกษาธิการ ๒๔๓๕-๒๕๐๗, ๒๕๐๗ : ๒)

ในสมัยอยุธยา การศึกษาทั่วไปอยู่กับวัด ราษฎร นิยมพาบุตรหลานไปฝากพระสงฆ์เพื่อเรียนหนังสือ และ รับการอบรมในทางศาสนา เมอร์ซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ ราชทูตฝรั่งเศสสมัยพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ กล่าวไว้ในหนังสือ ราชอาณาจักรสยามว่า "...พระสงฆ์สอนหนังสือให้แก่ เยวชน และอธิบายคำสั่งสอนแก่ราษฎรตามที่เขียนไว้ใน ภาษาบาลี..." (เรื่องเดิม : ๒) เมอร์ซิเออร์ ปัลเลอกัวซ์ สังฆราชแห่งบัลลอร์ ในคณะสอนศาสนาโรมันคาทอลิก ของฝรั่งเศสประจำประเทศไทยกล่าวไว้ในหนังสือ ราชอาณาจักรไทยหรือสยาม ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เช่นกัน ว่า "...ภายหลังหรือบางทีก่อนพิธีโกนจุก บิดามารดา ส่งบุตรหลานของตนไปอยู่วัดเพื่อเรียนอ่านและเขียน เด็กเหล่านี้รับใช้พระ พายเรือให้พระ และรับประทาน อาหารซึ่งบิณฑบาตมาได้ร่วมกับพระด้วย พระสอนอ่าน

หนังสือให้เพียงเล็กน้อยวันละครั้งหรือสองครั้งเพื่อเป็น การตอบแทนการศึกษาของเด็กหญิงมีการ สอนให้ทำครัว ตำนน้ำพริก ทำขนม มวนบุหรี่และจีบพลู" (อ้างในเรื่องเดิม : ๓)

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การศึกษายังคงดำเนิน ไปเช่นเดียวกับสมัยอยุธยา กล่าวคือมีวัดเป็นสถานที่ ให้ความรู้แก่พลเมืองให้เหมาะสมกับความต้องการ ของประชาชน วัดและบ้านรับภาระในการอบรมสั่งสอน เด็ก ส่วนรัฐหรือราชสำนักควบคุมตลอดจนให้ความ อุปถัมภ์พอสมควร เซอร์ จอห์น เบาริง กล่าวถึงการ ศึกษาสมัยรัตนโกสินทร์ว่า "...การศึกษาตั้งแต่โกนจุกแล้ว เด็กชายถูกส่งไปอยู่วัด เรียน อ่าน เขียนคำสอนศาสนา กับ พระสงฆ์และได้รับมอบหมายให้จัดการศึกษาโรงเรียนอยู่กับ วัดโดยมาก ย่อมเป็นของธรรมดาอยู่เองที่การสอนให้รู้ คำสั่งสอนและประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเป็นสิ่ง สำคัญของระบบการศึกษา พลเมืองชายส่วนหนึ่งอ่าน และเขียนหนังสือออก แต่วิธีที่จะแสวงหาความรู้สูงสาขา ในสาขาหนึ่งยังมีอยู่น้อย..." (อ้างในเรื่องเดิม)

การศึกษาแผนโบราณจึงหนักไปทางอักษรศาสตร์ เป็นการศึกษที่อนุโลมตามแบบแผนและประเพณี ไม่มี การค้นคว้าทางธรรมชาติหรือทางวิทยาศาสตร์ ส่วนวิชา ชีพต่าง ๆ เช่น วิชาช่างฝีมือวิชาแพทย์แผนโบราณและ วิชาอาชีพต่าง ๆ นั้นเรียนในวงศ์สกุลและตามท้องถิ่น เป็นการศึกษแบบสืบตระกูล เป็นมรดกทางปัญญาที่ สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ ต่อมารัชกาลที่ ๕ โปรดให้ ความรวมชาวต่าง ๆ จัดเป็นกรมช่างสิบหมู่

การศึกษาศาสนาแผนโบราณจึงอาศัยพระสงฆ์และราษฎร ร่วมมือจัดกันเอง พระมหากษัตริย์ทรงทำนุบำรุงการ ศึกษาทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือ ทรงพระราช นิพนธ์ตำรับตำราวรรณคดีต่าง ๆ ส่วนทางอ้อม คือทรง เป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก เช่น สร้างวัดให้เป็นสถาน ศึกษาและทำนุบำรุงพระสงฆ์

วิธีการศึกษาในสมัยอดีต

๑. โรงเรียน

โรงเรียนอยู่ในวัด ไม่ได้มีอาคารปลูกขึ้นเป็นที่เรียนโดยเฉพาะ แต่หมายถึงที่เรียน ได้แก่ หอฉัน หอสวดมนต์ ศาลาการเปรียญ กุฏิและวิหาร การเรียนรู้เป็นหมู่ใช้หอฉันและหอสวดมนต์กล่าวได้ว่าศิษย์ใครใครก็สอนในกฎของตนตามสะดวกและความพอใจ พระภิกษุรูปหนึ่ง จะมีศิษย์ไม่กี่คนเพราะจะต้องบิณฑบาตมาเลี้ยงศิษย์ด้วย กล่าวได้ว่า การศึกษาสมัยโบราณเป็นการศึกษาแบบให้เปล่า ไม่มีการเก็บค่าลงทะเบียนหรือค่าเทอมอย่างปัจจุบัน

๒. ครูและนักเรียน

๒.๑ ครูแบ่งเป็น

ครูใหญ่ คือสมภารเจ้าวัด สอนวิชาภาษาไทยและบาลี

ครูรอง คือพระลูกวัด

๒.๒ นักเรียน แบ่งเป็น ๓ พวก

๒.๒.๑ นักเรียนภิกษุ อายุตั้งแต่ ๒๐-๒๑ ปีขึ้นไป เป็นนักเรียนชั้นสูงฝ่ายพุทธศาสนาทั้งสิ้น แยกเป็นคณฤชระคือศึกษาพระปริยัติธรรมกับฝ่ายวิปัสสนาธุระ คือ ฝ่ายปฏิบัติธรรม

๒.๒.๒ นักเรียน สามเณร ต้องมีความรู้ อ่านเขียนได้ตั้งแต่เป็นศิษย์วัด ครั้นอายุได้ ๑๑-๑๒ ปี จึงบรรพชา

๒.๒.๓ นักเรียนศิษย์วัด เป็นพวกมูลศึกษาชั้นแรก อายุตั้งแต่ ๗-๒๑ ปี เป็นที่สุด แบ่งเป็น ๒ พวก คือ พวกนักเรียนประจำ และนักเรียนไปมา มักจะเป็นเด็กเล็กหรือเด็กที่อยู่ใกล้วัด

๓. ตารางเรียน

ไม่มีตารางเรียนเป็นระบบหรือรายวิชาเช่นปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการฝึกหัดเขียน ท่องบ่นบททวนวิชาที่เรียนเหมือนกันทุกวันสลับไปกับการปรนนิบัติรับ

ตารางเรียนโดยคร่าว ๆ

ตอนเช้า				ตอนบ่าย	
๑. พวกนะโม	เขียน	อ่าน	๓ เที๋ยวลบตา	เขียนอ่าน	๓ เที๋ยวลบตา
๒. พวก ก ข	เขียน	อ่าน	๓ เที๋ยวลบตา	เขียนอ่าน	๓ เที๋ยวลบตา
๓. พวก ก กา	เขียน	อ่าน	๓ เที๋ยวลบตา	อ่านกลอน	ก กา
๔. พวก กน	เขียน	อ่าน	๓ เที๋ยวลบตา	อ่านกลอน	กน
๕. พวก กบ	เขียน	อ่าน	๓ เที๋ยวลบตา	อ่านกลอน	กบ
๖. พวก กก	เขียน	อ่าน	๓ เที๋ยวลบตา	อ่านกลอน	กก
๗. พวก กง	เขียน	อ่าน	๓ เที๋ยวลบตา	อ่านกลอน	กง
๘. พวก กน	เขียน	อ่าน	๓ เที๋ยวลบตา	อ่านกลอน	กต
๙. พวก กม	เขียน	อ่าน	๓ เที๋ยวลบตา	อ่านกลอน	กม
๑๐. พวก เกย	เขียน	อ่าน	๓ เที๋ยวลบตา	อ่านกลอน	เกย
๑๑. เลขต่อสูตร				เล่าท่อง	
๑๒. มูลต่อสูตร				ทำสอบให้คล้อง	
๑๓. ทำโคศัพทหรือโจทย				ทำสอบให้คล้อง	
๑๔. ทำตัวมูล					
๑๕. หนังสือ					

ใช้พระสงฆ์ เตรียมอาสนะ และอาหารฉัน ดังรายละเอียดที่จะยกให้เห็นภาพของการเรียนการสอนในสมัยโบราณ ดังนี้

...“นักเรียนภิกษุต้องตื่นก่อนย่ำรุ่ง ท้องบ่นสวดมนต์หรือทบทวนวิชาจนสว่างไปปิดทบาท จันเวลา ๐๗.๐๐ น. ตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐ น. เป็นต้นไป เป็นเวลาเรียน ทั้งอารามจะแข่งแซ่ด้วยสำเนียงท้องบ่นของนักเรียนทั้งหลาย ฝ่ายพระที่ต่อหนังสือครู ก็ต่อไป ที่ต่อแล้วก็ไปเล่าท้องบ่นไปที่เขียนไม่ได้ก็ต้องจับมือให้เขียน ในเวลานั้นใครจะพูดด้วยธุระเกือบไม่ได้ยิน

พอได้เวลา ๔ โมงครึ่ง หรือเที่ยงจับบทการเล่าเรียนต่อไป แต่เวลานี้ครูพากันจำวัด (นอนหลับ) เหลือแต่เด็กเล็ก บางทีก็มีครูรองกำกับดูแลอยู่ตั้งแต่เที่ยงแล้ว นักเรียนทุกคนฝึกแต่เขียน อ่าน ท่อง บ่น ป้าย ๑ โมง ๒ โมง อาจารย์ตื่นนอนมาตรวจให้อีกพักหนึ่ง สอบดู พวกที่ต่อเขียนอ่านในตอนเช้ากันว่าถูกต้องแม่นยำอย่างไรบ้าง ป้าย ๔ โมงครึ่งหรือ ๕ โมงครึ่ง เลิกเรียน ถ้าวันโกนหรือเจ็ดค่ำ หยุดป้าย ๓ โมง วัดพระหยุดทั้งวัน นักเรียนบาลีหยุดวันโกนหรือ ๗ คำกับวันพระ รวมหยุดเดือนละ ๘ วัน นักเรียนไทย หยุดเดือนละ ๔ วัน กับวันสำคัญทางศาสนาทอดกฐิน...”

๔. ชั้นเรียนและอุปกรณ์การศึกษา

การเล่าเรียนสมัยโบราณแบ่งเป็นชั้นเรียน ๗ ชั้น เป็นวิชาชีพชั้นต่ำ ชั้นกลาง ชั้นสูง จนถึงเป็นเปรียญ ส่วนชั้น ๘-๙ เป็นพวกเรียนการสร้างพระคัมภีร์ขึ้นเป็นเล่ม นับเป็นวิชาช่าง

๔.๑ แบบเรียน แบบเรียนภาษาไทยเล่มแรกคือ จินตามณี ประถม ก กา ประถมมาลา แบบเรียนที่ศึกษาในสมัยโบราณมี ๕ เล่ม คือ ประถม ก กา สุบินทกumar ประถมมาลาจินตามณี หนังสืออ่านประกอบเพื่อให้นักเรียนอ่านหนังสือคล่องขึ้น ได้แก่ เสือโค จันทโครพ อนิรุทธ สมุทโฆษ เพชรมงกุฎ สังข์ทอง กากี พระยาจัททันต์ สวัสดิรักษา เป็นต้น

นักเรียนชั้นแรกคือ พวกเขียน ไม่ต้องมีหนังสือเรียน ครูสอนให้อ่านในกระดานดำ และให้หัดเขียน ตามตัวอย่างเรียกว่า เขียนนะโม ก ข

นักเรียนชั้นสอง พวกอ่าน เริ่มอ่านประถม ก กา จนอ่านหนังสือแตกแล้ว จึงให้อ่านสุบินทกumar เรียกว่า นักเรียนมูลศึกษาชั้นต่ำ

เมื่ออ่านจบประถมมาลาอีกเล่มหนึ่ง จึงเรียกว่า นักเรียนมูลศึกษาสามัญ

ต่อจากนั้นจึงถึงชั้นประถม อ่าน จินตามณีเล่ม ๑ จินตามณีเล่ม ๒ และหนังสืออ่านประกอบอื่นๆ อีกต่อไป

นอกจากแบบเรียนสามัญข้างบนนี้แล้ว ยังมีตำราอีกประเภทหนึ่งเรียกว่าตำราพิเศษ ซึ่งเท่ากับวิชาอาชีพ ได้แก่ ตำราโหรหมอดู (โหราศาสตร์) ตำรายา (แพทย์-ศาสตร์) ตำราวิชาเลขใจหทัยค้าขาย (เลขวิธีต่างๆ) ตำราวิชาช่างทอง วิชาเสมียน

อีกประเภทหนึ่งคือ ตำราหนังสือขอม ซึ่งเรียกว่า “เรียนบาลี” คือเรียนเขียนตำราขอม อ่านพระคัมภีร์ต่างๆ และเรียนแปลจนจบพระคัมภีร์ตามที่กำหนดไว้ ถ้าแปลสนามหลวงได้จัดเป็น ๙ ประโยค การแปลนั้นคือแปลในท่ามกลางสงฆ์ฐานันดรศักดิ์ แต่ปัจจุบันใช้แปลโดยวิธีเขียน

วิชาเลข ดำเนินการสอนเป็นชั้น ๆ ดังนี้ เริ่มด้วยการสอนสูตรเลข ๙ แม่คือ แม่เอก แม่โท และตรี แม่จัตวา แม่เบญจะ แม่ฉอ แม่ธู และแม่ฬ และสอนวิธีเหยียดคุน หาร เบญจะมาตรา เป็นต้น

การสอนวิชาต่างๆ ไม่สอนปะปนกัน เช่น เวลาสอนเลขก็สอนเลข เวลาสอนหนังสือก็หนังสือล้วน ส่วนบาลีก็ตั้งต้นสอนต่อเนื่องเมื่ออ่านเขียนหนังสือไทยได้พอสมควรแล้ว การเรียนบาลีก็ต้องเริ่มต้นหัดอ่านและเขียนหนังสือขอมก่อน

๔.๒ ข้อบังคับของการเรียน นักเรียนทุกคนต้องปฏิบัติตามข้อบังคับไว้ ซึ่งแบ่งเป็น ๓ ประเภท ได้แก่

(๑) เป็นข้อห้ามและฝึกหัดความตั้งใจ กริยา มารยาท

(๒) โทษตามความผิด

(๓) เป็นการอนุญาต ชมเชย สรรเสริญ หรือการให้รางวัล

๔.๓ ระเบียบการทำความเคารพ มีดังนี้

เมื่อลงมือเรียนต้องกราบกระดานที่เขียนหรือหนังสือที่อ่าน ๓ หน

เมื่อลบกระดานหรืออ่านหนังสือจบเวลาเลิกเรียนต้องกราบกระดานหรือหนังสือ ๓ หน

สำหรับการลาพิเศษนั้น ก่อนไปต้องกราบครู ๓ หน ถ้ากลับมาบ้านในวันนั้นหรือวันอื่นต้องกราบครูอีก ๓ หน

ถ้าเอาหนังสือเข้าไปต่อที่ครู แรกเข้าไปต้องกราบครู ๓ หน ต่อแล้วจะกลับกราบอีก ๓ หน

ถ้าเป็นนักเรียนนอกวัด ต่อหนังสือคำ กราบครู ๓ หน จะกลับออกมากราบอีก ๓ หน

ถ้าทำกระดานหรือหนังสือตกได้ถูกลง ต้องตามลงไปกราบขอขมาโทษ ๓ หน แล้วจึงเอาขึ้นมา ถ้าพังไว้ล้มลงก็ต้องขอขมากราบ ๓ หน แล้วจึงพึงแล้ววางเสียใหม่ ถ้าข้ามหรือเหยียบกระดานและหนังสือก็ต้องกราบ ๓ หน ซึ่งบางที่ยังเพิ่มอาชญาเขียนอีกด้วย การที่ไม่กราบ ๓ หนตามที่กล่าวมาแล้วจะต้องถูกเขียน ๓ ที ๕ ที ๑๐ ที แล้วแต่กรณี ด้วยไม้เรียว

นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามอื่นๆ อีกเช่น ไม่ให้เล่นในเวลาเรียน ไม่ให้พูดคำหยาบ ไม่ให้จกสิ่งของต่างๆ ไม่ให้พูดหลอกลวงครูและเพื่อนศิษย์ด้วยกัน

๔.๔ หน้าที่ของนักเรียนในวันหนึ่งๆ เวลาเข้าตื่นนอนแล้วแบ่งเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งเข้าถลกบาตรแล้วไปรับบาตร อีกพวกหนึ่งทำกับข้าวสำหรับของฉัน ตั้งน้ำ ปูปิด

ห่อฉัน พระฉันแล้วช่วยกันปิดกวาดเก็บของตามที่ จวนเพลก็เรียนเหมือนกับตอนเช้า เลิกเรียนแล้วหาผัก ฟืน ตักน้ำบ้าง เทกระโถน ต้มน้ำร้อน เจียนหมากพลูบ้าง ถางหญ้าปิดกวาด ทำความสะอาดในบริเวณวัดทั่วไปบ้าง ถ้าวันพระก็หาดอกไม้ ถวายพระด้วย (เรื่องเดิม : ๒๖)

ข้อสังเกตในการศึกษาสมัยอดีต

๑. การศึกษาของคนไทยทุกชนชั้นในอดีตผ่าน “วิธีการบวชเรียน” โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้สอน การศึกษาไม่ใช่เพียงเรียนด้านวิชาการอย่างเดียว แต่มีการอบรม บ่มเพาะด้านนิสัยและคุณธรรมควบคู่ไปกับวิชาการ (สมณอมรวิวัฒน์ และคณะ : ๑๓๕) พระสงฆ์เป็นครูสอนในวิชาไตรภาค คือ อ่าน เขียน คิดเลข และยังมีการสอนในวิชาพิเศษ คือ แพทย์แผนโบราณ โหราศาสตร์ ช่างศิลป์ และวิธีป้องกันตัว

๒. การศึกษาในระบบวัดเป็นการศึกษาให้เปล่า ไม่มีการเก็บค่าเล่าเรียน อุปกรณ์การศึกษาหาง่าย ราคาถูก ระบบการศึกษาเป็นระบบตัวต่อตัว ครูและศิษย์มีความใกล้ชิดสนิทสนม ศิษย์เคารพและเกรงกลัวครูบา-อาจารย์ ในกรณีที่ศิษย์ทำความผิดหรือฝ่าฝืนกฎระเบียบให้มีการลงโทษเยี่ยงนตีให้หลายจำ

๓. ความสัมพันธ์ระหว่างวัง วัดและชุมชน ในการจัดการศึกษา วัดเป็นอาคารอเนกประสงค์ที่ใช้ได้ ทั้งกิจในพระศาสนา การศึกษาและชุมชน ส่วนวังเป็นธรรมเนียมของพระมหากษัตริย์ที่จะทรงสนับสุนนการศึกษาของภิกษุสามเณรด้วยวิธีต่างๆ อาทิ การจัดหาอาจารย์บอกพระไตรปิฎกแก่ภิกษุสามเณร หาสดานที่บอกพระปริยัติธรรม พระราชทานสมณศักดิ์ นิติยภัตรแก่ภิกษุที่ศึกษาพระปริยัติธรรม

อย่างไรก็ตาม การศึกษาในสมัยอดีตก็มีข้อบกพร่องบางประการ อาทิ

๑. ขาดการวางระบบบริหารการศึกษาให้เป็นแบบแผน ถือว่าการศึกษาเป็นเรื่องของแต่ละวัด แต่ละ

สำนักที่จะรับผิดชอบ เมื่อขาดระบบบริหาร การศึกษาในแต่ละวัดแต่ละสำนักย่อมเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงไปตามตัวบุคคล แม้วิชาการต่างๆ ที่เกิดขึ้นเมื่อมีผู้คิดค้นได้ก็มักสูญหรือไม่แพร่หลายเท่าที่ควร

๒. คุณภาพของครูผู้สอน ไม่มีระบบการควบคุมหรือระบบการฝึกหัดไม่มีการควบคุมคุณภาพครูผู้สอน ความสัมฤทธิ์ผลของการศึกษาย่อมเป็นไปได้ยาก พระสงฆ์ที่มีความรู้พอที่จะสอนก็หายากชาวบ้านเป็นผู้ไม่รู้หนังสือ มีผู้รู้อยู่บ้างคือพระสงฆ์ การศึกษาจึงไม่แพร่หลาย หนังสือที่จะใช้ศึกษาก็หายาก อุปสรรคอีกประการหนึ่งคือการใช้อักษรธรรมเขียนบาลี ทำให้ยากในการอ่านเข้าใจ เป็นอุปสรรคในการเผยแพร่

๓. ประชาชนยังไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา เนื่องจากสภาพหมู่บ้านยังไม่เจริญ พึ่งพิงธรรมชาติดำรงชีวิตด้านเกษตรกรรม ไม่มีความจำเป็นในการเรียนวิชาหนังสือ เห็นได้จากเมื่อรัชกาลที่ ๕ ชักชวนให้ประชาชนเรียนหนังสือ ประชาชนรู้สึกต่อต้านจนถึงต้องบำรุง (จ้างเรียน) ฉะนั้นการบวชจึงเป็นการบังคับให้ประชาชนเรียนรู้หนังสือ เพราะจะต้องท่องหนังสือ

พัฒนาการการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

การศึกษาคณะสงฆ์เป็นการศึกษาในรูปแบบดั้งเดิมและเป็นระบบการศึกษาแรกเริ่มในสังคมไทย รวมระยะเวลาเกือบ ๗๐๐ ปี ตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงปัจจุบัน แม้ว่าระบบต่างๆ จะไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงมากมาย แต่ด้วยระยะเวลาอันยาวนานตลอดจนในแต่ละช่วงเวลา มีความพยายามในการค้นหารูปแบบของการศึกษาสงฆ์ให้เหมาะสมกับกาลสมัยจึงทำให้การศึกษาของคณะสงฆ์แบ่งเป็นหลายประการ อาทิ การศึกษาพระปริยัติธรรม (บาลี-นักธรรม) การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ การศึกษาพระปริยัติธรรมสามัญ การจัดการศึกษาแบบโรงเรียนราษฎร์ของวัด โรงเรียนผู้ใหญ่สายสามัญและอื่นๆ

๑. การศึกษาพระปริยัติธรรม (บาลี-นักธรรม)

การศึกษาพระปริยัติธรรมแบ่งเป็น ๒ แบบคือ การศึกษาธรรมและบาลี สำหรับนักเรียน วัดและคณะจังหวัดเป็นผู้จัดสอน บางสำนักมีการสอนทั้งแผนกธรรมและบาลี บางสำนักมีการสอนแผนกธรรม บางสำนักจัดให้มีการสอนธรรมศึกษาแก่คฤหัสถ์ด้วย แม่กองธรรมสนามหลวงเป็นผู้ดำเนินการสอบตามหลักสูตร นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก และธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท ธรรมศึกษาชั้นเอก ส่วนการศึกษาแผนกบาลี แม่กองสนามหลวงเป็นผู้ดำเนินการสอบ ดังรายละเอียดดังนี้

๑. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ตามหลักสูตรแบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก พระภิกษุสามเณรเมื่อสอบไปแล้ว จะได้ประกาศนียบัตร นักธรรมชั้นตรี ชั้นโทและชั้นเอกตามลำดับ ส่วนคฤหัสถ์เมื่อสอบไปแล้ว จะได้รับประกาศนียบัตรธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษาโท ธรรมศึกษาเอก

๒. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี คณะสงฆ์ได้แบ่งเป็น ๘ ชั้น คือ บาลีประโยค ๑-๒ เปรียญธรรม ๓ ประโยค (ป.ธ. ๓) เปรียญธรรม ๔ ประโยค (ป.ธ. ๔) เปรียญธรรม ๕ ประโยค (ป.ธ. ๕) เปรียญธรรม ๖ ประโยค (ป.ธ. ๖) เปรียญธรรม ๗ ประโยค (ป.ธ. ๗) เปรียญธรรม ๘ ประโยค (ป.ธ. ๘) เปรียญธรรม ๙ ประโยค (ป.ธ. ๙)

การศึกษาพระปริยัติธรรม (บาลี-นักธรรม) เป็นการศึกษารูปแบบดั้งเดิมของพระสงฆ์ เดิมเรียก “การศึกษาแบบมูลเดิม” หรือ “มูลกัจจายน์” ได้แก่ การศึกษาไวยากรณ์ บาลี เพื่อให้สามารถอ่านภาษาบาลี ที่จารไว้ในพระไตรปิฎกได้ เนื่องจากพุทธพจน์เดิมจารเป็นภาษาบาลีเพื่อให้สามารถรู้รูปศัพท์อ่านเรื่องราวในพระไตรปิฎกได้อย่างเข้าใจ และการที่พระไตรปิฎกเป็นกุญแจสำคัญในการศึกษาสัทธรรมคำสอนของพระศาสนา

การศึกษาปริยัติธรรมจึงถือเป็นแก่นแกนสำคัญของพระพุทธศาสนา โดยมีความเชื่อว่า “...ตราบใดที่มีการศึกษาพระไตรปิฎกพระพุทธศาสนาก็ยังคงสามารถดำรงอยู่ได้...” ดังความในพระไตรปิฎกตอนหนึ่งว่า... การที่พระสงฆ์ไม่ศึกษารธรรมเป็นเหตุหนึ่งในห้าประการที่ทำให้ศาสนาอันตรธาน...

หลักสูตรการสอนพระปริยัติธรรม

ปรากฏในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่สองแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ดังต่อไปนี้

ประโยค ๑,๒,๓ ใช้คัมภีร์อรรถกถาธรรมบท (ต้องสอบแปลให้ได้คราวเดียวกับทั้ง ๓ ประโยค จึงจะนับว่าเป็นบาเรียนชั้นจัตวาหรือบาเรียนสามัญ)

ประโยค ๔ ใช้คัมภีร์มงคลดัตตปิณี

ภาคต้น ถือเป็นบาเรียนตรี

ประโยค ๕ ใช้บาลีมุตตกวินิจัย

สอบได้ถือว่าเป็นบาเรียนโท

ประโยค ๖ ใช้คัมภีร์มงคลดัตตปิณี ภาคปลาย

ประโยค ๗ ใช้คัมภีร์สมันตปาสาทิกา ภาค ๑

ผู้สอบได้เรียกเปรียญเอกสามัญ

ประโยค ๘ ใช้คัมภีร์วิสุทธิมรรค ผู้สอบได้เรียก

เปรียญเอกมัธยม

ประโยค ๙ ใช้คัมภีร์สารัตถดัตตปิณี ต่อมาเปลี่ยนเป็นฎีกาอภิธัมมัตถกาวินิ ผู้สอบได้เรียกว่า เปรียญเอกอุ (เปรียญเอกอุดม) อันเป็นสูงสุดแห่งการเรียนปริยัติธรรม

ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงคัมภีร์ที่ใช้แปลคือ

ประโยค ๑,๒ เปลี่ยนเป็นธัมมปทฎีกา ภาค ๑-๔

ประโยค ๓ เปลี่ยนเป็นธัมมปทฎีกา ภาค ๕-๘

ประโยค ๔ เปลี่ยนเป็นคัมภีร์มงคลดัตตปิณี ภาค ๑

ประโยค ๕ เปลี่ยนเป็นคัมภีร์มงคลดัตตปิณี ภาค ๒

ประโยค ๖ เปลี่ยนเป็นคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ภาค ๓

ประโยค ๗ เปลี่ยนเป็นคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ภาค ๑,๒

ประโยคอื่น ๆ นอกนั้นใช้คงเดิม

การสอนปริยัติธรรม(บาลี) ในวัดก็คือการสอนหนังสือในสมัยอดีต ซึ่งเป็นการสอนแบบตัวต่อตัว ไม่ได้มีระบบชั้นเรียน นักเรียนอาจจะนั่งเรียนหรือนอนเรียนไปตามถนัด การวัดผลเดิมจัด ๓ ปีต่อครั้ง ใช้วิธีสอบปากเปล่า สอบได้ทีละคน ซึ่งเสียเวลามาก มีการเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนปริยัติธรรมบ้างเล็กน้อย เช่น ในสมัยพระเจ้านั่งยาเธอกรมพระยาวชิรญาณวโรรส เปลี่ยนจากการสอนมูลกัจจายน์เป็นบาลีไวยากรณ์ เปลี่ยนการสอบปากเปล่าเป็นการเขียนสอบ และให้มีการสอบทุกปี แทนที่จะเป็น ๓ ปีต่อครั้ง และในสมัยที่พระองค์ได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ก็โปรดให้จัดการศึกษาปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยแบ่งเป็น ๓ ชั้น เรียกชั้นตรี โท เอก และมีการรวมหลักสูตรปริยัติธรรมแบบเดิมเข้ากับแผนกธรรม กล่าวคือ ผู้สอบบาลีประโยค ๓ ต้องสอบได้นักธรรมชั้นตรี ผู้สอบได้บาลีประโยค ๔ ต้องสอบได้นักธรรมชั้นโท ผู้สอบบาลีประโยค ๗ ต้องสอบได้นักธรรมชั้นเอก

ในสมัยต่อมา หลักสูตรในการศึกษายังคงอนุโลมตามแบบเดิม โดยเปิดโอกาสให้ฆราวาสชายหญิง เข้าเรียนโดยแยกเป็นแผนกธรรมศึกษา สำหรับฆราวาสชาย-หญิง แบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี โท เอก

๒. การศึกษาในรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์

การศึกษาในรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ที่ประสงค์จะจัดตั้งวิทยาลัยเป็นที่เล่าเรียนพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง โดยกำหนดไว้ ๒ แห่ง คือ สำหรับพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ให้ตั้งที่วัดบวรนิเวศวิหาร พระราชทานนามว่ามหาวิทยาลัยเป็นที่เฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระบรมราชชนกนารถ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

อีกสถานหนึ่งเป็นที่เล่าเรียนของพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ตั้งขึ้นที่วัดมหาธาตุราช มีนามว่า มหาธาตุวิทยาลัย ต่อมาพระราชนานเปลี่ยนนามว่า มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นที่เฉลิมพระเกียรติยศ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐: ๒๙๗-๘)

๒.๑ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยเป็นสถาบันการศึกษาแห่งแรกที่ตั้งขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส จุดประสงค์เพื่อให้เป็นที่ทดลองจัดการเล่าเรียนพระปริยัติธรรมแบบใหม่ของพระสงฆ์ธรรมยุติกา เรียกว่า “หลักสูตรมหามกุฏราชวิทยาลัย”

สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยในระยะแรกตั้งอยู่ที่ตำหนักทรงพรต และหอสนहर วัดบวรนิเวศวิหาร แบ่งการศึกษาเป็น ๒ แผนก

วิทยาลัย เป็นที่ศึกษาเล่าเรียนปริยัติธรรมชั้นสูง และเป็นที่ประชุมสอบไล่ตั้งแต่ประโยค ๑ ขึ้นไป

โรงเรียนวัดตามพระอารามซึ่งเป็นสาขาของวิทยาลัย มี ๕ แห่ง

๑. โรงเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร มีพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เป็นผู้จัดการโรงเรียน

๒. โรงเรียนวัดมกุฏกษัตริยาราม มีพระเทพโมลีเป็นผู้จัดการ

๓. โรงเรียนเทพศิรินทร์ราชวาส มีพระเทพกวีเป็นผู้จัดการ

๔. โรงเรียนพิชัยญาติการาม มีพระเมธาธรรมรสเป็นผู้จัดการ

๕. โรงเรียนนิเวศน์ธรรมประวัติ มีพระอมราภิรักษ์เป็นผู้จัดการ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๙ เพื่อให้เป็นไปตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ในการที่จะพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ให้เจริญก้าวหน้า กรมการมหามกุฏราชวิทยาลัยซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์องค์สกุลมหาสังฆปริณายก ทรงเป็นนายกกรมการ จึงได้ทรงจัดตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงของคณะสงฆ์ เรียกว่า สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยในวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๔๔๘ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยจึงเป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งแรกในประเทศไทย

การจัดการศึกษาของสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มี ๓ ระดับ

ก. ระดับเตรียมตัว เพื่อเตรียมตัวเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษา มีระยะเวลาการศึกษาแบ่งเป็นชั้นบูรพศึกษา เตรียมศาสนศาสตร์ปีที่ ๑ เตรียมศาสนศาสตร์ปีที่ ๒ พื้นความรู้ สำเร็จการศึกษาจากระดับนักเรียนชั้นเอก และเปรียญ ๓ ประโยค

ข. ระดับปริญญาศาสนศาสตร์ หลักสูตร ๔ ปี แบ่งเป็น ๔ คณะ ได้แก่

(๑) คณะศาสนาและปรัชญา

(๒) คณะมนุษยศาสตร์

(๓) คณะสังคมศาสตร์

(๔) คณะศึกษาศาสตร์

ผู้เข้ารับการศึกษาต้องมีพื้นฐานความรู้ สำเร็จการศึกษาในระดับไม่ต่ำกว่านักเรียนชั้นเอกและเปรียญธรรม ๕ ประโยค

ค. ระดับปฏิบัติงาน ผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีแล้วปฏิบัติธรรมเพื่อการคณะสงฆ์และการศาสนาอีก ๑ ปี จึงจะมีสิทธิ์ได้รับปริญญา “ศาสนศาสตร์บัณฑิต”

หลักสูตรปริญญาศาสนศาสตร์บัณฑิต มีระยะเวลาการเรียนภาคทฤษฎี ๔ ปี หรือ ๘ ภาคการศึกษา และ

ภาคปฏิบัติศาสนิก ๑ ปี ภาคทฤษฎี จะต้องเรียนให้ครบตามจำนวนของหน่วยกิตที่ระบุไว้ในหลักสูตร โดยรวมทั้งสิ้นไม่ต่ำกว่า ๑๕๐ หน่วยกิต (รายงานการศาสนาประจำปี ๒๕๔๒: ๕๗)

๒.๒ มหาวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์

มหาวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงของคณะสงฆ์ไทยที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาขึ้นโดยเริ่มตั้งแต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายสถานที่บอกริยัติธรรมจากแก่งภายในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดารามไปตั้งที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐ และพระราชทานนามว่า “มหาธาตุวิทยาลัย” และได้เปิดการเรียนการสอนเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๒ (มหาวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๕: ๑๓) ปี พ.ศ. ๒๔๓๕ พระราชทานนามใหม่เป็น “มหาวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์” จุดประสงค์เพื่อเป็นที่เล่าเรียนพระปริยัติธรรมและวิชาชีพชั้นสูง และจากข้อมูลสิ่งแวดล้อมชี้ให้เห็นถึงพระราชดำริที่ประสงค์จะให้สถาบันการศึกษาสภามหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์เป็นวิทยาลัยหนึ่งในรัตนโกสินทร์สาธิตวิทยาลัย ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“ได้หวังใจไว้ในปีสุวรรณภิเชก ถ้าเป็นไปได้จะรวบรวมมหาวิทยาลัยเป็นส่วนวิทยาลัย สำหรับวินัยและศาสตร์ มหาวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์สำหรับกฎหมาย โรงเรียนแพทยากรเป็นวิทยาลัยสำหรับแพทย์ และตั้งโรงเรียนเป็นวิทยาลัยสำหรับวิทยาและมีหอสาธิตวิทยาลัยขึ้นอีกแห่งหนึ่ง รวมวิทยาลัยต่างๆ เหล่านี้เข้าเป็นรัตนโกสินทร์สาธิตวิทยาลัย...” (กระทรวงศึกษาธิการ : ๑๒๐)

อย่างไรก็ตามในระยะเริ่มต้น มหาวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ไม่ได้จัดการศึกษาตามพระราชดำริของพระองค์ เนื่องจากยังมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการทั้งใน

ด้านอาคารสถานที่ อาจารย์ผู้สอน นิสิต และงบประมาณค่าใช้จ่ายต่างๆ เพิ่งจะเริ่มจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ เมื่อวันที่ ๙ มกราคม ๒๔๙๐ และได้เปิดการสอนเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๔๙๒

การจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์แบ่งเป็น ๓ ระดับ ได้แก่

(๑) ระดับเตรียมตัว เพื่อเตรียมเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษา มี

ก. โรงเรียนบาลีอบรมศึกษา รับภิกษุสามเณรเปรียญ ๔ ประโยค เข้าเรียนวิชาสามัญหลักสูตร ๒ ปี (เทียบเท่ามัธยมศึกษาปีที่ ๓)

ข. โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา หลักสูตร ๒ ปี (เทียบเท่ามัธยมศึกษาปีที่ ๖)

ค. โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา รับภิกษุสามเณรที่สำเร็จประถมศึกษาชั้นปีที่ ๖ หลักสูตร ๖ ปี

(๒) ระดับปริญญาพุทธศาสตร์หลักสูตร ๔ ปี แยกเป็น ๔ คณะ ได้แก่

๑. คณะพุทธศาสตร์
๒. คณะครุศาสตร์
๓. คณะมนุษยศาสตร์
๔. คณะสังคมศาสตร์

(๓) ระดับปฏิบัติงาน เมื่อสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาตรีแล้ว จะต้องปฏิบัติงานการคณะสงฆ์และการพระศาสนาอีก ๑ ปี จึงจะมีสิทธิ์รับปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต

การจัดการศึกษา มหาวิทยาลัยและวิทยาเขต รวม ๑๑ แห่ง จัดการเรียนการสอน ตามหลักหลักสูตรของมหาวิทยาลัย ซึ่งจัดการศึกษาเป็น ๕ ระดับ คือ

(๑) ระดับปริญญาเอก สาขาพระพุทธศาสนา

(๒) ระดับปริญญาโท จัดการเรียนการสอนโดยบัณฑิตวิทยาลัยโดยเริ่มเปิดการเรียนการสอนในปี

การศึกษา ๒๕๓๑ เปิดการสอน ๒ สาขาวิชาคือ สาขาวิชาพระพุทธศาสนาและสาขาวิชาปรัชญา

(๓) ระดับปริญญาตรี แบ่งการศึกษาเป็น ๔ คณะ คือ มนุษยศาสตร์ คณะครุศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และคณะสังคมศาสตร์

(๔) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย

(๕) การศึกษาพิเศษ มี ๓ ประเภท

(ก) อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย เป็นงานการศึกษาพิเศษที่มหาวิทยาลัยได้จัดขึ้นตามหลักสูตรการศึกษาพิเศษของมหาวิทยาลัย เพื่อมุ่งสนองความต้องการของนักศึกษาทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่ประสงค์จะศึกษาพระอภิธรรม คัมภีร์ต่างๆ และอภิธรรมปิฎก

(ข) สถาบันวิปัสสนาธุระ เป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษาพิเศษแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยจัดการอบรมและฝึกฝนการปฏิบัติหมุนเวียนต่อเนื่องกันตลอดทั้งปี

(ค) โรงเรียนพุทธศาสนาวินยาทยเป็นหน่วยงานพิเศษที่จัดให้แก่เยาวชนในระดับประถมต้นจนถึงระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งการจัดการเรียนการสอนในวันอาทิตย์ มุ่งเน้นการสอนศีลธรรมวิชาการด้านพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี มรรยาทไทย และฝึกสอนให้เป็นพลเมืองดีของชาติ (รายงานการศาสนาประจำปี ๒๕๔๐ : ๕๒)

ทั้งมหาวิทยาลัยและมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีลักษณะการจัดการศึกษาที่คล้ายคลึงกัน คือเป็นการจัดการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จ โดยรวมเอาการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และระดับอุดมศึกษาเข้าด้วยกัน โดยมีจุดมุ่งหมายในการกำหนดหลักสูตรว่า...เพื่อให้เหมาะสมกับเพศภาวะของภิกษุสามเณรให้ เหมาะสมกับเวลาเรียนและความจำเป็นที่ต้องรู้ เหมาะแก่การเป็นศาสนทายาท มีความรู้ ความ

สามารถในการปฏิบัติธรรมและการศึกษาค้นคว้าทางโลก หรือการเป็นผู้นำและเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชน อารังไว้ซึ่งความมั่นคงและความอยู่รอดของพระพุทธศาสนาสืบไป

ในระยะแรกตั้งรัฐบาลไม่รับรองการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยลงมติโดยอ้างสาเหตุว่า

(๑) เป็นการศึกษาที่รัฐพิจารณาว่าเป็นลักษณะเฉพาะกิจเช่นเดียวกับการศึกษานอกระบบอื่นๆ แตกต่างจากมหาวิทยาลัยในสังกัดของทบวงมหาวิทยาลัย รัฐมอบให้เป็นการธุระของมหาเถรสมาคม

(๒) วัตถุประสงค์ของการศึกษาคณะสงฆ์เพื่อเป็นการเพิ่มพูนและส่งเสริมพระพุทธศาสนา รัฐเกรงว่าจะมีผู้อาศัยศาสนาเป็นทางผ่านเพื่อหาผลประโยชน์ทางการศึกษา เมื่อจบแล้วจะสละสมณเพศเพื่อออกไปประกอบอาชีพ จึงไม่เคยมีจุดมุ่งหมายที่จะรับรองปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัย หรืออนุญาตให้แยกไปสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย มีฐานะเป็นนิติบุคคล เพราะเกรงว่าอำนาจในการบริหารบางส่วนจะตกอยู่แก่สมณมหาวิทยาลัย ซึ่งมหาเถรสมาคมหรือกรมศาสนาจะเข้าไปแทรกแซงไม่ได้ (สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย, ม.ป.ป. ๖-๗)

(๓) รัฐพิจารณาว่าการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่ดำรงความมุ่งหมายด้านปริยัติธรรมและวิชาการชั้นสูงทางพระพุทธศาสนา เพราะหลักสูตรจะเน้นการศึกษาในสาขาต่างๆ เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัย ฝ่ายฆราวาส และไม่สนองพระบรมราชประสงค์แห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงเห็นว่าพระปริยัติธรรมเป็นรากฐานรากเหง้าค้ำคูณแห่งพระพุทธศาสนาที่จะดำรงอยู่และสถาพร

(๔) รัฐพิจารณาว่าร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยที่คณะสงฆ์เสนอเป็นการเอาระเบียบทางโลกเข้าไปจัดการ

ศึกษาของสงฆ์ บางเรื่องอาจจะไม่เหมาะสมกับเพศบรรพชิต ก่อให้เกิดความไม่เหมาะสมกับเพศบรรพชิต ก่อให้เกิดความยุ่งยากในการปฏิบัติสมควรปล่อยให้เป็นเรื่องของฝ่ายสงฆ์

อย่างไรก็ตาม ปี พ.ศ. ๒๕๑๒ มหาเถรสมาคม ออกคำสั่งรับรองการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้งสองเป็นการศึกษาคณะสงฆ์ (อ้างในหัวข้อสัมมนาศึกษามหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐ : ๒๔)

พ.ศ. ๒๕๒๗ รัฐบาลในสมัย ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ มองเห็นความสำคัญของการศึกษา คณะสงฆ์ จึงได้ดำเนินการเสนอพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะของผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา มีมติเห็นชอบให้รับรองเปรียญธรรม ๙ ประโยค ปริญญาศาสนศาสตร์บัณฑิต ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต ให้มีวิทยฐานะเป็นปริญญาตรี (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๑, ๘ ตุลาคม ๒๕๒๗ : ๔-๕)

พ.ศ. ๒๕๓๕ คณะกรรมการศึกษาของคณะสงฆ์ ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน ได้ออกระเบียบคณะกรรมการศึกษาของคณะสงฆ์ว่าด้วยการจัดการศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยได้วางระเบียบให้มหาวิทยาลัยสามารถจัดการศึกษาและการบริหารให้เป็นระบบตามสากลปฏิบัติเหมือนมหาวิทยาลัยโดยทั่วไป และรับรองผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี แต่ยังไม่ได้รับรองสถานภาพความเป็นนิติบุคคลของมหาวิทยาลัยเหมือนมหาวิทยาลัยโดยทั่วไป

พ.ศ. ๒๕๔๐ รัฐบาลในสมัย ฯพณฯ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรี เสนอร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ ให้มหาวิทยาลัยคณะสงฆ์ทั้งสองมีสถานภาพเป็นนิติบุคคล เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐและเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับดูแลภายใต้กระทรวงศึกษาธิการ สามารถจัดการศึกษาได้ถึงปริญญาเอก และ

เปิดโอกาสให้นักฆราวาส สามเณร คฤหัสถ์ เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ได้

บทที่ ๓

สภาพปัญหาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี แผนกธรรม และมหาวิทยาลัยสงฆ์

เพื่อให้เห็นแนวคิดและทิศทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยโดยเด่นชัดขึ้น ผู้วิจัยขอยกสภาพปัญหาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี แผนกธรรม และมหาวิทยาลัยสงฆ์ มาพิจารณาเป็นเบื้องต้น โดยประมวลปัญหาจากการสัมภาษณ์พระเถระและพระสงฆ์ที่มีบทบาทด้านการบริหารและการศึกษาของสงฆ์ พระสงฆ์ เสิษย์ธรรม พระสงฆ์นักพัฒนาตามอุดมการณ์ แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง อุบลราชธานี-อำนาจเจริญ ประกอบกับการศึกษาเอกสารด้านการศาสนาและงานวิจัยอื่นๆ

สภาพปัญหาการจัดการศึกษาพระสงฆ์

สภาพปัญหาการจัดการศึกษาคณะสงฆ์ กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

๑. การขาดเอกภาพในการศึกษาคณะสงฆ์ การศึกษาคณะสงฆ์ในปัจจุบันขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเนื่องจากมีหลายระบบ แต่ละระบบไม่อิงอาศัย ไม่เกื้อกูลและไม่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ต่างคนต่างทำกัน คนละทิศทาง ก่อให้เกิดความขัดแย้งสับสนแก่ผู้เรียน อาทิ การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้นกับกรมการศาสนา การศึกษาพระปริยัติธรรม (บาลี-นักธรรม) ขึ้นกับคณะสงฆ์มีแม่กองธรรม แม่กองบาลี เป็นผู้ดำเนินการ

สอบแต่ไม่รับผิดชอบด้านการจัดการการศึกษา โรงเรียน
ปริยัติสามัญขึ้นกับกรมศาสนา

๒. ไม่มีผู้รับผิดชอบในด้านการบริหารการศึกษา
ในการศึกษาด้านปริยัติธรรม คณะสงฆ์รับผิดชอบเพียง
การจัดสอบหรือวัดผล ไม่รับผิดชอบด้านการจัดการ
ศึกษา การสอนเป็นเรื่องของแต่ละสำนัก ศิษย์ใครก็ดูแล
จัดสอนไปกัน ขึ้นกับศักยภาพและความสนใจของสม
ภารเจ้าวัด การเรียนการสอนจึงเป็นไปตามยถากรรม
แม้ปัจจุบัน จะมีงบประมาณอุดหนุนแต่ก็ไม่มีเพียงพอ
การศึกษาจึงเป็นแบบพี่สอนน้องหรือตัวเพื่อเข้าสอบ
ปริมาณผู้สอนได้และผู้เข้าสอบต่างกันมาก ส่วนใหญ่มัก
สอบตก ซึ่งเป็นดัชนีที่ชี้ให้เห็นความด้อยคุณภาพ ขาด
มาตรฐานทางวิชาการ (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, ๒๕๔๒ :
สัมภาษณ์)

นอกจากนี้การศึกษามีลักษณะเป็นแนวดิ่ง ไม่มี
การรวมทุนรวมกำลัง ซึ่งจากปัจจัยดังกล่าวก่อให้เกิด
ปัญหา ๒ ประการ คือการศึกษาปริยัติธรรมไม่แพร่หลาย
ทั่วถึง และภิกษุสามเณรผู้รับการศึกษาที่ต้องการศึกษา
เล่าเรียนต้องหลีกไกลมาจากชนบทเข้าสู่ในเมืองใหญ่และ
กรุงเทพมหานคร (พระราชวรมนี, ๒๕๑๔ : ๑๓๘-๑๓๙)

ในด้านผู้รับการศึกษา เกิดความขัดแย้งต่อเนื่อง
คณะสงฆ์ระดับมหาเถรสมาคม เจ้าคณะจังหวัดกับผู้เรียน
โดยฝ่ายแรกเน้นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
และแผนกธรรม ในขณะที่พระภิกษุสามเณรและผู้รับการ
ศึกษามองไม่เห็นความสำคัญ และให้ความสนใจกับการ
ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามากกว่า
(พระราชวรมนี : เรื่องเดิม)

๓. ไม่มีนโยบายและขอบเขตการจัดการศึกษาที่
ชัดเจน การขาดนโยบายที่ชัดเจนทำให้คณะสงฆ์ขาด
กรอบและทิศทางที่จะพัฒนาการจัดการศึกษาให้ดีขึ้นและ
อำนวยความสะดวกต่อสังคมตามที่ควรจะเป็น ยิ่งในช่วงหลัง

ที่แยกการศึกษาของรัฐออกไปจัดต่างหากจากคณะสงฆ์
ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและคณะสงฆ์ ก็ยิ่งเห็นห่างไป
ตามลำดับ รัฐถือว่าการศึกษาของสงฆ์เป็นเรื่องภายใน
ที่คณะสงฆ์จะจัดการหรือดูแลกันเอง เป็นลักษณะ
เฉพาะกิจเช่นเดียวกับการศึกษานอกระบบอื่นๆ รัฐมอบ
เป็นภาระของมหาเถรสมาคมและอุดหนุนงบ-
ประมาณเพื่อให้พออยู่ได้ มิได้มีความมุ่งหมายที่จะให้
จัดการศึกษาของคณะสงฆ์มีคุณภาพ เป็นเพียงทางเลือก
หนึ่งสำหรับประชาชน

๔. ปัญหาด้านคุณค่าต่อสังคม การศึกษาปริยัติ
ธรรมมีคุณค่าและความสำคัญต่อสังคมและชีวิตของ
คนสมัยปัจจุบันน้อยลงตามลำดับ คนทั่วไปไม่รู้สึกรู้ว่า
การศึกษาปริยัติธรรมเกี่ยวข้องกับหรืออำนวยความสะดวก
ของเขา รัฐและสังคมลดการยอมรับและความสนใจน้อย
ลงทุกที จนถึงขั้นไม่รู้จักรู้จัก แม้จะมีการรื้อฟื้นให้เทียบถึงขั้น
กับการศึกษาในระบบของรัฐก็เป็นไปอย่างผิวเผินๆ มิใช่เกิด
จากการมองเห็นความเหมาะสมที่ควรจะต้องเป็นอย่างนี้
เป็นเหตุให้ภิกษุสามเณรละเลยการศึกษาปริยัติธรรม หัน
ไปศึกษาทางโลก (พระราชวรมนี, ๒๕๓๑ : ๑๔๖)

๕. การศึกษาปริยัติธรรมไม่เพียงพอที่จะสร้าง
ภิกษุสามเณรให้เป็นศาสนทายาทที่ดี สัตถุญาณเดือน
ภัยคือภิกษุสามเณรไม่ค่อยมีความรู้สึกรักพระศาสนา
ความรู้สึกร่วมกันในพระศาสนามีน้อย รู้สึกเป็นตัว
ใครตัวมันเป็นเรื่องของแต่ละคน ขาดความตระหนักใน
หน้าที่ของตน ขาดความรับผิดชอบและขาดจิตสำนึก
หรืออุดมการณ์ในทางพระพุทธศาสนา นั่นคือความรับ
ผิดชอบต่อประชาชน ต่อสังคม ต่อพระศาสนาและแต่ละ
วัดของตนเอง (ศิษย์เก่า มจร., ๒๕๓๓ : ๖)

ความผิดพลาดของการศึกษาที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็น
เป็นทางโลกหรือทางธรรม อาจจะสรุปได้ว่า เกิดจากผู้รับ
การศึกษามุ่งแต่จะให้ป็นวิชาชีพ เน้นไปที่การเลื่อน
ฐานะทางสังคม ทำให้เกิดค่านิยมเห็นแก่ตัว ดำเนินชีวิต
แบบเอาตัวรอด ไม่รับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากเน้นแต่วัตถุนิยม การศึกษาไม่สนองต่อความต้องการของท้องถิ่นหรือชุมชน

๖. ความเสื่อมโทรมในการศึกษา ปัจจุบันการบวชยังมีตามประเพณีไม่ได้ลดน้อยลง พระเณรมีจำนวนมากขึ้น ปัจจุบันนี้มีสถิติถึง ๔๐๐,๐๐๐ รูป แต่การบวชเรียนลดน้อยลง ประเพณีบวชเรียนกร่อนไป เหลือแต่การบวชแต่เพียงรูปแบบ คนจำนวนมากบวชแล้วกลับออกไปโดยไม่ได้รับการศึกษาอบรมเพิ่มเติม (ศิษย์เก่า มจร., ๒๕๓๓ : ๓) มองไม่เห็นคุณค่าของพระศาสนา ก่อนบวชยังมีความรู้สึกเห็นคุณค่าเลื่อมใสศรัทธา แต่สึกออกไปแล้วกลับมีความรังเกียจ ถูกพระศาสนา ระยะเวลาการบวชสั้นลงเหลือเพียง ๗ วัน ๑๕ วัน แม้แต่คนที่บวชนาน ๆ บางทีก็ไม่ได้เรียนบวชหรือเข้ามาอาศัยพระศาสนาเลี้ยงชีพ บวชอยู่เฉย ๆ หรือบวชเมื่อไม่สามารถทำงานทำการได้

๗. ขาดการสนับสนุนอย่างจริงจังจากรัฐ ในอดีตสถาบันสงฆ์พึ่งพิงและรับความอุปถัมภ์จากรัฐมาตลอด ผลจากการขาดแคลนงบประมาณ ทำให้ไม่สามารถพัฒนาดตนเองให้มุ่งสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดปัญหาความไม่เสมอภาคด้านการศึกษา คนที่มีเศรษฐกิจดีอยู่ในถิ่นที่เจริญมีโอกาสได้รับการศึกษาสูงกว่าคนต่างจังหวัดหรือคนยากจน บุตรข้าราชการหรือพ่อค้าได้รับการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยสูงถึง ๗๕% ขณะที่บุตรของชาวไร่ชาวนามีโอกาสได้รับการศึกษาสูงเพียง ๖% มหาวิทยาลัยสงฆ์ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาสำหรับคนยากจนไม่ได้รับการเกื้อหนุนจากรัฐบาลพอเพียงเท่าเทียมกับมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษาอื่น ๆ (พระราชมุนี, ๒๕๒๕ : ๙๑)

๘. ขาดบุคคลกรทางการศึกษาที่มีความสามารถ อาจารย์ที่มีคุณภาพมักไม่อยู่ในสถาบันการศึกษาของสงฆ์ เนื่องจากความไม่พร้อมของสถาบัน ครูอาจารย์ที่สอนในมหาวิทยาลัยจึงมักเป็นศิษย์เก่าของสถาบัน ทำให้คณาจารย์ในมหาวิทยาลัยมักเป็นกลุ่มที่มีความถนัด

อย่างเดียวกัน ขาดความหลากหลายในการบริหารงาน ขาดวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลหลายมุมมอง (วารสารพุทธ-ศาสนศึกษา, ๒๕๓๙ : ๒)

๙. ขาดการระดมสรรพกำลังจากองค์กรศาสนาและศาสนิกชน เพื่อให้มีการทำนุบำรุงอุปถัมภ์ศาสนาอย่างมีระบบและเกิดผลในการปฏิบัติ ควรจะมีการสร้างเครือข่ายและการประสานงานที่ดีระหว่างองค์กรศาสนากับประชาชน หรือระดมทรัพยากรจากชุมชนมาทำนุบำรุงการศึกษาของคณะสงฆ์ (กิริติ บุญเจือ, ๒๕๔๑ : ๓๕๔) แต่การศึกษาสงฆ์เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันขาดการระดมสรรพกำลังจากองค์กรศาสนาและศาสนิกชน

สภาพการณ์เช่นนี้เอง การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์โดยภาพรวม จึงประสบความยุ่งยาก และดำเนินไปอย่างไร้ทิศทางและมีความล้มเหลวในการสนับสนุนของคณะสงฆ์ระดับสูงและการอุดหนุนจากรัฐ ขณะที่กระแสจากข้างนอกมองเห็นความสำคัญของการศึกษาคณะสงฆ์น้อยลงทุกที

ปัญหาการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์อาจแยกเป็นประเภทเพื่อความเข้าใจถึงสภาพปัญหาโดยละเอียดดังนี้

ปัญหาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

๑. ด้านหลักสูตร หลักสูตรเก่าแก่ ล้าสมัย ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากยึดในระบบเดิม ไม่ว่ากาลเวลาจะเปลี่ยนแปลงไป สภาพสังคมจะปรับเปลี่ยนไปแค่ไหน แต่การศึกษาคณะสงฆ์ก็ยังยึดในขนบธรรมเนียมเก่า ๆ คือเป็นการศึกษาตามอรรถาไคย ไม่มีระบบบริหารจัดการเหมือนโรงเรียนทางโลก ยังสอนกันตามวัดหรือสำนักเรียน ถึงเวลาสอบก็ส่งสอบ แม้จะมีการผลักดันหรือกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากพระเถระผู้มีอำนาจในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นผู้อนุรักษ์นิยม ไม่สนองตอบต่อแรงกระตุ้น และมองว่าการปรับหลักสูตรจะทำให้มาตรฐานลดลง และเชื่อว่าการศึกษาพระปริยัติธรรม

แผนกบาลีที่จัดมาไม่มีข้อบกพร่อง แต่เกิดจากกระแสโลกเปลี่ยนแปลงและลดมาตรฐานลงไปเอง และยังคงภูมิใจที่มีผู้สอบได้จำนวนน้อย (เสฐียรพงษ์ วรรณปก และพระสมัย สัจญาโน, ๒๕๔๒ : สัมภาษณ์)

จากการสัมภาษณ์พระมหาศรี ดิกชีโน (เจ้าอาวาสวัดยางน้อย อ.เชิงโน จังหวัดอุบลราชธานี) (๒๕๔๒ : สัมภาษณ์) ให้ข้ออธิบายว่าการศึกษา พระปริยัติธรรม (บาลี) ของคณะสงฆ์ที่จัดขึ้นเป็นชั้นเรียนและสำนักศาสนศึกษาตามวัดต่างๆ ที่กระจายอยู่ ทั่วไปไปทั่วประเทศขาดประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผลค่อนข้างต่ำ ยกตัวอย่างบาลีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจภาษาบาลีอันเป็นพุทธพจน์ แต่ไม่ได้เน้นความเป็นปราชญ์หรือความเป็นผู้คงแก่เรียน ดังนั้นแม้จะศึกษาถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยค ก็ไม่ได้มีเป้าหมาย อย่างอื่นนอกจากให้มีความรู้บาลีเท่านั้น

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยกษัตริย์ราชวิทยาลัย ให้ความเห็นเกี่ยวกับหลักสูตร ในทำนองเดียวกันว่า...ตัวแบบเรียนเก่ามาก ๗๐-๘๐ ปี ไม่ได้ปรับปรุงแก้ไข แบบเรียนยังไม่เป็นหลักสูตร ไม่มีชั่วโมงการบรรยาย ไม่มีการวัดผล ดังนั้นแม้พุทธธรรมจะไม่ล้าสมัยก็จริง แต่วิธีการนำไปสู่คนรุ่นใหม่ต้องนำเสนอแบบใหม่ (พระศรีปริยัติโมลี ๒๕๔๒ : สัมภาษณ์)

พระมหาศรีพร วรวิญญู (รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยกษัตริย์ราชวิทยาลัย วิทยาเขต วัดมหาวนาราม) ให้ความเห็นสนับสนุนว่า สาเหตุที่การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้รับความสนใจน้อยจากผู้เข้ามาศึกษา เนื่องจากการสอบ สอบได้ยากและสอบตกง่าย อันเป็นกระบวนการของการเรียนการสอนและการสอบ ซึ่งมีมากเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน เพื่อคัดคุณภาพของคนตามทัศนะของคณะกรรมการมหาเถรสมาคม แต่อย่างไรก็ตามผลจากการคัดเลือกจากการขัดเกลา บุคลากรสงฆ์ส่วนมาก จึง

เกิดมาจากการศึกษาแผนกบาลี (พระมหาศรีพร วรวิญญู, ๒๕๔๒ : สัมภาษณ์)

นอกจากนี้การศึกษายังมีการวัดผลการประเมินผลแล้ว เดิมใช้วิธีแยกวัดคนละวิชา เมื่อตกวิชาใดวิชาหนึ่งแม้วิชาอื่นจะสอบได้ดียังไง ถือเป็นคนตกหมดปีต่อมา ก็สอบใหม่ทุกวิชา การให้คะแนนก็ใช้วิธีลบ คือทำผิดก็หักคะแนนออก ครบเกณฑ์กำหนดก็ตก ประโยคต้น ๆ ผิดเกิน ๑๒ คำ ถือเป็นคนตก ประโยคสูง ๆ (ป.๘-๙) ผิด ๒-๓ คำก็ให้ตก ข้อสอบแต่ละวิชามี “เฉลย” เป็นตัวอย่างไว้เสร็จกรรมการที่ไม่เชี่ยวชาญ ก็ยึดตามเฉลย ผู้เข้าสอบทำต่างไปนิดหน่อยแม้จะต้องตามหลักภาษาก็มักไม่ให้แต่ละปีจึงมีผู้สอบตกจำนวนมาก ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงวิธีวัดและประเมินผลบ้าง แต่จำนวนผู้สอบตกก็ยังคงมากเช่นเดิม

ผศ.สุรินทร์ การะนนท์ (ภาคปรัชญา-ศาสนา สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี) ให้ความเห็นในกรณีเดียวกันว่า...หลักสูตรการสอนภาษาบาลี มีจุดอ่อนที่มุ่งแต่ศึกษาอักษรวิธีบาลีไวยากรณ์ แปลบาลีเป็นไทย แปลไทยเป็นบาลี ไม่ได้ฝึกการค้นคว้าวิเคราะห์วิจารณ์ เน้นความจำเป็นหลักสำคัญ”

ความเก่าแก่ของหลักสูตรที่ไม่ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย ก่อให้เกิดความล้าหลังจนไม่สามารถสื่อสารกับวิทยาการปัจจุบัน ยังผลให้ความรู้ที่เรียนมาอย่างยากลำบาก กลายเป็นเรื่องสูญเปล่า และไร้ค่า ไม่สามารถนำไปใช้สอยให้เป็นประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่าหรือถ่ายทอดแก่เยาวชนรุ่นหลังได้

๒. ปัญหาครูผู้สอน ขาดการบำรุงขวัญหรือกำลังใจจากคณะสงฆ์ เนื่องจากยึดจารีตเดิมตั้งแต่อดีตเมื่อ ๑๐๐ ปีที่แล้วว่า การศึกษาเป็นเรื่องแต่ละวัดแต่ละสำนักจะดำเนินการสอน คณะสงฆ์รับผิดชอบ เฉพาะการสอบและการวัด ไม่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา

ในทางปฏิบัติ คณะสงฆ์ตั้งแต่แม่กองธรรม แม่กองบาลี ให้เป็นผู้รับผิดชอบการเรียนการสอนนักธรรมบาลี หน้าที่ของแม่กองทั้งสองคือ การจัดการสอบและประเมินผล ไม่รับผิดชอบด้านการจัดการศึกษา โดยถือว่าเป็นเรื่องของแต่ละวัด ฉะนั้นการศึกษาของสงฆ์จึงจัดไปตามมีตามเกิด ไร้ทิศทางและเป้าหมายที่ชัดเจน ขึ้นกับเจ้าอาวาส จะมีความพร้อมหรือฉันทะในการจัดการเรียนการสอน วัดใดสำนักใดเจ้าอาวาส สนใจสร้างโบสถ์วิหารก็เลยไม่เอาใจใส่ต่อการศึกษาของพระเณร ใครมีฉันทะในการศึกษาเล่าเรียน ก็ชวนช่วยเรียนกันเอง (เสฐียรพงศ์ วรรณปก, ๒๕๔๒ : สัมภาษณ์ (อนึ่ง สำนักเรียนต่างๆ จะดำเนินกิจการไปได้หรือไม่ขึ้นกับเจ้าอาวาสแต่ละแห่ง หากครูผู้สอนได้หรือไม่ ถ้าสำนักเรียนใดมีครูสอนก็สามารถดำเนินการไปได้

ปัญหาการขาดครูผู้สอนจึงเป็นปัญหาที่วิกฤตในการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลี จากการสัมภาษณ์เกือบทั้งหมดให้ความเห็นทำนองเดียวกัน ปัญหาเท่าที่ประสบคือการขาดครู (สัมภาษณ์พระมังกร วิฑูยาโน, จ.หนองคาย, พระจันทร์ คุณวุฒโฒ วัดบึงพระ อ.โซคชัย จ.นครราชสีมา และพระครูรังษินวกิจ สุทธิโว วัดป่าจันทร์ขันธ์ ต.ยาง อ.น้ำยืน จ.อุบลราชธานี)

พระครูสารธรรมรังษี (เจ้าอาวาสวัดศรีแสงทอง) ก็ให้การยืนยันเช่นเดียวกันว่า...ครูที่สอนบาลีหายากจริง ๆ ผู้มีความรู้บาลีมีน้อยมากในวัด... (พระครูสารธรรมรังษี, ๒๕๔๒ : สัมภาษณ์)

พระธรรมสิทธิอาจารย์ (เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่) ผู้ประสบผลสำเร็จในการจัดการศึกษาปริยัติธรรมที่จังหวัดเชียงใหม่ ให้สัมภาษณ์ว่า... การสอนบาลีให้เข้าใจเรื่องยากเพราะครูสอนไม่ค่อยมี หายากที่วัดพระสิงห์ ดำเนินการได้ก็เพราะจ้างครูที่ตีทำการสอนชำนาญ กระบวนการศึกษาต้องพร้อมทั้งครู นักเรียน สถานที่ อุปกรณ์ การจะปรับปรุงการศึกษาต้องหาผู้ที่จะนำการศึกษาอย่างจริงจังหาผู้เสียสละ ไม่เช่นนั้นก็ไม่สามารถ

จะพ้นได้ ผู้นำต้องอดทน บากบั่น (พระธรรมสิทธิอาจารย์ ๒๕๔๒ : สัมภาษณ์)

สี สร้อยสน (อาจารย์ผู้สอน ม.ม.จ.วิทยาเขตอุบลราชธานี) ให้ความเห็นเป็นที่น่าสนใจว่า... สภาพการเรียนการสอน ทั้งผู้สอนผู้เรียนต่างก็เป็นการบังคับด้วยกัน ผู้สอนก็สอนด้วยความจำใจสอน เพราะไม่มีคำตอบแทนใด ๆ ผู้เรียนก็เรียนด้วยการบังคับมาเรียน ไม่ได้เรียนด้วยความสมัครใจ ผลออกมาจึงไม่ประสบผลสำเร็จ (สี สร้อยสน, ๒๕๔๒ : สัมภาษณ์)

การขาดแคลนครูผู้สอน ทำให้สำนักส่วนใหญ่ใช้ นักศึกษารุ่นพี่สอนรุ่นน้อง ความด้อยประสิทธิภาพของครูจำเป็น ทำให้ขาดแคลนเทคนิควิธีการสอนที่จะทำให้เรียนเข้าใจได้อย่างทราบซึ่ง ประกอบกับครูเองก็มีภาระส่วนตัวที่จะต้องท่องเที่ยวบ่นตำราเพื่อสอบประโยคสูง ๆ ขึ้นไป ภารกิจที่จะต้องทั้งเรียนทั้งสอน ทำให้ไม่มีเวลาจะทุ่มเทการสอนให้ประสบความสำเร็จได้

ฉะนั้นการศึกษาจึงเป็นเพียงรูปแบบ ขาดฉันทะในการเรียนเพราะจำใจเรียนเนื่องจากถูกบังคับโดยเจ้าสำนักเรียนอย่างเบื้อหนายเพื่อให้สอบได้ตัวประโยค สอบได้แล้วก็ทิ้งไว้ ไม่ได้มีการศึกษาธรรมอย่างลึกซึ้งเพื่อความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ไม่เห็นคุณค่าของพระธรรมวินัย มุ่งแต่จะศึกษาให้จบแล้วกัน...

วุฒิพล คำตั้งหน้า (อาจารย์ผู้สอน ม.ม.จ. วิทยาเขตอุบลราชธานี) สรุปปัญหาการสอน พระปริยัติธรรม (บาลี-นักธรรม) เกิดจากการขาดแคลนหลาย ๆ ประการ อาทิ ขาดแคลนบุคลากรครูผู้ชำนาญการสอน ขาดงบประมาณในการสนับสนุน ขาดหลักสูตรที่ดีมีคุณภาพ และทันสมัยต่อเหตุการณ์ เอกสารตำราเรียนไม่ทันสมัย ขาดอาคารสถานที่มาตรฐานและเหมาะสม ผู้บริหารให้ความสนใ้ใจน้อย ผู้บริหาร ครูอาจารย์ขาดคุณธรรม บริหารงานไม่ถูกต้องตามระบบหรือตามแผนงาน ผู้เรียนให้ความสนใ้ใจน้อย โดยมองเห็นคุณค่าน้อย (วุฒิพล คำตั้งหน้า, ๒๕๔๓ : สัมภาษณ์)

คำผล กองแก้ว (หัวหน้าภาคจิตวิทยาและการแนะแนว สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี) ให้ความเห็นว่าการศึกษาปริยัตริธรรมเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย ใครใคร่เรียน เรียน เป็นส่วนเกินของคณะสงฆ์ ไม่ได้พิจารณาว่าสภาพที่ควรจะเป็นกับสถานะที่เป็นอยู่เป็นอย่างไร คำตอบแทนครูผู้สอนน้อยมาก ได้เพียงปีละ ๑ ครั้ง ทำให้ขาดแคลนกำลังใจในการสอน สำนักเรียนส่วนมากจึงทยอยกันปิดตัวลงเพราะขาดแคลนงบประมาณขาดครู จังหวัดมหาสารคามเหลือสำนักเรียน ๑ สำนัก ในจังหวัดอุบลราชธานีเหลือสำนักเรียนเพียง ๓-๔ สำนัก (คำผล กองแก้ว, ๒๕๔๓: สัมภาษณ์)

๓. ปัญหาผู้เรียน ก่อนปี พ.ศ. ๒๕๐๕ การศึกษาด้านปริยัตริธรรม (บาลี) ยังเป็นที่นิยมในกลุ่มประชาชนในภาคอีสาน เนื่องจากความยากจนและความล้าหลังด้านการแพร่ขยายด้านการศึกษาของรัฐ ประชาชนในชนบทส่วนใหญ่นิยมส่งบุตรหลานบวชเรียนและศึกษาด้านปริยัตริธรรม (บาลี-นักธรรม) ผู้เรียนจึงมีมาก มีระดับสติปัญญาสูง กลาง ต่ำ คละกันไป แต่ภายหลังที่ระบบการศึกษาของรัฐแผ่ขยายไปได้อย่างทั่วถึง เยาวชนหรือผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาน้อยลง ผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดมักหันไปศึกษาการศึกษาของรัฐ ผู้เข้ามาบวชเรียนส่วนใหญ่ จึงอยู่ในระดับปานกลางหรือระดับต่ำ จากสภาพดังกล่าวการจัดการศึกษาปริยัตริธรรมแผนกบาลีจึงยากที่จะดำเนินการไปได้อย่างมีคุณภาพ และขณะเดียวกันผู้เรียนก็สามารถเลือกเรียนการศึกษาพระปริยัตริธรรมแผนกสามัญศึกษา ซึ่งง่ายกว่าและสามารถเรียนต่อในมหาวิทยาลัยสงฆ์หรือมหาวิทยาลัยของรัฐ และระดับอุดมศึกษาอื่นๆ การศึกษาพระปริยัตริธรรมแผนกบาลี จึงเสื่อมทรุดลงตามลำดับเพราะขาดพระเณรที่จะเรียน สำนักเรียนที่จะสามารถสอนอยู่ได้ ก็ต้องหาสวัสดิการ อาหาร งบประมาณในการเรียนให้เพียงพอแก่ผู้เรียน มีการเลี้ยงพระเณรและมีการสอนพระปริยัตริธรรมแผนกสามัญควบคู่ไปด้วยกัน

ความไม่เป็นที่นิยมของภิกษุสามเณรในการศึกษาปริยัตริธรรม (บาลี-นักธรรม) นอกจากความยากในการเรียนการสอน การศึกษายังไม่สามารถจะเป็นวิชาชีพในการรับราชการได้ ผู้ศึกษาจบเป็นได้เพียงอนุศาสนาจารย์ตามค่ายทหารและเรือนจำ ไม่สามารถจะรับราชการเป็นข้าราชการพลเรือนหรือข้าราชการอื่นได้ การศึกษามีผลต่อผู้เรียนน้อย เพราะเรียนจบแล้วไม่สามารถบรรจุเข้ารับราชการเป็นข้าราชการหรือทำงานตามหน่วยงานได้อย่างกว้างขวาง (พระครูสารกิจโกศล, ๒๕๔๒: สัมภาษณ์)

๔. ปัญหางบประมาณ งบประมาณโดยทั่วไปได้รับจากกรมการศาสนา

เงินอุดหนุนดังกล่าว มาถึงสำนักเรียนต่างๆ อย่างล่าช้าเป็นปัญหาต่อเนื่องจากตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๕-๒๕๔๒ และไม่เคยได้รับการแก้ไขในหลายๆ จังหวัด ดังคำให้สัมภาษณ์ของพระสงฆ์ในหลายๆ สำนักเรียนของจังหวัดมหาสารคามและจังหวัดอุบลราชธานีว่า

...ปัญหาที่แก้ไม่ตกเป็นประจำ คือ ค่านิตยบำรุงสำนักศาสนศึกษาของทุกปี จุดที่เกิดของปัญหาคือ ทางเจ้าคณะจังหวัดที่มีส่วนในการแจกจ่ายค่านิตยภัตรของจังหวัด กว่าจะได้รับ บางปีต้องติดตามสอบถามหลายหนกว่าจะได้รับเงินจากกรมการศาสนาที่ผ่านไประยะหนึ่ง บางปีต้องติดตามสอบถามจนกว่าจะทราบว่าจะไม่นิตยภัตรบำรุงศาสนศึกษาของวัดจึงไม่ได้รับ ถ้าไม่สอบถามก็เงียบหายไปเลยไม่ต่ำกว่า ๖ เดือน...

ความล่าช้านี้ส่งผลกระทบต่อกระทำการดำเนินการสอนปริยัตริธรรม เจ้าสำนักเรียนต่างๆ ต้องคอย ๆ เลิกกิจการไป สำนักที่เหลืออยู่ในปัจจุบันต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด โดยขออนุญาตจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัตริธรรมแผนกสามัญศึกษา ซึ่งแต่ละโรงเรียนต่างตั้งเงื่อนไขบังคับให้ผู้เรียนศึกษาพระปริยัตริธรรม แผนกบาลีควบคู่ไปด้วย โดยเวลาเข้าเรียนบาลี เวลาบวชเรียนปริยัตริธรรมสามัญ แต่ในข้อเท็จจริงผู้เรียนไม่ค่อยสนใจเรียนบาลีนักธรรม เพราะ

เห็นว่าที่ไม่สามารถจะเป็นวิชาชีพได้ เรียนจบแล้วก็หางานทำไม่ได้ ครูผู้สอนก็ขาดแคลน และสภาพโดยทั่วไปพระภิกษุสามเณรไม่ได้เรียนแต่สายปริยัติธรรมบาลี-นักธรรม แต่ยังเรียนสายสามัญ ซึ่งมีชั่วโมงเรียนเต็ม และในวันหยุดก็มีกิจกรรมอย่างอื่นอีก จึงไม่ค่อยมีเวลาให้กับการศึกษาบาลี-นักธรรม ถ้าไม่มีการบังคับจากเจ้าอาวาสภายในวัดที่ภิกษุสามเณรสังกัดอยู่ ก็คงไม่มีผู้เรียน (สี สร้อยสน, ๒๕๔๒ : สัมภาษณ์)

๕. ปัญหาการจัดการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอนมีลักษณะตามมีตามเกิด ซึ่งขึ้นอยู่กับความพร้อมและวิธีการของครูสอนแต่ละคน ครูแต่ละคนจัดตามวิธีการของตนตามที่ได้รับถ่ายทอดมา การเรียนการสอนยังยึดผู้สอนเป็นศูนย์กลางและยึดตำราเป็นหลัก การวัดผลประเมินผลใช้แบบอัตนัยเป็นหลัก ถ้าผู้เรียนจดจำคือท่องจำได้ก็แสดงว่าผ่านหรือเก่ง อุปกรณ์การเรียนการสอนไม่มีการใช้ ส่วนมากจะฟังจากครูผู้บรรยาย ครูผู้สอนไม่มีเทคนิคในการสอน ส่วนมากจะด่าหรือทำโทษผู้เรียน (สี สร้อยสน, ๒๕๔๒ : สัมภาษณ์) ครูไม่มีเทคนิคใหม่ๆ ในการสอน มีแต่ให้ท่องบ่นบรรยายภาคการเรียนการสอน นำเพื่อนนาย ควรมีการนำทัศนศึกษา ไปตามชุมชนหรือนำเทคโนโลยีอุปกรณ์ สมัยใหม่มาช่วยในการเรียนการสอนบ้าง (พระสมบุรณ์ สุ่มคงใจ, และพระสมัย สัจจญาโณ, ๒๕๔๒ : สัมภาษณ์)

๖. ปัญหาด้านการบริหารจัดการ สำนักเรียนต่างๆ ขาดการติดตามวางแผนและประเมินผล คณะสงฆ์ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล ให้ความสนใจการศึกษาแผนกนี้น้อยลง และผลักดันความรับผิดชอบให้เป็นหน้าที่ของมหาเถรสมาคมที่จะหาวิธีการนี้แก้ไขต่อไป ครูผู้สอนแต่ละสำนักเรียนต่างมีสภาพอ่อนล้า และไม่มีแรงจูงใจให้พัฒนางานของตนเอง และไม่มีการขยายภาคการเรียนรู้ การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างซบเซาตาย ขาดความคิดสร้างสรรค์ สำนักเรียนมีจำนวนลดลงเรื่อยๆ ที่อยู่ได้ก็เพราะอาศัยงบประมาณจากโรงเรียนพระปริยัติธรรม

แผนกสามัญศึกษา การศึกษาพระปริยัติธรรม (บาลี) จึงมีลักษณะคล้ายๆ กันทั่วประเทศ คือทรง กับทรุด ตามลำดับ และมีแนวโน้มจะทวีความรุนแรงไปเรื่อยๆ ดังคำปรารภของพระเดชพระคุณเจ้าคุณธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ตอนหนึ่งว่า... ในอดีตการศึกษาเป็นเพียงรูปแบบไม่สามารถรักษาสาระได้ แต่ก็ยังคงมีการเรียนบาลีนักธรรมแต่ปัจจุบัน แม้รูปแบบที่อาจจะไม่สามารถรักษาไว้ได้ (พระธรรมปิฎก, ๒๕๔๓ : สัมภาษณ์)

การศึกษาพระปริยัติธรรม ถือเป็นสาระหลักของพระพุทธศาสนา ดังพระราชปรารภ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ว่า...พระปริยัติธรรมย่อมเป็นรากเหง้าเค้ามูลแห่งพระศาสนา พระศาสนาจะดำรงอยู่และเจริญขึ้นก็ด้วยพระปริยัติธรรม การที่จะบำรุงพระปริยัติธรรมอันเป็นรากเหง้าของพระพุทธศาสนาให้ไพศาลบริบูรณ์ยิ่งขึ้น ก็ย่อมอาศัยการบำรุงให้มีการเล่าเรียนให้สะดวกยิ่งขึ้น (ประกาศพระราชปรารภ ในการก่อพระฤกษ์สงฆ์เสนาสน์ ราชวิทยาลัย) เมื่อการศึกษาพระปริยัติธรรมสำคัญเพียงนี้ จึงเป็นเรื่องที่น่าห่วงว่า ปัญหาต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นน่าจะสะท้อนภาวะที่ต้องการการแก้ไขอย่างรีบด่วน

ปัญหาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ปัญหาและอุปสรรคในภาพรวมไม่ได้แตกต่างจากการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี แต่จะแตกต่างกันในรายละเอียดปลีกย่อยดังนี้

๑. ปัญหาบุคลากร ขาดแคลนครูผู้สอนที่มีคุณภาพ เพราะส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในเมืองหรือสำนักเรียนใหญ่ๆ แต่ปัญหาการขาดแคลนครูไม่รุนแรงเท่าการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เพียงแต่มีแนวโน้มว่าขาดแคลนขึ้นตามลำดับ ส่วนด้านคุณภาพ อยู่ในระดับปานกลาง ครูส่วนใหญ่หลังจากได้รับใบตราตั้ง ครูสอนพระปริยัติธรรม (แผนกธรรม) แล้วคณะสงฆ์ไม่ได้มีการอบรมให้ครูผู้สอนแต่ละคนได้พัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ คง

ปล่อยเลยตามเลย ส่งผลต่อคุณภาพ การจัดการเรียน การสอนขาดทิศทางที่ชัดเจน

ด้านผู้เรียน ขาดแรงจูงใจที่จะตระหนักเห็นความ สำคัญและเกิดการสนใจการศึกษาอย่างรู้คุณค่า เนื่องจาก กระแสนิยมเสื่อมลง ประกอบกับรัฐและคณะสงฆ์ไม่ได้ ความร่วมมือให้หลักสูตรการศึกษาแผนกนี้เชื่อมโยงกับ การศึกษาของรัฐ โดยไม่สามารถนำผลการศึกษาไปใช้ในการ ศึกษาต่อหรือการประกอบอาชีพผู้เรียนส่วนใหญ่เรียน เพื่อให้ครบตามเงื่อนไขของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญที่กำหนดให้ต้องเรียนบาลีและนักธรรม ควบคู่กันไป (ผศ.คำผล กองแก้ว, ๒๕๔๒ : สัมภาษณ์)

๒. งบประมาณ ได้รับจากกรมการศาสนาเป็น รายหัว แล้วนำไปบริหารจัดการทุกอย่าง จึงไม่พอสำหรับ จัดการศึกษาให้มีคุณภาพได้ ทั้งงบประมาณที่ส่งมายัง สำนักเรียนต่าง ๆ เติบโตด้วยความล่าช้ายังผลให้เกิด ความขัดแย้งระหว่างคณะสงฆ์ระดับอำเภอ จังหวัด ที่จัดการศึกษา กับสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดเนื่อง ๆ

๓. การจัดการเรียนการสอน จัดตามธรรมเนียม นิยม ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ครูใช้สื่อและอุปกรณ์ การสอนน้อยมากหรือแทบไม่มีเลย ส่วนใหญ่ยึดหนังสือ กำหนดและเน้นการท่องจำเป็นหลักผู้เรียนขาดความสนใจ เบื่อการท่องจำและมีสภาพไม่พร้อมในการสอน จึง ก่อให้เกิดการทุจริตบ่อยครั้ง ครูผู้สอนมักบอกรับค่าสอน แก่นักเรียน (ผศ. คำผล กองแก้ว, ๒๕๔๒ : สัมภาษณ์) พระเจ้าสุวามหาชิโร ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการจัดการ เรียนการสอนปริยัติธรรม (บาลี-นักธรรม) เช่นกันว่า ... ในแง่นโยบาย ยังเป็นลักษณะการรวมศูนย์อยู่ ไม่ว่าจะ เป็นการควบคุม ดูแลด้านหลักสูตร ตลอดจนการสอน ภายใต้การจัดการโดยกองงานบาลีสนาทหลวง กองธรรม สนาทหลวง ทำให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินงาน ขาด ความรู้ และความเข้าใจถึงวัฒนธรรมและความต้องการ ในชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง (พระเจ้าสุวามหาชิโร, ๒๕๔๒ : สัมภาษณ์)

สภาพปัญหาการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์

๑. ปัญหาด้านงบประมาณ ในระยะแรกจัดตั้งมหา- วิทยาลัยสงฆ์ รัฐพิจารณาว่าการศึกษาของมหาวิทยาลัย สงฆ์ไม่ดำรงความมุ่งหมายด้านปริยัติธรรมและวิชาการ ขั้นสูงทางพระพุทธศาสนา เพราะหลักสูตรเน้นการศึกษา ในสาขาต่าง ๆ เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยของฆราวาส และ ไม่สนองพระบรมราชปรารภนาแห่งพระบาทสมเด็จพระจุล จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เห็นว่าพระปริยัติธรรม เป็นรากเหง้า เค้ามูลแห่งพระศาสนาที่จะดำรงอยู่และสถาพร จึงไม่ได้ รับรองสถานภาพของมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพราะเกรงว่า จะมีผู้อาศัยศาสนาเป็นทางผ่าน เพื่อหาผลประโยชน์ ทางการศึกษา เมื่อจบแล้วจะสละสมณเพศออกไป ประกอบอาชีพ การอุดหนุนงบประมาณก็อุดหนุนเล็ก น้อยเพราะพิจารณาว่าการศึกษาเฉพาะกิจ เช่นเดียวกับการ ศึกษาในอกระบบต่าง ๆ

ภายใต้กรอบความคิดนี้มหาวิทยาลัยสงฆ์จะได้รับการ จัดสรรงบประมาณแผ่นดินประเภทเงินอุดหนุนใน แต่ละปีงบประมาณจำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นจำนวนไม่แน่นอน และมักไม่เพียงพอ แม้เมื่อรัฐบาลรับรองพระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัยสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๔๐ งบประมาณที่ได้แม้จะ มากกว่าเดิม แต่ก็ไม่เพียงพอที่จะพัฒนาตนเองให้มุ่งสู่ ความเป็นเลิศทางวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมไปถึงไม่สามารถที่จะพัฒนาอาคารสถานที่ให้มีความ สมดุลกับปริมาณงานและจำนวนนิสิตที่เพิ่มขึ้น งบประมาณที่รัฐจัดสรรให้เพียงพอแค่ดำรงสถานภาพการ ศึกษาไปได้ในแต่ละปีการศึกษา ยังไม่มีแผนงานงบ ปรมาณที่มุ่งพัฒนาทิศทางของมหาวิทยาลัยที่ชัดเจนใน อนาคต การที่จะพัฒนาวิชาการให้สอดคล้องกับการ เปลี่ยนทิศทางเศรษฐกิจสังคมการเมืองและเทคโนโลยี แผนใหม่จึงไม่สามารถทำได้

๒. ปัญหาด้านบุคลากร มหาวิทยาลัยไม่สามารถ จัดหาบุคลากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งครูอาจารย์ประจำที่มี ความรู้ความสามารถในด้านวิชาการอย่างเพียงพอและ เหมาะสม ความไม่มั่นคงในตำแหน่งหน้าที่ และข้อด้อย เรื่องสวัสดิการทางสังคม ทำให้คณาจารย์ที่มีความสามารถ และมีคุณภาพ มักจะย้ายไปประจำยังสถาบันรัฐหรือ องค์กรเอกชนอื่นๆ ครูอาจารย์ที่สอนในมหาวิทยาลัย สงฆ์จึงมักเป็นศิษย์เก่าของสถาบัน ข้อดีก็คือมีความ คุ่นเคยเข้าอกเข้าใจกัน แต่ข้อบกพร่องคือการขาดความ หลากหลาย ขาดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาสถาบันให้กว้าง ไกล งบประมาณที่จำกัดทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่อาจ เลือกสรรบุคลากรประจำที่มีคุณภาพมาบริหารสถาบัน ได้อย่างที่ปรารถนา (วารสารพุทธศาสนศึกษา, ๒๕๔๓ : ๓) ทั้งในระดับมหาวิทยาลัยและวิทยาเขต ขาดบุคลากร ที่เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ขาดผู้บริหารที่มีความชำนาญ ส่วน มากผู้บริหารระดับจะเป็นสูงภิกษุ บางแห่งไม่ยอมเปิดหู เปิดตาดูโลกภายนอก ทำงานเฉื่อยชา ระบบการบริหารฯ ไม่ทันต่อเหตุการณ์ ไม่มีความคิดที่จะปรับปรุงบุคลากร ไม่ส่งเสริมให้บุคลากรเรียนต่อเพื่อพัฒนาคุณภาพ... (บัญชา จำปารัตน์, ๒๕๔๒ : สัมภาษณ์)

ด้านผู้เรียน บางแห่งนักศึกษาไม่ผ่านการสอบ คัดเลือก เมื่อเข้าเรียนเกิดปัญหาคุณภาพต่ำ ประกอบ กับการที่สถานศึกษามุ่งปริมาณมากเกินไป ไม่เอา คุณภาพเป็นหลัก เป็นการศึกษาที่อิงทางโลก เมื่อนัก ศึกษาเรียนจบก็เลิกขาลาเพศออกไปประกอบอาชีพส่วน ตัวไม่ค่อยเหลือที่จะทำงานเพื่อศาสนา (พระยงยุทธ ธิปโก ๒๕๔๒ : สัมภาษณ์) เช่นเดียวกับคำสัมภาษณ์ของ พระสงวนศักดิ์ สิริวิฑฒโย ที่กล่าวว่าเมื่อคลุกคลีพูดคุย กับพระนิสิตพบว่าส่วนใหญ่เรียนเพื่อศึกษาไปทำงานทาง โลกมากกว่า ส่วนที่มีสำนึกดี ๆ ที่จะอยู่ ช่วยศาสนามีน้อย พระสงวนศักดิ์สิริวิฑฒโย, ๒๕๔๔ : สัมภาษณ์)

๓. ปัญหาด้านการพัฒนาคุณภาพทางวิชาการ

ด้วยความขาดแคลนงบประมาณและบุคลากร ดังกล่าว ทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่สามารถพัฒนา คุณภาพทางวิชาการเพื่อความเป็นเลิศได้ ครูบา อาจารย์ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความสนใจในการ แสวงหาความรู้ใหม่และการทำวิจัย สาเหตุเนื่องจากใน อดีตบรรยาภาศการวิจัยในมหาวิทยาลัยไม่เอื้ออำนวย ต่อการขอตำแหน่งทางวิชาการ มาตรฐานทางคุณภาพ ของครูอาจารย์ไม่ได้รับการพัฒนาทางวิชาการอย่างต่อเนื่องและถูกต้อง (เฉลิมชัย เมืองงาม, ม.ป.ป. : ๔๓)

จากอุปสรรคปัญหาด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ ส่งผลให้

ก. องค์คณะสงฆ์อ่อนแอ ไม่สามารถจะผลิต ผู้นำท้องถิ่นที่มีคุณภาพออกมารับใช้พระศาสนาและสังคม บางแห่งเหลือเพียงพระหลวงตา ๑-๒ รูป ทำหน้าที่ เป็นผู้กระทำพิธีกรรมทางศาสนา หมดความเป็นผู้นำชุมชนอีกต่อไป ประเพณีบวชเรียนเหลือเพียงแต่บวชไม่มี เรียน

ข. ภาวะวิกฤตทางพุทธศาสนา อันเป็นผลจากการ การศึกษาของพระสงฆ์ไม่ได้รับการเอาใจใส่ อย่างเข้มแข็ง และจริงจัง เป็นผลให้เกิดความบิดเบือนในพุทธธรรม คำสอน เกิดกระแสพุทธพาณิชย์ เนื่องจากพระสงฆ์ส่วน หนึ่งกลายเป็นผู้นำในกระแสบริโภคนิยม จะทำให้เกิด ความเข้าใจไขว้เขวว่าพระภิกษุที่สามารถคือพระสงฆ์ที่ ทำหน้าที่ดังกล่าวได้ผล

สภาพเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าการศึกษาของคณะสงฆ์ ขาดทั้งระบบและวิธีการศึกษาพระปริยัติธรรมที่จะสามารถ เข้าถึงและนำความรู้ในพระปริยัติธรรม มาใช้ตัดสินวิกฤต ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมตลอดจนการสร้างภิกษุสามเณร ที่มีภูมิปัญญาให้เป็นศาสนทายาท รักษารักษาและ เผยแผ่ศาสนาธรรมให้เป็นที่ประจักษ์แก่สังคม ดังคำกล่าว

ของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ไว้ตอนหนึ่งว่า ... การศึกษาพระพุทธศาสนาเท่าที่มีอยู่ ไม่ได้เตรียมบุคคลไว้ให้พร้อมที่จะทำหน้าที่ กล่าวคือ ไม่สามารถผลิตบุคคลที่เข้าใจธรรมแจ่มแจ้งทราบซึ่งคุณค่า และสามารถนำธรรมมาแสดงให้คนปัจจุบันยอมรับได้ทั่วไป (พระราชวรมนี, ๒๕๒๕ : คำนำ)

พระไพศาล วิสาโล ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับกรณีวิกฤตทางศาสนาเช่นกันว่า การศึกษาของคณะสงฆ์ตกต่ำอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน แม้เปรียญเอกในปัจจุบันจะมีมากมายยิ่งกว่ายุคใด แต่ความเป็นผู้นำทางสติปัญญาของพระสงฆ์โดยรวมลดน้อยถอยลง เช่นเดียวกับความลดน้อยลงของคุณธรรม (พระไพศาล วิสาโล, ๒๕๔๒ : สัมภาษณ์)

สรุปปัญหาการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์จากแบบสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ

ปัญหาหลักสูตร

- หลักสูตรไม่ได้มาตรฐานเท่าประเทศพุทธศาสนาอื่น ๆ เช่น ลังกา พม่า ฯลฯ
- ยังไม่มีการส่งเสริมอย่างแพร่หลายทั้งด้านการเรียนและกิจกรรมไม่เปิดกว้างเป็นสากล ยังติดรูปแบบวัดอยู่
- ขาดการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมรับใช้สังคม จนภาคการศึกษาที่ปล่อยปละละเลยไม่มีระบบกิจกรรมที่หลากหลาย เป้าหมายของการผลิตบุคลากรทางศาสนาไม่เด่นชัดควรเปิดใจให้ผู้สนใจเข้าไปเรียนอย่างหลากหลาย
- ควรปฏิรูปเนื้อหาหรือสร้างหลักสูตรให้นักศึกษารู้ว่าตนเองมารากฐานสังคม (ชนชั้นล่าง และคนยากจน) เมื่อจบไปแล้วควรออกมารับใช้คนยากคนจน หรือช่วยเหลือสังคมระดับล่าง แต่ทุกวันนี้ตรงข้าม เรียนเพื่อตนเอง มีอัตราต่ำ และรับใช้รัฐหรือช่วยเหลือคนรวย

- นักศึกษาที่จบออกมาแล้วหรือกำลังศึกษาอยู่มีความเห็นแก่ตัวเป็นอย่างมากไม่ช่วยเหลือสังคมเท่าที่ควร ยิ่งถ้าเป็นการออกค่ายที่อยู่ในชนบทห่างไกล จะไม่มีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ไปร่วมเลย ถึงจะไปก็จะมีแต่คนในพื้นที่ (แต่น้อยมาก)

ปัญหาผู้เรียน

- เอกสารตำราเรียนมีแต่ขอขาย ยังไม่มีการเรียบเรียงรวบรวมเป็นเล่ม
- นักศึกษาเรียนจบออกมาแล้ว ก็เลิกลาเพศรับใช้นายทุนไม่เหลือที่จะทำงาน เพื่อพุทธศาสนา
- นักศึกษาไม่ผ่านการสอบคัดเลือก เพิ่มปริมาณมากกว่าคุณภาพ

ปัญหาระบบการบริหาร

- การบริหารยังไม่เป็นระบบรวมศูนย์ ไม่กระจายอำนาจ
- การปรับตัวของสถานศึกษาในการเข้าสู่ระดับอุดมศึกษายังขาดความพร้อม เช่น ด้านบุคลากร ปริมาณ คณาจารย์ในสาขาวิชาที่เปิดทำการสอนยังมีน้อย ส่วนใหญ่คือผู้สำเร็จจากหลักสูตรของมหาวิทยาลัยสงฆ์เองขาดบุคลากรสาขาต่าง ๆ ในอัตราเหมาะสม
- ปัญหาด้านการส่งเสริมการศึกษา ห้องสมุด วัสดุ-ทัศนูปกรณ์ รวมทั้งงบประมาณสนับสนุน
- ปัญหาระบบการจัดการ การบริหาร ขาดบุคลากรในระดับบริหารสถาบันศึกษาในระดับอุดมศึกษาเพราะใน พ.ร.บ. วิทยาลัยสงฆ์กำหนดผู้บริหารระดับสูงต้องเป็นภิกษุ ทำให้มีปัญหาในระดับของการจัดการในการยกฐานะขึ้นให้ทัดเทียมกับระดับอุดมศึกษา
- สถานศึกษาแต่ละแห่ง เน้นปริมาณมากเกินไป ไม่เอาคุณภาพเป็นหลัก เป็นการศึกษาที่อิงทางโลก
- ขาดเจ้าหน้าที่บริหารงานไม่เพียงพอต่อความต้องการ ในระดับวิทยาเขต

ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอนและสื่อทัศน-
อุปกรณ์

- เทคโนโลยีการศึกษาไม่ทันสมัย
- ขาดเอกสารตำราเรียนที่ทันสมัย
- วัสดุครุภัณฑ์ไม่เพียงพอต่อความต้องการของ
นักศึกษา
- ขาดแผนการศึกษาที่แน่นอน
- การจัดการการศึกษาเป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ
พุทธศาสตร์และศาสนศาสตร์

ปัญหามูลสาร

- ขาดอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ วิชาที่สำคัญบางวิชา
ต้องพึ่งบุคลากรข้างนอก อุปกรณ์ประกอบการบรรยาย
ไม่เพียงพอ ไม่น่าสนใจ สื่อทัศนอุปกรณ์ไม่เพียงพอ

- มหาวิทยาลัยสงฆ์ของพระเหมือนโรงเรียนบ้าน
นอก อะไรก็ไม่ดี อะไรก็ไม่พร้อม ไม่ว่าจะป็นอุปกรณ์ วัสดุ
ห้องสมุด อาคารสถานที่ ตลอดทั้งงบประมาณอุดหนุน
มีพร้อมอยู่อย่างเดียวกันคือ พระ, เณร

- ขาดคณาจารย์ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชา ต้องพึ่ง
พนักงการข้างนอก ห้องโสตทัศนอุปกรณ์ ขาดเครื่องมือ
อุปกรณ์ ที่พักพระนิสิตไม่เพียงพอ เวลาเรียนตารางคำ
มากกลับวัดลำบาก (วิทยาเขต)

- ขาดอุปกรณ์ที่ทันสมัย ขาดงบประมาณ ขาด
บุคลากรที่เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน บางสาขาวิชาเอก ขาด
บุคลากร

- ขาดผู้บริหารที่มีความชำนาญ ผู้บริหารระดับ
สูงจะเป็นพระภิกษุ ไม่ยอมเปิดหูเปิดตาดูโลกภายนอก
ทำงานเฉื่อยชา ทำงานระบบบริหารซ้ำมาก ไม่ทันต่อ
เหตุการณ์

- ผู้บริหารมีภารกิจเกี่ยวกับระบบบริหารการ
ปกครองคณะสงฆ์ อาทิ เป็นเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะ
ภาค เจ้าอาวาส ทำให้ไม่สามารถมีเวลามารับบริหารงาน
ได้อย่างเต็มที่

- ขาดบุคลากรที่มีคุณภาพทั้งในส่วนคณาจารย์และ
เจ้าหน้าที่

- มีกฎระเบียบ เงื่อนไขในการเข้าเรียนใน
มหาวิทยาลัยมากทำให้พระสงฆ์ไม่สามารถเข้าไปศึกษาได้
อย่างเต็มที่ คุณภาพของมหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ ดี
แต่ต่างจังหวัด (วิทยาเขต) ต่างกันอย่างชัดเจน

- ขาดอุปกรณ์และเทคโนโลยี ผู้เรียนต้องลงทุน
มาก ถ้าไม่มีทุนก็ไม่สามารถเล่าเรียน มีการกำหนดวุฒิ
อีกมากมาย ก่อนที่จะเข้าเรียนได้

- อัตราค่าเล่าเรียนมีมาก แต่เฉพาะส่วนกลาง
ส่วนวิทยาเขตได้อัตราค่าเล่าเรียนน้อย ต้องลดจำนวนบุคลากร

- พระนิสิตมีพัฒนาการเฉพาะด้านคือ เรื่อง
ศาสนาย่างเดียว พื้นฐานการศึกษาของพระนิสิตอ่อน

บทที่ ๔

แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

จากการสัมภาษณ์พระเถรานุเถระด้านการบริหาร
คณะสงฆ์ทั้งในกรุงเทพฯ และส่วนภูมิภาค พระ
สงฆ์เสขิยธรรม ทราบว่าผู้ผ่านประสบการณ์จากการคณะ
สงฆ์ นักวิชาการและผู้สนใจ ตลอดจนการศึกษาเอกสาร
ด้านการศึกษาคณะสงฆ์ซึ่งนิพนธ์โดยพระเดชพระคุณ
ธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) พระไพศาล วิสาโล และอื่นๆ
จึงใคร่ขอสรุปแนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย
ดังต่อไปนี้

แนวคิดทิศทางการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-ธรรม

ดังที่กล่าวในบทที่แล้วถึงสภาพปัญหาของการ
ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-ธรรม ว่าอยู่ในสภาพ
ที่น่าวิตกโดยเฉพาะในชนบท เนื่องจากการศึกษาในแต่ละ
สำนักค่อยๆ หายไปปิดตัวเองจนเหลือเพียง ๑-๒ สำนัก

แต่ละจังหวัด โดยมีมูลเหตุมาจากการขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินการ ขาดแคลนครูผู้สอนและโดยที่หลักสูตรเก่าแก่ ล้าสมัย ไม่สามารถปรับใช้กับสภาวการณ์สังคมที่เปลี่ยนแปลงทำให้ขาดแคลนแม้แต่ผู้เรียนที่จะเป็นศาสนทายาทต่อไป สถานการณ์เหล่านี้สื่อแวแห่งความหายนะต่อสถาบันสงฆ์โดยเหตุที่การศึกษาปริยัติธรรมถือเป็นแก่นแกนสำคัญของพระพุทธศาสนา การที่พระสงฆ์ละเลยการศึกษา พระปริยัติธรรมเป็นสาเหตุข้อหนึ่งของความไม่มั่นคงทางพระพุทธศาสนา จึงควรที่จะต้องพิจารณาแก้ไข อย่างรีบด่วน

แนวคิดทิศทางการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-ธรรม จึงควรเป็นดังนี้

๑. การพิจารณาปรับเปลี่ยนหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-ธรรม

สืบเนื่องจากหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-ธรรม เป็นหลักสูตรที่สืบมาตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นสกลมหาสังฆปริณายก นับรวมได้เกือบ ๔๐ ปี ความเก่าแก่ของหลักสูตรทำให้เกิดความล้าหลังจนไม่สามารถสื่อกับคนรุ่นใหม่และสภาวการณ์ปัจจุบันได้ เนื่องจากหลักสูตรเน้นเฉพาะด้านอักษรวิธี (แปลบาลีเป็นไทย - ไทยเป็นบาลี) ไม่ได้สนใจเนื้อหาหรือคำสอนที่เป็นตัวธรรมวินัยในคัมภีร์ ไม่ได้ฝึกให้ผู้เรียนมีการค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัยหลักธรรมวินัยเพื่อให้เกิดความลึกซึ้ง แดกจាន นอกจากนี้หลักสูตรที่เรียนกันก็ไม่ได้มีสภาพเหมือนหลักสูตรที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นเพียงตำราเรียน ๑-๒ เล่ม ในแต่ละประโยค ไม่ได้มีข้อวิชา การวัดผล กำหนดชั่วโมงในการบรรยายในแต่ละสัปดาห์เป็นผลให้ประสิทธิภาพของผู้เรียนคับแคบรู้เฉพาะด้านอักษรวิธี ไม่สามารถสื่อกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงได้

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาหลักสูตรให้ได้มาตรฐาน ประมวลจากคำสัมภาษณ์ได้ดังนี้

๑.๑ หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี-ธรรม ล้าสมัย ควรปรับเปลี่ยนหลักสูตรให้สัมพันธ์กับหลักสูตร

ปริยัติธรรม (สามัญ) โดยมีการเชื่อมต่ออย่างครบวงจรให้มีการศึกษาบาลี-นักธรรม ในหลักสูตรพระปริยัติธรรมสามัญ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ครบด้านทั้งพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-ธรรม และความรู้สมัยใหม่

๑.๒ ปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอนซึ่งเดิมเป็นแต่ท่องจำ มาเป็นให้ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์ วิจัย สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ โดยมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอนเช่นแนวคิดของการศึกษาปัจจุบันนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ในการเรียนการสอน

๑.๓ ปรับหลักสูตรให้สั้นและเป็นมาตรฐาน เช่นมาตรฐานสากลอื่นๆ เพื่อความสะดวกในการเรียนการสอน เพราะหลักสูตรเดิม ผู้เรียนต้องใช้เวลานานกว่าจะศึกษาจบประโยค ๙ ประโยค

๑.๔ บรรจุอัตราครูสอนบาลีเข้าไว้ในกรอบบรรจุเข้ารับราชการของข้าราชการครู และข้าราชการพลเรือนบางประเภท เพราะปัจจุบันถือว่าภาษาบาลีเป็นภาษาที่ตายแล้ว ไม่มีการนำไปใช้ในการเรียนการสอนอื่นๆ การที่ไม่สามารถเป็นวิชาชีพได้ ทำให้ผู้เรียนลดความสนใจ แต่ถ้าสามารถเป็นวิชาชีพได้ การศึกษาเล่าเรียนบาลีในกลุ่มภิกษุสามเณรก็จะทวีความเข้มข้นมากขึ้น

๑.๕ สอดแทรกการวิเคราะห์ธรรมหรือธรรมวิจารณ์ในหลักสูตรการเรียนการสอน แทนที่จะเป็นอักษรวิธีอย่างเดียว และในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม ควรนำการศึกษาพระไตรปิฎกมาใช้แทนธรรมบท เพื่อให้หลักสูตรการศึกษาบาลี-นักธรรม ได้มาตรฐานเท่าเทียมกับประเทศเพื่อนบ้าน อาทิ ศรีลังกา พม่า และ ฯลฯ

๑.๖ ควรปรับวิธีการวัดผล ให้มีการเก็บคะแนน และการวัดผลในแต่ละภาคเรียนเหมือนโรงเรียนปกติ เพราะเดิมการวัดผลเข้มงวดมาก

๑.๗ รัฐควรมีการปรับปรุงคุณภาพ เนื้อหาหลักสูตรให้ทันต่อสภาวการณ์ให้พระสงฆ์มีความรู้เท่าทันต่อสภาพปัจจุบัน สามารถที่จะนำความรู้ทางพระพุทธศาสนา

ประยุกต์ใช้ในการเผยแพร่ ให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าใจ มองเห็นคุณค่าและใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ในแง่ขอบเขตการศึกษา

๒. ส่งเสริมมาตรฐานครูอาจารย์ผู้สอนและปรับปรุงคุณภาพด้านการเรียนการสอน

ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-ธรรม คือปัญหาการขาดครู เนื่องจากการดำเนินการศึกษาขาดหน่วยงานที่จะรับผิดชอบในเรื่องการสอน มีแต่หน่วยงานด้านการสอบ คือ แม่กองบาลี แม่กองธรรม การดำเนินการเรียนการสอนจึงเป็นแบบชั่งกะตาย ตามยถากรรม ไม่มีอนาคตเนื่องจากขาดแคลนครูผู้สอน ครูผู้สอนส่วนใหญ่มักใช้รุ่นพี่สอนรุ่นน้อง ทำให้ขาดความชำนาญในการถ่ายทอด

ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครูอาจารย์และบุคลากรการศึกษาจากการสัมภาษณ์

๒.๑ ควรจัดค่านิตยสารภัตตรเป็นค่าตอบแทนผู้สอนอย่างเพียงพอ เพราะเท่าที่เป็นอยู่ครูได้รับนิตยภัตร น้อยมาก ประกอบกับการสอนนักธรรมบาลีเป็นวิชาที่ยาก หากครูผู้สอนยาก ถ้าสำนักใดให้ความรู้อนุเคราะห์ จัดสวัสดิการแก่ครูผู้สอน สำนักนั้นก็จะมีคุณภาพ

๒.๒ ควรมีการพัฒนาบุคลากรประจำการ โดยมีการอบรมระยะสั้น มีการสอบคัดเลือกบุคลากรอย่างเป็นระบบและมีคุณภาพ

๒.๓ จัดงบประมาณช่วยครูตามชนบทที่ตั้งใจอุทิศตนเพื่อการศึกษาไม่ว่าจะเป็นนิตยภัตร สวัสดิการ เอกสารตำราเรียนหรืออุปกรณ์ด้านการเรียนการสอน

๒.๔ จัดครูสอนบาลีประจำเหมือนวิชาสามัญทั่วไป ลงในพื้นที่ให้มากที่สุด จัดผู้สอนที่มีคุณภาพมาตรฐาน ไม่ใช่เพียงแต่ให้สอบผ่าน

๒.๕ คณะสงฆ์และกรมการศาสนาควรจะต้องร่วมมือจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูสอนปริยัติธรรม เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ครูสอนปริยัติธรรม มีความรู้และประสบ-

การณ์ในการสอนให้สูงขึ้น โดยมุ่งส่งเสริมให้ครูสอนปริยัติธรรมอย่างถาวรยั่งยืนโดยอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ อาทิ นิตยภัตร อุปกรณ์การเรียนการสอน

๒.๖ คณะสงฆ์ควรส่งเสริมให้ภิกษุทุกรูปเรียนพระธรรมวินัยและปฏิบัติตามธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดโดยมีการศึกษาปริยัติธรรมควบคู่ไปกับการปฏิบัติ เพื่อความยั่งยืนในการดำรงสมณเพศ การปฏิบัติจะทำให้ผู้มีศรัทธาที่มั่นคงและมีสำนักต่อการจรรโลงพระพุทธศาสนา

๒.๗ รัฐควรกำหนดให้ภิกษุสามเณรที่จะศึกษาเล่าเรียนทางศาสนาศึกษาที่ดีหรือสามัญก็จะต้องผ่านการศึกษาพระปริยัติธรรมตามที่กำหนดเพื่อความเหมาะสม

๒.๘ สำนักศาสนศึกษาในภูมิภาคและส่วนกลางควรร่วมกันจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามลำดับขั้น

๓. การระดมทรัพยากรจากแหล่ง ๆ มาใช้ในการศึกษา

ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งของการศึกษาคือการขาดแคลนงบประมาณเนื่องจากการศึกษาในสมัยอดีตเป็นการศึกษาตามอริยาคัย ไม่ได้ใช้งบประมาณมากนัก รัฐแทบไม่ได้จ่ายงบประมาณอะไรเลยเกี่ยวกับการศึกษา แต่เมื่อรัฐรับการศึกษาเป็นรูปสมัยใหม่ จึงได้เพิ่มงบประมาณมาให้ตามที่จำเป็นแต่สำหรับการศึกษาคณะสงฆ์ รัฐพิจารณาว่าเป็นการศึกษาเฉพาะกิจ เป็นการศึกษาตามอริยาคัย รัฐจัดเงินอุดหนุนให้จำนวนหนึ่ง ซึ่งน้อยมาก ถ้าเทียบกับการศึกษาให้ระดับเดียวกับ ปัญหาการขาดแคลนงบประมาณอุดหนุน จึงกลายเป็นปัญหาหลักของการศึกษาคณะสงฆ์

การระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการศึกษาคณะสงฆ์เป็นสิ่งที่เป็นไปได้อย่างมาก เพราะแทนที่จะพึ่งพิงงบประมาณจากรัฐเพียงฝ่ายเดียวซึ่งย่อมไม่พอเพียง คณะสงฆ์ยังมีศาสนสมบัติกลางซึ่งมีงบประมาณมหาศาลงบประมาณเหล่านั้นน่าจะได้นำมาเอื้อประโยชน์ต่อการศึกษาดูอย่างดียิ่งเช่นเดียวกับที่วงการคริสตจักรกระทำอยู่ ปัญหาที่ปรากฏคือมหาเถรสมาคมไม่ได้ตระหนักถึง

ความสำคัญของการศึกษาคณะสงฆ์และยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติที่เคยเป็นมาในอดีต โดยไม่ได้พิจารณาถึงกระแสการเปลี่ยนของโลก

ข้อเรียกร้องให้ศาสนจักรเข้ามารับผิดชอบต่อการศึกษาคณะสงฆ์อย่างจริงจังเห็นได้จากกระแสบางส่วนของภิกษุสามเณรที่เสนอแนะให้ปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการคณะสงฆ์เสียใหม่ โดยมีการแก้ไข พ.ร.บ. การปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบัน (พ.ร.บ. การปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕) ซึ่งรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่มหาเถรสมาคม ไม่กระจายอำนาจไปสู่ส่วนล่างดังความตอนหนึ่งของคำสัมภาษณ์

...“ต้องปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการคณะสงฆ์เสียใหม่ โดยต้องมีการแก้ไข พ.ร.บ. การปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งปัจจุบันไม่เปิดกว้างการกระจายอำนาจไปยังสงฆ์ส่วนล่าง อำนาจการศึกษา การบริหาร การเผยแพร่รวมศูนย์ที่มหาเถรสมาคม การศึกษาคณะสงฆ์จะไม่สามารถแก้ไขได้เลย ตรงที่ที่เราไม่ปรับเปลี่ยนอำนาจการบริหารคณะสงฆ์...” (พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), ๒๕๔๒ : สัมภาษณ์)

และ... “พระผู้ใหญ่และรัฐควรให้การสนับสนุนอย่างเพียงพอเหมือนโรงเรียนทางโลก การศึกษาไม่ว่าด้านใด ถ้าขาดการสนับสนุนจากทางบ้านเมืองแล้วก็ไม่รอด...” (พระครูสารกิจโกศล, ๒๕๔๒ : สัมภาษณ์)

อนึ่ง นอกจากทรัพยากรจากศาสนสมบัติกลางแล้ว ชุมชนรอบๆ วัดยังเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญในการระดมงบประมาณเพื่อมาเอื้อประโยชน์ด้านการศึกษา เพราะชุมชนเหล่านี้เป็นผู้อุปถัมภ์ค้ำจุนวัดมาตั้งแต่อดีต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องภัตตาหาร การสร้างเสนาสนะ โบสถ์วิหาร ศาลาการเปรียญ และ ฯลฯ

เพื่อที่จะปรับเปลี่ยนศรัทธาของญาติโยมจากการก่อสร้างเสนาสนะสงฆ์มาเป็นการให้งบประมาณ เกื้อหนุนด้านการศึกษา เป็นภารกิจของเจ้าอาวาส พระเถรานุเถระ

ที่จะชี้แนะให้เห็นความจำเป็นของการให้การศึกษแก่คณะสงฆ์เพื่อเป็นรากฐานอันมั่นคงแก่พระพุทธศาสนา

แนวคิดทิศทางการศึกษาคณะสงฆ์ในระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์

แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ในระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ พิจารณาได้เป็นหลายประการดังนี้

๑. การกลับมาทบทวนการศึกษาพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลและในสมัยอดีต

๒. การสร้างเอกภาพในการศึกษาคณะสงฆ์

๓. ความเป็นเลิศด้านวิชาการพระพุทธศาสนา

๔. การกำหนดมาตรฐานการศึกษา จัดระบบประกันคุณภาพการศึกษา

๕. การส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา

๖. การศึกษาเพื่อสันติภาพและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๗. การศึกษาเพื่อความรู้เท่าทันโลกและสังคม

๘. ความเป็นอิสระภาพของสถาบันการศึกษา

๙. ขวาวาสกับการศึกษาพระพุทธศาสนา

๑๐. การระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการศึกษา

๑๑. การแก้ไข พ.ร.บ. การปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

๑. การศึกษาพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลและในสมัยอดีต

เพื่อให้ได้แนวทางในการพิจารณาเรื่องทิศทางการศึกษาคณะสงฆ์ให้ชัดเจน สิ่งแรกที่พึงพิจารณาคือการหันกลับมาทบทวนการศึกษาพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลและในสมัยอดีตของสังคมไทยในสมัยพุทธกาลอินเดีย แบ่งคนออกเป็น ๔ วรรณะ อย่างเข้มงวดได้แก่วรรณะกษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ ชูทร พระพุทธองค์ทรงยกเลิกระบบ วรรณะโดยตั้งคณะสงฆ์ซึ่งเปิดรับ

บุคคลทุกวาระเป็นสมาชิก มีสิทธิเสมอภาคเท่าเทียมกันและเคารพนับถือกันตามอายุพรรษาที่ก่อนหลัง การศึกษาในสมัยพุทธกาลให้สิทธิเสรีภาพทางการศึกษาบุคคลทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมทางการศึกษา การศึกษาเป็นแบบให้เปล่า และขยายโอกาสไปถึงประชาชน เป็นการศึกษามวลชนและพัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ ต่างจากการศึกษาของพรหมณ์ที่เป็นการศึกษาแบบครัวเรือน มีศิษย์ไปสมัครเรียนและรับใช้อาจารย์ที่บ้าน

สิ่งที่พึงสังเกตคือการศึกษาในสมัยพุทธกาลไม่ได้มุ่งให้การศึกษาเฉพาะพระสงฆ์ แต่ยังแพร่ขยายไปถึงคฤหัสถ์ คือ อุบาสก อุบาสิกา และผูกพันพระสงฆ์กับฆราวาส โดยให้พระสงฆ์ดำรงอยู่ด้วยปัจจัย ๔ ที่ฆราวาสถวายและตอบสนองด้วยการปฏิบัติธรรม

ส่วนลักษณะการศึกษา ทรงประนีประนอมให้เข้ากับความเหมาะสมทั้งพระสงฆ์และฆราวาส สำหรับพระสงฆ์ จุดมุ่งหมายสูงสุดคือนิพพาน ส่วนฆราวาสจุดมุ่งหมายก็เป็นเพียงการเข้าวัด ฟังธรรมสนทนาธรรมตามโอกาส และฝึกอบรมบุตรหลานให้ปฏิบัติธรรมตามความสามารถของตน ส่วนจะศึกษาศิลปวิทยาการอาชีพใด ก็สุดแต่สังคมและชุมชนตามกาลสมัย

การศึกษาพระพุทธศาสนาได้ทำลายการผูกขาดของพรหมณ์ เปิดโอกาสให้ชนทุกชั้นได้รับการศึกษา และให้การศึกษาด้วยภาษาที่ประชาชนใช้กันอยู่ทั่วไปคือภาษาบาลี ไม่จำกัดให้แคบลงด้วยภาษาสันสกฤตและการศึกษาอบรมในวัด ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระบบการศึกษาในครัวเรือน มาเป็นการศึกษาแบบสถาบัน และเป็นมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนา

การศึกษาในมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา อาจารย์กับศิษย์มีความสนิทสนมใกล้ชิดกันอย่างบิดากับบุตร ศิษย์มีความเคารพครูอาจารย์อย่างดี มีระเบียบวินัย ด้วยอาศัยระบบครูกับศิษย์ การศึกษาเล่าเรียนเป็นระบบ

ให้เปล่าการเรียนการสอนได้รับอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์อย่างเต็มที่ ฐานะของอาจารย์ไม่ได้มีความหมายไปในทางรับจ้างเลย และในความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ มุ่งแต่ใช้ความคิดศึกษาวิชาการ และปฏิบัติหน้าที่ (พระราชวรมุนี, ๒๕๒๕ : ๒๕๓)

การศึกษาพระพุทธศาสนาในสมัยอดีตของสังคมไทยก็เช่นกัน เป็นการศึกษาแบบให้เปล่า ครูอาจารย์และศิษย์มีความใกล้ชิดสนิทสนมเคารพและเกรงกลัวต่อบิคา กับบุตร พระมหากษัตริย์ให้ความอุปถัมภ์อย่างเต็มที่ และการศึกษาได้มีเฉพาะภิกษุสามเณรแต่ยังแพร่ขยายไปยังศิษย์วัดและฆราวาส มีการสอนทั้งวิชาการและศีลธรรมจรรยา ผู้ผ่านการศึกษาก็ถูกเรียกว่า บัณฑิต แปลว่า ผู้มีความรู้ ผู้ทรงปัญญาทั้งด้านวิทยาการและด้านศีลธรรม จรรยา มารยาท

๒. การสร้างเอกภาพในการศึกษาคณะสงฆ์

การศึกษาคณะสงฆ์ไม่เป็นเอกภาพ ประกอบด้วยการศึกษาหลายประเภทซึ่งมีสาเหตุที่มาตามสถานการณ์ความจำเป็นแต่ละสมัย แต่ละประเภทมีสังกัดแตกต่างกัน การเกื้อหนุนจากรัฐก็แตกต่างกัน บางประเภท อาทิจการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-ธรรม ไม่ได้รับการเกื้อหนุนจากรัฐเลย โดยเหตุว่าขึ้นกับมหาเถรสมาคมและดำเนินไปตามจารีตเดิมของแต่ละวัดจัดการสอนไปตามอริยาคัย การศึกษาพระปริยัติธรรมสามัญ โรงเรียนราชภัฏของวัดได้รับบอุดหนุน จากกรมการศาสนา แต่ก็มีจำนวนจำกัด ไม่สามารถจะพัฒนาให้เกิดศักยภาพได้อย่างเต็มที่ แม้แต่มหาวิทยาลัยสงฆ์ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐภายใต้กระทรวงศึกษาธิการ ตาม พ.ร.บ. มหาวิทยาลัยสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๔๐ ก็ได้รับงบประมาณจำกัด ไม่สามารถจะพัฒนาให้มีคุณภาพและศักยภาพทัดเทียมกับมหาวิทยาลัยของฝ่ายอาณาจักรได้

ความไม่เป็นเอกภาพของการศึกษาคณะสงฆ์ดูไม่ใช่เรื่องแปลกอะไรนักเพราะเมื่อมาพิจารณาดูการศึกษาของฝ่ายอาณาจักรก็มีลักษณะไม่เป็นเอกภาพ มีหลาย

สังกัดเช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามใน พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้มีนโยบายที่จะรวมการศึกษาทั้งหลายเข้ามาอยู่ในกระทรวงศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เดียวกัน เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพด้านนโยบาย โดยปกติการศึกษาคณะสงฆ์มักจะอนุวัตรตามการศึกษาของอาณาจักร จึงเห็นควรที่จะรวมกันการศึกษาคณะสงฆ์ทั้งหลายให้เป็นเอกภาพภายใต้สังกัดของคณะกรรมการการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาลอย่างเสมอภาค และเท่าเทียมกับการศึกษาของฝ่ายอาณาจักร โดยเฉพาะการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-ธรรม ซึ่งถือเป็นแก่นแกนสำคัญของพระพุทธศาสนาในการรักษาความเข้มแข็งของพระธรรมวินัย ก็น่าจะได้รับการปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัย มีระบบการเรียน การสอน การบริหารจัดการเช่นโรงเรียนอื่น ๆ

๓. ความเป็นเลิศทางด้านวิชาการพระพุทธศาสนา

เมื่อพิจารณาดูหลักของการศึกษาคณะสงฆ์ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-ธรรม การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ก็จะได้เห็นได้ว่าการศึกษาคณะสงฆ์เท่าที่มีอยู่ อาทิ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-ธรรม เน้นแต่นิรุกติศาสตร์เพียงด้านเดียว ไม่นั่นวิเคราะห์วิจารณ์ธรรมะให้แตกฉาน ไม่ได้ศึกษาเปรียบเทียบหลักสูตรพระพุทธศาสนาของประเทศเพื่อนบ้าน อาทิ ลังกา ทิเบต พม่า ซึ่งพัฒนาไปไกลกว่าไทย ส่วนหลักสูตรของมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็เน้นไปในทางโลกมาก ผู้เรียนจบไม่สามารถจะเป็นเลิศทางด้านวิชาการพระพุทธศาสนาได้ การเรียนไม่ได้เน้นที่พระพุทธรูปของพระพุทธรูปเจ้า แต่ส่วนใหญ่พระสงฆ์มักศึกษาเอกสารที่เขียนโดยอรรถกถาจารย์ซึ่งถือเป็นเอกสารชั้นสอง ความลึกซึ้งในธรรมวินัยจึงลดน้อยลงอย่างน่าเสียดาย

ความเป็นเลิศทางด้านวิชาการพระพุทธศาสนาเป็นจุดประสงค์ดั้งเดิมของการก่อตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์

ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เห็นได้จากพระราชปรารภที่ปรากฏเมื่อมีการก่อพระฤกษ์สังฆมณฑล-สนธิราชวิทยาลัย ความว่า

“การเล่าเรียนพระปริยัติธรรมที่เป็นอยู่ในเวลานั้น ก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดการบำรุงทั่วไปทุกพระอาราม แต่ยังหาเป็นอันว่าบริบูรณ์แท้ไม่ เพราะเป็นแต่สถานที่เล่าเรียนในชั้นต้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งวิทยาลัยที่จะเล่าเรียนพระไตรปิฎกและวิชาชีพลุ่ดขึ้น ๒ สถาน”

ความอีกตอนหนึ่งกล่าวว่า “เพื่อเป็นที่เล่าเรียนพระปริยัติธรรมแลวิชาชั้นสูงสืบไปภายหน้า”

เสฐียรพงษ์ วรรณปก และจำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต (๒๕๔๒ : สัมภาษณ์) ให้ความเห็นสอดคล้องกันว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ควรมีความแกร่งทางวิชาการ โดยเฉพาะด้านพระพุทธศาสนา ด้านปรัชญา-ศาสนา มีเอกลักษณ์ของตนเองสามารถจะขึ้นว่าอะไรถูกอะไรผิด มีความกล้าหาญทางจริยธรรม และมีความเป็นผู้นำทางสติปัญญา มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรมีจุดยืนเด่นชัด เป็นตัวของตัวเอง และรักษาบทบาทการชี้นำของสังคม ระบบความเชื่อถือซึ่งเป็นรากฐานการพัฒนาขั้นพื้นฐานที่ละเอียดที่สุดของสังคม ทำอย่างไรเราจะสามารถบูรณาการชีวิตเข้ากับพระพุทธศาสนาได้ (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, ๒๕๔๒) : สัมภาษณ์)

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้อธิบายแนวทางการพัฒนาระบบการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ว่า “ต้องเป็นอิสระ มีเอกลักษณ์ของตนเอง ไม่จำเป็นต้องไปตามโลก มีคณะวิชาที่เปิดสอนพระพุทธศาสนาอยู่ ๓ สาขาวิชา เช่น พุทธศาสตร์ (Buddhism) ปรัชญาพุทธศาสตร์ (Buddhist Philosophy) และการศึกษาพระพุทธศาสนา (Buddhist Education) สาขาวิชาดังกล่าวจะยืนยันว่าประเทศไทยเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง” ในทัศนะของพระชยสาโรภิกขุ (มอน ชิเวอร์ตัน) เจ้าอาวาสวัดป่าอานาชาติ อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี ให้สัมภาษณ์

ว่า “การศึกษาของพระสงฆ์ไทยไม่ได้มาตรฐานการศึกษาของพม่า ศรีลังกา พระสงฆ์ไม่ควรศึกษาวิชาทางโลก แต่ควรศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาและวิชาที่สอดคล้องกับพระพุทธศาสนาหรือวิถีชีวิตของพระสงฆ์” (พระชย-สาโร, ๒๕๔๒ : สัมภาษณ์)

พระโพธิญาณเถร วัดหนองป่าพง ได้เคยให้ข้อวิพากษ์การศึกษาแบบใหม่เมื่อจาริกสู่ตะวันตก ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๙ ความว่า

“ได้ท่องเที่ยวไปในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ แล้วจึงคิดว่ามนุษยศาสตร์ทั้งหลายมีแต่ศาสตร์ไม่มีคมทั้งสิ้นไม่สามารถจะตัดทุกข์ได้ มีแต่ก่อให้เกิดทุกข์ ศาสตร์ทั้งหลายเหล่านั้นเราเห็นว่าถ้าไม่มาขึ้นต่อพุทธศาสตร์ แล้วมันจะไปไม่รอดทั้งนั้น” (พระโพธิญาณเถร, ๒๕๓๕ : ๑๐๖)

“ในทางโลกนั้น เราสอนความรู้ที่จะให้ปริญญาแก่กัน ปริญญาตรี โท เอก สอนอย่างนี้เป็นการสอนนอกตัวสำเร็จออกไปแล้วคุณตัวเองไม่ได้ คุณตัวเองไม่ให้โทษเขา ไม่ให้โทษคนอื่น อยากได้จนไม่สามารถทำสิ่งที่ถูกต้องได้ จึงต้องคอยปรับเขา ก่อการกิน โกง ขัดแย้ง นอกจากนั้นครูไม่ควรสอนแต่ทางโลก ควรชี้ให้เห็นถึงคุณของท่าน ศิล ภาวนา สอนให้เขารู้จักเพ่งเข้ามาที่ตนเอง ต้องพิจารณาเห็นโทษของตัวเองก่อน ก่อนที่จะเพ่งโทษผู้อื่น” (พระโพธิญาณเถร, ๒๕๓๖ : ๖๖-๖๗)

พระศรีปริยัติโมลีรองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยให้ความเห็นว่าควรมีการปรับปรุงโครงสร้างของระบบการศึกษาในระดับปริญญาตรี โท เอก โดยมีเป้าหมายสร้างบุคลากรด้านพระพุทธศาสนาเป็นหลัก มีกลุ่มผู้เรียนเป็นทั้งพระ เณร และกลุ่มนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณควรมีความสมบัติเฉพาะ ได้แก่ความซื่อสัตย์สุจริต พระนิสิตรุ่นใหม่มักจะรู้พระพุทธศาสนาและภาษาบาลีอย่างถ่องแท้ พระนิสิตต้องเรียนรู้และดำรงตนอย่างมีจิตตภาวนา ซึ่งจะครอบคลุมถึงความสุข เยือกเย็น อ่อนน้อมถ่อมตนเองและบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม คนรุ่นใหม่ต้อง

มีความรู้และเข้าใจต่อสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงและสามารถสื่อสารกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับความเป็นเลิศทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาว่าพิจารณาได้จากความเป็นผู้ฉลาดเฉลียวในหลักธรรมวินัยสามารถนำไปเผยแพร่แสดงต่อผู้อื่นได้ เมื่อมีภัยอันตรายแก่พระพุทธศาสนา ก็สามารถแก้ไขกำหนดได้ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับพระธรรมวินัยหรือการตีความในธรรมวินัย เมื่อพระสงฆ์ประพฤติดิวินัย ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่พระพุทธศาสนาก็สามารถแก้ไขปัญหาได้ทันที

การสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการ ผู้บริหารต้องหาแนวทางการจัดการศึกษา ปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตร จ้างครูอาจารย์ที่เชี่ยวชาญและมีความสามารถ อุทิศเวลาจริงจัง ให้ความสำคัญในขอบเขตเนื้อหาที่จำเพาะเพื่อทำงานให้ได้ผล

การจัดหลักสูตร ให้มีจำนวนหน่วยกิตตรงตามที่ทบวงกำหนด ไม่ว่าจะเป็นวิชาพื้นฐาน วิชาบังคับ และต้องมีเป้าหมายในใจว่าจะต้องสร้างพระสงฆ์ในอุดมการณ์ไว้เป็นเกณฑ์มาตรฐาน มีการนำเอาพระพุทธศาสนาหรือพุทธธรรม มาแก้ไขปัญหาวิกฤตทางการศึกษาของสังคมไทยสังคมโลก จึงจะถือว่าเป็นผู้นำอย่างแท้จริง

๔. การกำหนดมาตรฐานการศึกษา จัดระบบประกันคุณภาพ

การศึกษาคณะสงฆ์ทุกประเภท ยังขาดมาตรฐานเนื่องจากความไม่พร้อมด้านงบประมาณในระยะเริ่มต้นยังผลให้เกิดความขาดแคลนไปทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านวัสดุอุปกรณ์ เอกสารตำรา สื่อทัศนูปกรณ์ อาคารสถานที่ หอสมุด ฯลฯ เพื่อให้การศึกษามีมาตรฐาน จำเป็นต้องเตรียมความพร้อมในด้านเอกสาร ตำรา วัสดุอุปกรณ์เพื่อประโยชน์ในด้านการเรียนการสอน การค้นคว้าวิจัยและ

อื่นๆ จุดประสงค์ เพื่อสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน จากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ

และเนื่องจากหลักสูตรในระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ มักถูกวิพากษ์ว่าเป็นหลักสูตรที่โน้มเอียงไปทางโลกมากเกินไปจึงควรปรับหลักสูตรโดยเพิ่มเติมการศึกษาพระไตรปิฎก ธรรมวิจารณ์ หรือการสัมมนาสถานการณ์พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน การเคลื่อนไหวของกลุ่มคณะสงฆ์ที่เกิดขึ้นใหม่ๆ และ ฯลฯ

นอกจากนี้ควรมีระบบประกันคุณภาพภายในและภายนอกสถาบัน มีการจัดทำรายงานประจำปี เสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด อาทิ มหาเถรสมาคม กรมการศาสนาและเปิดเผยต่อสาธารณชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา

อนึ่ง การเปิดการศึกษาระดับปริญญาโท ปริญญาเอก ควรเป็นไปอย่างรอบคอบ ไม่ควรพิจารณาเรื่องปริมาณให้มากนัก แต่ควรทำด้วยความพร้อมของสถาบันเช่นเดียวกับการขยายวิทยาเขตในต่างจังหวัด ควรเป็นไปอย่างรัดกุม เพราะถ้าปริมาณขยายตัวมากเกินไป อาจก่อให้เกิดผลเสียด้านคุณภาพและกระทบกระเทือนต่อมาตรฐานการศึกษาโดยรวม

พระไพศาล วิสาโล ให้ความเห็นเกี่ยวกับการศึกษาคณะสงฆ์ที่น่าสนใจว่า “การศึกษาคณะสงฆ์ในปัจจุบันทำให้พระสงฆ์ขาดความเป็นผู้นำชุมชนเนื่องจากเดินตามกระแสโลก อาศัยมหาวิทยาลัยโลกเป็นแบบแผนความรู้ในทางโลกเป็นความรู้แบบแยกส่วนไม่เป็นองค์รวม โดยแยกสัทธิธรรมออกจากจริยธรรมแยกความรู้ออกจาก

คุณธรรม”

ฉะนั้น การศึกษาคณะสงฆ์ควรจะต้องอาศัยความรู้ทั้งทางโลก มีความพร้อมจะเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ จุดหมายสูงสุดของระบบการศึกษาคณะสงฆ์ควรยึดสาระเป็นหลัก โดยมุ่งแนวทางทำให้คนพ้นทุกข์หรือทุกข์น้อยลง ช่วยในการดับทุกข์ เพื่อให้คนเข้าถึงสันติสุขโดยยึดหลักการดั้งเดิมของพระพุทธเจ้า

แนวคิดทิศทางของคณะสงฆ์ในอนาคตจึงควรจะเป็น

(๑) เป็นผู้นำด้านการศึกษาทั้งการศึกษาวาสีและพระธรรมวินัย

(๒) ฝึกอบรมหรือสร้างศาสนทายาทให้การศึกษาแก่ภิกษุสามเณรที่จะเป็นผู้นำที่มีคุณภาพ เป็นผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบ มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม (พระเทพเวที, ๒๕๔๑ : ๕๔)

๕. การส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา

ปัญหาที่ประสบตลอดมาของการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ คือ การขาดแคลนครูบาอาจารย์ที่สามารถเนื่องจากขาดแคลนงบประมาณ ทำให้ครูบาอาจารย์มักเป็นบุคคลที่จบการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ด้วยกัน รัฐควรเกื้อหนุนโดยให้สวัสดิการแก่ครูบาอาจารย์ในการพัฒนาบุคลากรในการเข้าอบรมหลักสูตรระยะสั้น การเข้าสัมมนา การศึกษาต่อในระดับปริญญาที่สูงขึ้นไป ให้บุคลากรของสถาบันศาสนาที่อุทิศตนเพื่อการศึกษามีเกียรติและศักดิ์ศรีทางการศึกษาเช่นเดียวกับสถาบันการศึกษาอื่นๆ ประสานงานให้บุคลากรของสถาบันศาสนาต่างๆ ได้พัฒนาความสามารถและทัศนคติร่วมกัน

ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมมาตรฐานของครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา จากการสัมภาษณ์

อาทิเช่น

- รัฐและคณะสงฆ์ควรจัดสวัสดิการให้เพียงพอสนับสนุนงบประมาณให้เท่าเทียมกับสถาบันการศึกษาทางโลก
- รัฐควรบรรจุครูบาอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชาผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน
- รัฐและคณะสงฆ์ต้องเล็งเห็นปัญหาและให้ความสำคัญโดยจัดงบประมาณและหาผู้มีความสามารถมาสอน
- ควรมีการประกันคุณภาพการศึกษาทั้งภายในภายนอก
- ควรพัฒนาบุคลากรที่มีอยู่ให้มีคุณภาพมากขึ้น เช่น ส่งบุคลากรเข้าอบรมระยะสั้น
- จัดทำแผนพัฒนาทั้งระยะสั้นระยะยาว ทำโครงสร้างการบริหารให้ชัดเจน
- จัดสวัสดิการงบประมาณแก่เจ้าหน้าที่ในมหาวิทยาลัย และวิทยาเขตให้เพียงพอ

๖. การศึกษาเพื่อสันติภาพ และการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของการศึกษาในมาตรา ๖ ความเป็นมาว่า “การศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข”

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อให้ชีวิตเข้าถึงอิสรภาพ ทั้งอิสรภาพพื้นฐานของชีวิตและอิสรภาพทางสังคม เพื่อให้ชีวิตหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของปัจจัยแวดล้อม เข้าใจกลไกแห่งชีวิตเรียนรู้วิธีการที่จะอยู่ร่วมกับสังคมของมนุษย์สร้างสังคมที่ดีมีคุณภาพ เพื่อความสุขสงบ และสภาวะอันเป็นสันติ (พระราชวรมุณี, ๒๕๒๕ : ๔-๖)

การศึกษาคณะสงฆ์ถือเป็นภารกิจหลักของสถาบันสงฆ์ เป็นความหมายหรือสาระัตถะของชีวิตพรหมจรรย์ จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือนิพพาน ซึ่งบุคคลจะต้องเข้าถึงโดยประจักษ์กับตนเอง ฉะนั้นจึงจำต้องมีระบบการฝึกหัด อบรม เพื่อให้บุคคลได้พัฒนาคุณสมบัติและความสามารถต่างๆ เพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุด ฉะนั้นจึงต้องมีการศึกษาหรือสิกขา

สิกขาหรือระบบการฝึกหัดอบรมบุคคลซึ่งมีองค์ประกอบ ๓ ประการ ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และ อธิปัญญาสิกขา เรียกรวมๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ศีลเป็นพื้น สมาธิเป็นต้วยึด และปัญญาเป็นต้วกระทำ การให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ ระบบการฝึกอบรมจึงพึงลงไปถึงที่ต้วปัญญาโดยอาศัยศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเครื่องมือสนับสนุน โดยนัยนี้พระพุทธศาสนาในทางปฏิบัติคือต้วปัญญา และปัญญาเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบการศึกษานี้ (พระราชวรมุณี, ๒๕๒๕ : ๒๑๖)

พานุสัจจะ คือ ความเป็นพหุสูตร ความเป็นผู้คงแก่เรียนหรือได้เรียนรู้มาก เป็นคุณธรรมสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสสอนอยู่เสมอ โดยเฉพาะในฐานะที่เป็นคุณสมบัติสำหรับภิกษุ แต่การศึกษาไม่ได้หมายความว่าเพียงการสะสมสูตรการประมวลหรือรวบรวมสิ่งอันจะพึงรู้ทำตนให้เป็นคลังเก็บความรู้เท่านั้น แต่หมายถึงการฝึกฝนความคิดอบรมปัญญาให้เกิดความเข้าใจสภาวะวิจิตรและจัดการโดยถูกต้อง เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” หรือ “การใส่ใจโดยแยบคาย”

บุคคลในอุดมคติทางพระพุทธศาสนาคือผู้ที่ปฏิบัติกิจหน้าที่ของตนครบถ้วนสมบูรณ์มีจิตใจบริสุทธิ์เป็นอิสระมองสิ่งทั้งหลายด้วยความเข้าใจตามสิ่งที่เป็นจริง มีความปลอดโปร่งปราศจากเงื่อนไขปมภายในที่จะเป็นเหตุให้สร้างปัญหาชีวิตให้แก่ตนเองและผู้อื่น มีชีวิตอยู่ด้วยความสุขเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิชาและวรรณะ คือ ศีล สมาธิ ปัญญาอันเป็นผลจากการศึกษาอบรมที่ถูกต้อง

การศึกษาคณะสงฆ์ยังควรเป็นการศึกษาที่ครบไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้และพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

การศึกษาทางโลกมีจุดอ่อนที่เป็นเพียงเครื่องเลื่อนฐานะในสังคมไทย มิได้เป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาชีวิตของบุคคล ก่อให้เกิดความแก่งแย่ง ช่วงชิง ไม่ประสานกลมกลืน เกิดปัญหาค่านิยมบริโภค ไม่ได้ช่วยให้มนุษย์มีคุณภาพ มีความดีงาม มีจริยธรรม และมีความสุขที่แท้จริง ฉะนั้นการศึกษาคณะสงฆ์จึงควรเป็นการศึกษาที่ก่อให้เกิดสติปัญญา นำมาซึ่งความดีงาม เน้นจริยธรรมและเกิดความสุขสันติ (พระเทพเวที, ๒๕๓๑ : ๗๗-๗๘)

ฉะนั้นการศึกษาคณะสงฆ์จึงไม่ควรที่จะเป็นการศึกษาที่ตามหลังฆราวาส แต่ควรเป็นการศึกษาที่ชี้นำฆราวาส ซึ่งช่องทางใหม่ในวงการศึกษปัจจุบัน เพื่อให้มนุษย์หลุดพ้นจากภาวะติดตัน และปัญหายุคปัจจุบัน เข้าถึงความจริง ความดีงาม และความสุข อันเป็นจุดหมายที่แท้ของการศึกษา และการสร้างสรรค์อารยธรรม ชุมชนสงฆ์ควรเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ชี้นำทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้องให้แก่สังคม เป็นสถาบันสันติภาพและสร้างสรรค์สังคมด้วยสันติวิธี

๗. การศึกษาเพื่อความรู้เท่าทันโลกและสังคม

เนื่องจากพระสงฆ์ถือเป็นภูมิปัญญาชุมชน และจะต้องชี้นำสังคม การศึกษาของคณะสงฆ์จึงไม่อาจจะศึกษาเฉพาะบาลี นกธรรม หรือ พุทธธรรม แต่พระสงฆ์จำต้องศึกษาให้รอบด้าน เพื่อความรู้ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเพื่อชี้นำสังคมได้อย่างถูกต้อง

ฉะนั้นในสังคมปัจจุบัน การเรียนรู้ของสงฆ์ควรจะเป็นการเรียนรู้ใน ๓ เรื่องใหญ่คือ

(๑) เรียนรู้พุทธธรรมให้ลึกซึ้งทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ

(๒) เรียนรู้สังคมปัจจุบันให้รู้เท่าทันสังคมปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ในการสอน

(๓) เรียนรู้การติดต่อสื่อสารให้เป็นที่สนใจของผู้คน ให้จับใจ ผู้คน มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เรียกว่า “อนุศาสน์ปาทิหารีย์” นั่นเอง รวมทั้งการใช้เครื่องมือติดต่อสื่อสารสมัยใหม่ด้วย (ประเวศ วะสี, ๒๕๓๙ : ๑๒๐)

รัฐและคณะสงฆ์จึงควรพัฒนาบุคลากรของศาสนา ให้มีความรู้ความสามารถที่จะให้การศึกษาแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง สามารถจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพ บุคลากรทางศาสนาพึงมีความรู้พอกับหน้าที่การงานในด้านศาสนาของตนเอง ให้รู้จักศาสนาอื่น ๆ ของเพื่อนร่วมชาติ มีความรู้ทางการจัดการศึกษาพัฒนาศาสนสถานให้มีความทันสมัยในการให้การศึกษาในระดับที่เหมาะสมทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย ให้การศึกษาตลอดชีพ โดยการจัดหลักสูตรอบรมต่าง ๆ จัดสัมมนาทางวิชาการ การอบรมศีลธรรมจริยธรรม อบรมวิชาชีพ และสัมมนาความร่วมมือทางศาสนา รวมทั้งเป็นอุทยานการศึกษาที่ทันสมัย และมีประสิทธิภาพตามความเหมาะสมของสถาบัน แห่งใดที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ ก็ควรจัดเป็นพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษาของบุคคลทั่วไป

กล่าวโดยสรุปคือ การศึกษาของสงฆ์ได้กระทำหน้าที่หลายประการทั้งหน้าที่ในด้านอุดมการณ์ต่อพระพุทธศาสนา และหน้าที่ต่อชุมชนสังคมในด้านสังคม การศึกษาของสถาบันสงฆ์ยังคงกระทำหน้าที่ด้านวิชาชีพ เป็นการศึกษของผู้ด้อยโอกาสได้เลื่อนฐานะและสถานภาพในสังคม ในด้านอุดมการณ์การศึกษาของคณะสงฆ์ถือเป็นสาระหลักในการสืบพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวและมั่นคง ฉะนั้นการศึกษาคณะสงฆ์จึงจำเป็นต้องศึกษาให้รอบด้านรู้เท่าทันสังคมเพื่อความเป็นผู้นำชุมชน

๔๘. ความเป็นอิสราภาพของสถาบันการศึกษาสงฆ์

เนื่องจากการศึกษาคณะสงฆ์เป็นเรื่องของอุดมการณ์ นิยม เป็นหลักแห่งศีลธรรม จริยธรรมของชาติเมื่อเกิด เหตุการณ์ที่กระทบกระเทือนต่อหลักแห่งศีลธรรม หรือ ต่อสถาบันสงฆ์ ไม่ว่าจะเป็นความประพฤติที่วิปริตไป จากหลักธรรมวินัยหรือการตีความสัทธรรมใหม่เป็นหน้า ที่และภารกิจของสถาบันการศึกษาสงฆ์ที่จะต้องยืนหยัด ขีความถูกต้อง แสดงความกล้าหาญทางจริยธรรมที่จะ นำเสนอในสิ่งซึ่งเป็นหลักการ อุดมการณ์เพื่อความมั่นคง แห่งพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นสถาบันสงฆ์ควรเป็นแหล่ง ผลิตบุคลากรที่บริบูรณ์ด้วย วิชาและวรรณะ มีความเยือก เย็นสงบเสงี่ยม มกน้อย สันโดษ และอ่อนน้อมถ่อมตน

สถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์จึงควรเป็นอิสระจาก การบริหารคณะสงฆ์ ผู้บริหารสูงสุดของการศึกษาคณะ สงฆ์จึงไม่ควรจะผูกติดกับตำแหน่งทางการบริหารของ คณะสงฆ์ไม่ว่าจะเป็นระดับภาค ระดับจังหวัด เพื่อให้การ ศึกษาของคณะสงฆ์ยังคงเป็นหลักการแห่งความดีงาม ถูก ต้อง อิสระและเที่ยงธรรม

๔๙. มรณวาสกับการศึกษาพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาประกอบด้วยพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา หรือพูดโดยสรุปก็คือ พระกับฆราวาส ฆราวาสจึงควรมีบทบาทในการศึกษา พระพุทธศาสนาเท่าเทียมกับพระภิกษุสงฆ์ เพื่อจะ ได้เป็นเสาหลักในการค้ำจุนพระพุทธศาสนาอีกเสาหนึ่ง ใน ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ ฆราวาสก็ได้ทำหน้าที่ เป็นผู้เผยแพร่ศาสนาในนามของมิชชันนารีได้อย่างมี คุณภาพ ประกอบกับการหลักการพระนิพพาน ก็ได้สงวน สิทธิเฉพาะภิกษุสงฆ์ ฆราวาสก็สามารถจะบรรลุนิพพาน ได้เช่นเดียวกัน การศึกษาคณะสงฆ์จึงควรเปิดกว้างให้ ฆราวาสได้มีโอกาสการศึกษาเล่าเรียน และควรลดหย่อน ข้อจำกัดในการเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อเปิด เสรีทางการศึกษาสงฆ์

๕๐. การระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการ การศึกษาสงฆ์

สถาบันศาสนาเป็นสถาบันหลักควบคู่กับสถาบัน ชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ มีหน้าที่ในการศึกษา อบรม ปลุกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นแก่คนในสังคม ปลุกฝังจิตสำนึกของคนให้รู้ผิด ชอบชั่ว ดี ในการดำเนิน ชีวิตให้ถูกต้องเหมาะสม สถาบันศาสนามีความพร้อม มากมายทั้งศาสนบุคคลและศาสนสมบัติในการจัดการ ศึกษา ซึ่งในอดีตก็ได้เคยกระทำมา แต่ภายหลังเมื่อรัฐ ปรับเปลี่ยนระบบการศึกษาเป็นแนวใหม่และลดบทบาท ของวัดด้านการศึกษาวัดก็หันไปเน้นเรื่องการก่อสร้าง ศาสนสถานและอื่น ๆ ที่ไม่เป็นประโยชน์โดยตรงต่อการ ศึกษา ทั้งที่สถาบันสงฆ์เดิมเป็นสถาบันที่มีบทบาท สำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำ และความไม่เป็นธรรม ในสังคม เป็นสาธารณะในสังคมดั้งเดิมในการให้บริการ ทางการศึกษาแก่ผู้ยากไร้

ถึงเวลาแล้วที่รัฐจะต้องปรับเปลี่ยนนโยบายใหม่ เพื่อคืนความรับผิดชอบการจัดการศึกษาให้กับสถาบัน พุทธศาสนา โดยให้พัฒนาและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่าง เต็มที่ เพื่อพัฒนาบุคลากรของสถาบันศาสนาให้เข้ามามี บทบาทในการให้การศึกษาอย่างเต็มที่ดังเดิม รัฐพึง สนับสนุนด้านการเงินให้เท่าเทียมกับการศึกษาของ ฝ่ายอาณาจักร

๕๑. การแก้ไข พ.ร.บ. การปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

การศึกษาคณะสงฆ์ไม่สามารถจะพัฒนาไปได้เลย เนื่องจากอุปสรรคสำคัญคือ พระราชบัญญัติการปกครอง คณะสงฆ์ฉบับปัจจุบัน ไม่เอื้อให้ศาสนาและคณะ สงฆ์ได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบด้านการศึกษาอย่างจริงจัง ทั้งที่วัดมีศาสนสมบัติและศาสนบุคคล (ภิกษุสามเณร และแม่ชี) จำนวนมาก แต่ก็ไม่อาจจะมีบทบาททางการ

ศึกษาได้เท่าที่ควร เพราะกฎระเบียบต่าง ๆ ไม่เอื้อให้ทำนอกรูปแบบอย่างองค์กรศาสนาคริสต์ ซึ่งใช้ศาสนบุคคลและทรัพยากร ในการเอื้อประโยชน์ด้านการศึกษาอย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพ

สิ่งซึ่งเป็นสัญญาณเตือนให้เห็นความล้มเหลวของการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ว่าไม่เหมาะสมกับสถานการณ์พุทธศาสนาในปัจจุบันและจำเป็นต้องแก้ไข นั่นก็คือวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในสถาบันสงฆ์ไม่ว่าจะเป็นกรณีวัดพระธรรมกายกรณีสันติอโศก กรณีที่พระสงฆ์ประพฤติผิดวินัยร้ายแรงถึงขั้นปาราชิก อาทิ พระยันตระ พระภาวนาพุทโธ กรณีเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความไร้สมรรถภาพ และจำเป็นต้องจัดรูปแบบองค์กรการบริหารเสียใหม่ ประกอบกับภาวะวิกฤตของกระแสโลกาภิวัตน์ที่กระทบทั้งเศรษฐกิจและสังคม เป็นผลให้รัฐหันกลับมาทบทวนบทบาทขององค์กรศาสนาที่รัฐละเลยมาช้านาน ดังจะเห็นจากข้อความในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งระบุให้รัฐจัดการศึกษาอบรมโดยนำหลักธรรมทางศาสนามาใช้ในการสร้างคุณธรรมและจริยธรรม ดังความในมาตรา ๗๓ และมาตรา ๘๑

มาตรา ๗๓ รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต

มาตรา ๘๑ รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม

และในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ระบุข้อความในมาตรา ๖ กล่าวถึงความมุ่งหมายของการศึกษา ความว่า

มาตรา ๖ การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรม

ในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา ๙ ระบุข้อความว่ากระบวนการจัดการศึกษาควรมีส่วนร่วมของสถาบันศาสนา...

มาตรา ๑๔ ระบุข้อความให้สถาบันศาสนามีสิทธิที่จะได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามที่กฎกระทรวงกำหนด...

มาตรา ๑๘ ระบุข้อความว่าสถาบันศาสนาเป็นศูนย์การเรียนการจัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐาน...

จะเห็นได้ว่าทั้งในรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้ระบุถึงบทบาทของสถาบันศาสนาในการจัดการศึกษาให้มีความรู้คู่คุณธรรม

ดังนั้นศาสนาซึ่งจำเป็นต้องเตรียมบุคลากรให้พร้อมที่จะเข้ามามีส่วนดำเนินการจัดการศึกษาอบรม หรือฝึกอบรมพลเมืองของชาติให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของตนและสังคม เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและสันติตามแนวทางการพัฒนาประเทศในแผน ๘ ที่เน้นการพัฒนาคนเป็นหลัก

สถาบันศาสนาจึงมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์เสียใหม่ โดยเพิ่มบทบาทด้านการศึกษาแก่คณะสงฆ์ เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒

ตัวอย่างคำสัมภาษณ์เรื่อง “แนวคิดทิศทางการศึกษาปริยัติธรรม” แผนกบาลี-ธรรม

การจัดการเรียนการสอน

- ปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการคณะสงฆ์เสียใหม่ โดยมีการแก้ไขพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งปัจจุบันไม่เปิดกว้างและไม่กระจายอำนาจไปสู่สงฆ์ส่วนล่าง

อำนาจการศึกษา การบริหาร การเผยแพร่ไปรวมศูนย์ที่
มหาเถรสมาคม

- พระผู้ใหญ่และรัฐควรให้การสนับสนุนอย่าง
เพียงพอเหมือนโรงเรียนทางโลก การศึกษาไม่ว่าด้านใด
ถ้าหากขาดการสนับสนุนจากทางบ้านเมืองแล้วก็ไม่รอด

- คณะสงฆ์และกรมการศาสนาควรจะต้องร่วม
มือกันจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูสอนพระปริยัติธรรม เพื่อ
ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูสอนปริยัติธรรมมีความรู้และ
ประสบการณ์ในการสอนพระปริยัติธรรมให้มีประสิทธิภาพ
สูงขึ้น เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลน ครูผู้สอนปริยัติธรรม
ในส่วนภูมิภาค ทั้งนี้โดยมุ่งส่งเสริมให้ครูพระปริยัติธรรม
อย่างเป็นทางการดำรงยั่งยืนโดยอำนวยความสะดวกด้าน
ต่าง ๆ เช่น อุปกรณ์การเรียนการสอน

(๑) ให้คณะสงฆ์ส่งเสริมให้ภิกษุสามเณรทุกรูป
เรียนธรรมวินัยและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด

(๒) ภิกษุสามเณรที่จะศึกษาเล่าเรียนทางศาสน
ศึกษาก็ดีหรือทางสามัญคดี จะต้องผ่านการศึกษาพระ-
ปริยัติธรรมได้ตามที่กำหนดตามความเหมาะสม

(๓) ให้สำนักศาสนศึกษาในภูมิภาค-ส่วนกลาง
ร่วมกันจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามลำดับขั้น

- การศึกษาของคณะสงฆ์อยู่ในลักษณะค่อนข้าง
ลุ่มเหลว ขาดเป้าหมายที่แน่นอน ขาดการวิจัยวิจารณ์
ไม่อาจสนองตอบสังคมที่พัฒนาได้ เป็นการหยุดตัวเอง
ยืงนานวันเข้าความห่างไกลระหว่างพระกับชาวบ้านก็มี
มากขึ้น เนื่องจากเน้นด้านอักษรศาสตร์อย่างเดียวโดย
ละทิ้งความเป็นเลิศทางด้านวิชาการอย่างสิ้นเชิง ต่อไป
ในอนาคตจะหาผู้บวชเรียนศึกษาบาลี-นักธรรม ใน
อนาคตยาก เพราะทุกคนเน้นการศึกษาสมัยใหม่ จิต
สำนึกแห่งวินัยขาดหายไป

- ปรับเปลี่ยนหลักสูตร, แผน, โครงสร้างของ
การจัดหลักสูตร

- ปรับปรุงบุคลากรผู้บริหารให้มีประสิทธิภาพ
ให้ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน

- นำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาประกอบการเรียน
การสอน นำสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยมาใช้

- พยายามสอดแทรกธรรมลงในบาลีให้เป็นวิชาที่
เข้มและจัดผู้สอนที่มีคุณภาพไม่ใช่เพียงสอบผ่าน

- กระจายความรับผิดชอบในการควบคุมดูแล
หลักสูตรและการเรียน การสอนตลอดจนการสอบให้ลง
ไปในคณะสงฆ์ในชุมชนมากขึ้นให้แต่ละโรงเรียนแต่ละ
จังหวัดมีความสามารถและศักยภาพในการจัดการ
ส่วนกลางมีหน้าที่คุมนโยบายและคุณภาพให้มาตรฐาน
เท่าเทียมกับทั่วประเทศ

- ในอนาคตทิศทางการศึกษาปริยัติธรรม (บาลี-
นักธรรม) จะลดลงตามวิถีกระแสแรงดึงดูดของโลก การ
บวชลดลง การศึกษาไม่ค่อยได้ผล เพราะเอาแบบตะวันตก

- เรียนไปด้วยปฏิบัติไปด้วยเพื่อยกระดับตาม
ผลการปฏิบัติ เพื่อที่การศึกษาจะมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

- ให้มีการสอบเก็บคะแนนและวัดผลตามภาค
เรียนเหมือนโรงเรียนปกติ

- พัฒนาศูนย์กลางประจำการโดยอบรมระยะสั้น
- ปรับปรุงห้องสมุด
- สอดคล้องเลือกบุคลากรให้เป็นระบบและมีคุณภาพ

หลักสูตร

- หลักสูตรบาลี - นักธรรม ลำดับ เน้นแต่อักษร-
วิธี ไม่มีการวิเคราะห์ธรรมอย่างลึกซึ้ง ควรปรับเปลี่ยน
หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนจากท่องจำเป็น
การให้สามารถคิดและมีส่วนร่วม โดยมีนักศึกษาเป็น
ศูนย์กลาง

- ให้มีการนำพระไตรปิฎกมาศึกษาแทนอรรถกถา
- การเรียนการสอนเป็นการท่องจำมาก ควร
เปลี่ยนเป็นการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้

- มีการทุจริตในการสอบนักธรรมมาก ควรเน้น
เรื่องคุณธรรม

- หลักสูตรบาลี ควรมีการปรับเข้ากับหลักสูตรสามัญอย่างเป็นสากล มีการเชื่อมต่ออย่างครบวงจร ศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพและพัฒนาจิต

- บาลีนิกธรรมเป็นวิชาหลักในพระพุทธศาสนา ถ้าไม่ทำให้มันคงก็จะหมดไปในส่วนของบุคลากร

- การวัดผลและประเมินผลควรเป็นแบบอัตนัย และปรนัยไม่ใช่วัดแต่อัตนัยอย่างเดียว

- หลักสูตรควรปรับให้สั้นและเป็นมาตรฐานยิ่งขึ้น ทำให้ผู้เรียนผู้สอนง่ายต่อการเรียนการสอน

- ปัจจุบันถือว่าภาษาบาลีเป็นภาษาที่ตายแล้ว ทำให้นักเรียนไม่สนใจเรียนเท่าที่ควร เมื่อเรียนจบ รัฐไม่บรรจุเข้าเป็นวิชาในการสอบสมศกควรจะสนับสนุนผู้เรียนที่จบออกไปให้มีเกียรติและศักดิ์ศรีเท่ากับวิชาอื่น

ครู

- ควรมีค่านิยมกตเวทิตาเป็นคำตอบแทน เพราะการสอนธรรมบาลีเป็นวิชาที่ยาก ถ้าสำนักใดให้ความสำคัญแก่ครูผู้สอนส่วนมากจะมีคุณภาพ ประกอบกับผู้เรียนมีปริมาณมากจะต้องมีการพัฒนาคุณภาพครู ผู้สอน

- ปัญหาของการศึกษาปริยัติธรรม ก็คือขาดแคลนครู อุปกรณ์การเรียนการสอน ครูไม่มีสวัสดิการช่วยเหลือขาดแคลนปัจจัยและแรงจูงใจในการปฏิบัติศาสนกิจขาดแคลนกุลบุตรผู้จะเป็นศาสนทายาท

งบประมาณ

- หางบประมาณช่วยครูตามชนบทที่ตั้งใจอุทิศตนเพื่อการศึกษาไม่ว่าจะเป็นอุปกรณ์การเรียนการสอน

- จัดสวัสดิการให้เพียงพอ จัดครูสอนบาลีประจำเหมือนวิชาสามัญทั่วไป ลงในพื้นที่ให้มากที่สุด

- ควรจัดสวัสดิการสนับสนุนทั้งครูและนักเรียน จัดครูสอนประจำเหมือนวิชาสามัญ จัดครูผู้มีความสามารถลงพื้นที่ให้มาก

ตัวอย่างคำสัมภาษณ์เรื่อง “แนวคิดและทิศทางการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์”

การจัดการเรียนการสอน

- เปิดโอกาสให้บุคคลทุกชั้น (พระสงฆ์และฆราวาส) เข้าไปศึกษาพระพุทธศาสนา

- บรรจุครูบาอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชา ด้านให้เพียงพอ

- จัดสวัสดิการให้เพียงพอ เปิดโอกาสให้มีการศึกษาทางไกลเหมือนมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

- รัฐสนับสนุนงบประมาณทัดเทียมกับสถาบันข้างนอก

- รัฐและคณะสงฆ์ต้องเล็งเห็นปัญหาและให้ความสำคัญกับการศึกษาโดยจัดงบประมาณและหาผู้มีความสามารถมาสอน

- กระจายหลักสูตรพุทธศาสตร์ไปในมหาวิทยาลัยทางโลก เพื่อเป็นทางเลือกและเป็นผลในการเผยแผ่

- ควบคุมคุณภาพของวิทยาเขตในต่างจังหวัด เพราะมีการทุจริตและไร้ประสิทธิภาพ

ผู้เรียน

- พระสงฆ์ต้องเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารให้ทันเหตุการณ์

- เน้นจิตตภาวนา (Spirituality) ให้เกิดความเยือกเย็น อ่อนน้อมถ่อมตน

- เน้นพระสงฆ์รุ่นใหม่ที่สามารถสื่อสารด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ไม่ว่าจะเป็นอินเทอร์เน็ตคอมพิวเตอร์

- มีการประกันคุณภาพทั้งภายในภายนอก

- เน้นการคัดเลือกบุคลากรที่เข้ามาใหม่ ประเมินคุณภาพ

- ให้เรียนรู้ทั้งปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ, ศิล-สมาธิ-ปัญญา, สมถ-วิปัสสนากรรมฐาน

- พัฒนาบุคลากรใหม่ให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น สร้างบุคลากรใหม่เพื่อให้เป็นเลือดใหม่

- ให้เป็นที่พึ่งของสังคม บริการวิชาการแก่สังคม
- กระจายอำนาจให้แก่วิทยาเขตมากกว่านี้ โดย
จัดสวัสดิการและงบประมาณในการเกื้อหนุน เจ้าหน้าที่
ให้พอเพียง

- เป็นมหาวิทยาลัยเฉพาะทางที่มุ่งเน้นด้านศาสนา
แก่ร่งทางพุทธศาสนศึกษาวิชาในแก่นพุทธศาสนาประมาณ
๗๐ หน่วยกิต

- ในอนาคตมุ่งเน้นการศึกษาเฉพาะทางที่ครบ
วงจร ปรับกระบวนการสังคมผสมผสานกับหลักสูตร
ได้อย่างกลมกลืน เพื่อให้ศาสนามีจุดยืนที่มั่นคงและ
เป็นที่พึ่งของประชาชน

- เน้นคุณภาพ ไม่เน้นปริมาณ
- เน้นการศึกษาและการปฏิบัติควบคู่กันไป เอา
ผลการปฏิบัติเป็นเครื่องวัดผลการศึกษา

- เป็นอิสระ
- มีเอกลักษณ์ไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามโลก
- ให้ฆราวาสเรียนได้ ปัจจุบันให้ฆราวาสเรียนได้ใน
ระดับปริญญาโทและปริญญาเอก

- วิชาที่เปิดสอน พุทธศาสตร์, ปรัชญาพุทธศาสตร์
และการศึกษาพุทธศาสตร์

- จุดมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อให้เป็นวิชาชีพและ
พัฒนาปัญญาให้รู้จักโลก ชีวิต ตามส่วนที่เป็นจริง ให้แสดง
สว่างทางปัญญา ให้คนในชาติได้รู้ รู้จักคิดวินิจัย

- ให้บุคลากรเก่ง ดี มีความสุข
- เน้นคุณธรรม จริยธรรมไม่เรียนทฤษฎีอย่างเดียว
แต่ต้องเป็นการฝึกฝน อบรม บ่ม เพาะ

- การศึกษาเน้นไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา
- เพิ่มงบประมาณให้มากกว่าเดิม เพราะงบประมาณ
ที่เป็นอยู่น้อย ไม่เพียงพอต่อการพัฒนาด้าน
การศึกษาระดับชาติ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำ
ชาติ

หลักสูตร

- สร้างจิตสำนึกช่วยเหลือเกื้อกูลสังคม และลด
ความเห็นแก่ตัว

- นำพุทธธรรมไปศึกษาเพื่อให้เกิดคุณค่า
- เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อสันติภาพและความสุข
- ยกย่องหลักสูตรใหม่ ควรศึกษาพระไตรปิฎก
- เน้นการศึกษาด้านพุทธศาสตร์ นำปรัชญาตะวันตก-

ออก มาทำการศึกษาวิจัย

- ปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับยุคสมัย

บุคลากร

- บุคลากรที่สำเร็จการศึกษามีโอกาสได้แสดง
พลังความสามารถมากกว่านี้ ที่ผ่านมามีผู้ถูกมองข้าม
และไม่ได้รับการยอมรับ

- จัดสวัสดิการงบประมาณแก่เจ้าหน้าที่ในมหา-
วิทยาลัยและวิทยาเขตให้พอเพียง

- พัฒนาการสอนของอาจารย์ให้ดีขึ้น เช่น ส่ง
บุคลากรเข้าอบรมระยะสั้น

- พัฒนาเทคโนโลยีทางการศึกษาให้มากขึ้น
เป็นศูนย์วิทยบริการ

- ทำแผนพัฒนาทั้งระยะสั้นระยะยาว ทำโครงสร้าง
การบริหารให้ชัดเจน

บทที่ ๕

บทสรุป

การศึกษาคณะสงฆ์ถือเป็นสาระหลักของภิกษุสงฆ์
คำสอนและบทบัญญัติในทางพระพุทธศาสนามีสาระ
สำคัญในการศึกษาอบรมสืบอายุพระพุทธศาสนาให้มั่นคง
และประสิทธิ์ประสาทภูมิปัญญา จริยธรรมคุณธรรมแก่
พุทธศาสนิกชน

การศึกษาคณะสงฆ์เป็นการศึกษาอย่างแรกที่มีในสังคมไทยในอดีต มีลักษณะเป็นการศึกษามวลชนที่บริการการศึกษาทั้งภิกษุ สามเณร และฆราวาส โดยใช้วัดเป็นสถานศึกษามีพระสงฆ์เป็นผู้สอนในวิชาไตรภาค คือ อ่าน เขียน คิดเลข และยังมีการสอนในวิชาพิเศษ คือ แพทย์แผนโบราณ โหราศาสตร์ ช่างศิลป์ และวิธีป้องกันตัว เป็นการศึกษาแบบให้เปล่า ไม่มีการเก็บค่าเล่าเรียน อุปกรณ์การศึกษาทางยาราคาถูกสอนตัวต่อตัว ครูและศิษย์มีความใกล้ชิดสนิทสนม ศิษย์เคารพและเกรงกลัวครูบา-อาจารย์ ในกรณีที่ศิษย์ทำความผิดหรือฝ่าฝืนกฎระเบียบให้มีการลงโทษเขียนติให้ลงจำ การศึกษาไม่ใช่เพียงเรียนด้านวิชาการอย่างเดียว แต่มีการอบรมบ่มเพาะนิสัย และคุณธรรมควบคู่ไปกับวิชาการ

ความสัมพันธ์ระหว่าง วัด ชุมชน ในการจัดการศึกษา วัดเป็นอาคารอเนกประสงค์ที่ใช้ได้ทั้งกิจพระศาสนา การศึกษาและชุมชน ส่วนวัดเป็นธรรมเนียมของพระมหากษัตริย์ที่จะทรงสนับสนุนการศึกษาของภิกษุสามเณรด้วยวิธีต่างๆ อาทิ การจัดหาอาจารย์ผู้สามารถบอกพระไตรปิฎกแก่ภิกษุสามเณร หาสถานที่บอกพระปริยัติธรรม พระราชทานสมณศักดิ์ นิตยภัตรแก่ภิกษุที่ศึกษาพระปริยัติธรรม

การศึกษาคณะสงฆ์ไม่เป็นเอกภาพ ประกอบด้วย การศึกษาลายประเภท อาทิ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี-ธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ โรงเรียนราชภัฏของรัฐ

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี แบ่งเป็น ๘ ชั้น คือ บาลีประโยค ๑-๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘ และ ๙ ประโยค

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แบ่งเป็น ๓ ชั้นคือตรี โท เอก ภิกษุสามเณรเมื่อสอบได้จะได้รับประกาศนียบัตรนักธรรมชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอกตามลำดับ ส่วนคฤหัสถ์เมื่อสอบได้จะได้รับประกาศนียบัตร

ธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษาโทและธรรมศึกษาเอก การศึกษารวมและบาลี สำนักเรียน เป็นผู้จัดสอน แม่กองธรรมสนามหลวงเป็นผู้ดำเนินการสอบ ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี แม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้ดำเนินการสอบ

ส่วนการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ เดิมเป็นพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีพระราชประสงค์จะตั้งวิทยาลัยเป็นที่เล่าเรียนพระไตรปิฎกและวิชาชีพชั้นสูง โดยกำหนดไว้ ๒ แห่ง คือ พระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายให้ตั้งที่วัดบวรนิเวศพระอารามหลวง พระราชทานนามว่ามหาจุฬาราชวิทยาลัย เพื่อเป็นที่เฉลิมพระเกียรติยศในสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระ-จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และอีกสถานที่หนึ่งเป็นที่เล่าเรียนของพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ตั้งขึ้นที่วัดมหาธาตุราชวรวิหาร พระอารามหลวงมีนามว่า มหาธาตุวิทยาลัย ต่อมาพระราชทานนามว่ามหาจุฬาลงกรณมหาราชวิทยาลัย เพื่อเป็นที่เฉลิมพระเกียรติยศ

สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัยเป็นสถาบันการศึกษาแรกที่ตั้งขึ้นโดยพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส จุดประสงค์เพื่อเป็นที่ทดลองจัดการเล่าเรียนพระปริยัติธรรมแบบใหม่ของพระสงฆ์ธรรมยุติกเรียกว่า หลักสูตรมหาจุฬาราชวิทยาลัย ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๘๙ ในสมัยสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์องค์สกุลมหาสังฆปริณายกเป็นนายกรัฐมนตรี จึงได้ทรงจัดตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงเรียกสภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ถือเป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งแรกในประเทศไทย มีการจัดการศึกษา ๓ ระดับ คือระดับเตรียมศาสนศาสตร์ ปีที่ ๑-๒ ระดับปริญญาศาสนศาสตร์หลักสูตร ๔ ปี และปฏิบัติงาน ๑ ปี จำนวนหน่วยกิตรวมทั้งสิ้น ไม่ต่ำกว่า ๑๕๐ หน่วยกิต

ส่วนมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์เดิมชื่อ “มหาธาตุวิทยาลัย” ปี ๒๔๓๕ เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “มหาจุฬา ลงกรณ์ราชวิทยาลัย” ปี พ.ศ. ๒๔๙๐ จึงจัดตั้งเป็นสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต ๔ ปี และปฏิบัติงาน ๑ ปี การศึกษาส่วนกลางอยู่ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และมีวิทยาเขตตามจังหวัดต่าง ๆ ๑๐ แห่ง มีการศึกษาแบ่งเป็น ๕ ระดับ คือระดับปริญญาเอก ระดับปริญญาโท ระดับปริญญาตรี ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ตอนปลาย และการศึกษาพิเศษ

ปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-ธรรม เกิดจากการขาดเอกภาพในการจัดการศึกษา ขาดผู้รับผิดชอบในด้านการบริหารเนื่องจากยึดจารีตเดิมคือ คณะสงฆ์รับผิดชอบเพียงการจัดสอนและวัดผล ไม่รับผิดชอบต่อด้านการจัดการศึกษา การสอนเป็นเรื่องของแต่ละสำนัก ศิษย์ใครก็ดูแลจัดสอนไปกัน ขึ้นกับศักยภาพและความสนใจของสมภารเจ้าวัด การเรียนการสอนจึงเป็นไปตามยถากรรม เป็นระบบที่สอบเทียบหรือระบบติวเข้าสอบ มีผู้สอบตกจำนวนมาก ไม่มีการรวมทุนรวมกำลังสำนักใดพร้อมก็ดำเนินการไป การศึกษาพระปริยัติธรรมจึงไม่แพร่หลายทั่วถึง ภิกษุสามเณรที่ต้องการศึกษาเล่าเรียนต้องหลีกหนีจากชนบทมาสู่เมืองใหญ่และกรุงเทพมหานคร

นอกจากนี้ หลักสูตรการศึกษาเก่าแก่ ล้าสมัย ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เป็นผลให้ไม่สามารถสื่อสารกับฆราวาสญาติโยมได้ ยังผลให้ผู้เรียนมีแนวคิดที่คร่ำครึ ล้าหลัง ไม่เท่าทันสังคมและโลกภายนอก เมื่อศึกษาจบก็ไม่สามารถนำไปใช้สอนได้อย่างมีคุณภาพเพราะการศึกษาเน้นแต่ด้านอักษรวิธีขาดการวิเคราะห์วิจัยวิจารณ์ ประกอบกับระบบการวัดผลประเมินผลเข้มงวด มีผู้สอบตกมากเป็นผลให้ผู้สนใจเรียนลดน้อยลง เพราะไม่เห็นประโยชน์และคุณค่า ครูผู้สอนก็ลดน้อยลงตามลำดับ ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่าง

ผู้เรียนและพระเถระผู้บริหารคณะสงฆ์เพราะผู้เรียนไม่สนใจเรียนบาลี-นักธรรม แต่พระเถระและผู้บริหารบีบบังคับให้เรียนบาลี-นักธรรม การจัดการเรียนการสอนจึงเป็นไปตามยถากรรม โดยมักจะอิงอาศัย การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญซึ่งเป็นการศึกษาแผนใหม่ คล้ายคลึงกับการศึกษาของฝ่ายอาณาจักร ส่วนปัญหาของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมไม่ค่อยมีปัญหาขาดแคลนบุคลากร ผู้เรียน ผู้สอน แต่ปัญหาเกิดจากการขาดแรงจูงใจที่จะสนใจการศึกษาอย่างแท้จริง เนื่องจากไม่สามารถจะนำไปใช้เป็นวิชาชีพได้ ปัญหาสำคัญที่จะต้องรับเร่งแก้ไข คือ การทุจริตในการสอบไล่ เนื่องจากการเรียนการสอนยึดการท่องจำเป็นหลัก ผู้เรียนและเจ้าสำนักมักทุจริตหรือร่วมมือกันให้เกิดการทุจริตเพราะมุ่งหวังจะให้ปริมาณผู้สอบให้มามากเพื่อผลประโยชน์ของทั้งผู้เรียนและสำนักเรียน

ส่วนปัญหาการจัดการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ มีปัญหาจากการขาดแคลนงบประมาณ งบประมาณที่ได้รับไม่เพียงพอต่อการพัฒนาคุณภาพของผู้สอนหรือวัสดุอุปกรณ์ เอกสาร ตำรา ให้เพียงพอและทันสมัย ขาดแคลนครูบาอาจารย์เฉพาะด้าน พื้นฐานการศึกษาของพระนิสิตต่ำ เพราะบุคลากรที่มีความสามารถมักหันไปศึกษาการศึกษาทางโลกจึงเหลือแต่บุคลากรระดับปานกลางจนถึงระดับต่ำ เกิดปัญหาการพัฒนาคุณภาพให้แก่วิชาการได้อย่างการศึกษาทางโลกซึ่งมีความพร้อมในด้านงบประมาณ บุคลากรผู้เรียน ผู้สอนมากกว่า พระนิสิตส่วนใหญ่ขาดจิตสำนึกและอุดมการณ์ เนื่องจากการศึกษาเลียนแบบการศึกษาทางโลก มุ่งแต่จะเป็นวิชาชีพภายหลังจบการศึกษา ขาดความกล้าหาญทางจริยธรรมที่จะแสวงหาความถูกต้อง หรือยืนหยัดในความถูกต้อง เมื่อเกิดวิกฤตในสถาบันพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการบิดเบือนหลักธรรมคำสอนหรือพฤติกรรมที่เป็นพุทธพานิชย์ความประพฤติของพระสงฆ์ที่ผิดต่อธรรม

วินัย สถาบันสงฆ์สูญเสียอิทธิภาพและจุดยืนของสถาบัน
ที่จะซื้อถูกผิดอย่างเที่ยงธรรมนับเป็นสถานการณ์ที่น่าวิตก

แนวคิดทิศทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม
แผนกบาลี-ธรรม ก็คือ การพิจารณาปรับเปลี่ยน
หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-ธรรมเสียใหม่
เนื่องจากหลักสูตรเดิมเก่าแก่ ล้าสมัยจนไม่อาจจะสื่อกับ
คนรุ่นใหม่และสถานการณ์ปัจจุบันได้ ควรปรับเปลี่ยน
หลักสูตรให้สัมพันธ์กับหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนก
สามัญโดยสอดแทรกลงในหลักสูตรพระปริยัติธรรม
แผนกสามัญ ปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอน ซึ่ง
เดิมเน้นท่องจำ มาเป็นการวิเคราะห์วิจารณ์ธรรม สร้าง
บรรยากาศเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางปรับเปลี่ยน
หลักสูตรบาลีที่ใช้เวลาการศึกษายาวนานให้สั้นลงและ
เป็นมาตรฐานเช่นวิชาอื่น ปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรให้
พระสงฆ์มีความรู้เท่าทันต่อสภาวะปัจจุบัน สามารถที่จะ
นำความรู้ในทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้เผยแพร่
ให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าใจมองเห็นคุณค่า ส่งเสริมมาตรฐาน
ครูอาจารย์ผู้สอน ปรับปรุงคุณภาพด้านการเรียนการสอน
ให้ครูอาจารย์ผู้สอนได้รับการยอมรับอย่างมีศักดิ์ศรี และ
มีสวัสดิการในการเลี้ยงชีพของตนอย่างพอเพียง ตลอดจน
จรรยาบรรณวิทยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการศึกษา
รัฐควรเกื้อหนุนการศึกษาเช่นเดียวกับการศึกษาทางโลก

แนวคิดทิศทางการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย
สงฆ์ ได้แก่ การหันกลับมาศึกษาแนวทางการศึกษา
พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลและในสมัยอดีตของ

สังคมไทยเพื่อเป็นต้นแบบในการศึกษาปัจจุบัน การ
สร้างเอกภาพในการศึกษาคณะสงฆ์โดยให้การศึกษาของ
คณะสงฆ์เพื่อเป็นต้นแบบในการศึกษาปัจจุบัน การสร้าง
เอกภาพในการศึกษาคณะสงฆ์โดยให้การศึกษาของ
คณะสงฆ์ทุกประเภทอยู่ภายใต้สภากาการศึกษาศาสนา และ
วัฒนธรรมแห่งชาติ และคณะกรรมการศาสนาและ
วัฒนธรรม โดยได้รับความอุปถัมภ์อย่างเท่าเทียมกับ
ฝ่ายอาณาจักร การเน้นความเป็นเลิศทางวิชาการด้าน
พระพุทธศาสนาโดยเน้นการศึกษาพระไตรปิฎก การ
กำหนดมาตรฐานการศึกษา จัดระบบประกันคุณภาพทั้ง
ภายในภายนอก การส่งเสริมมาตรฐานครูบาอาจารย์และ
บุคลากรทางการศึกษาเน้นการศึกษาเพื่อสันติภาพและ
การเรียนรู้ของประชาชน เน้นการศึกษาที่ครบไตรสิกขา คือ
ศีล สมาธิ ปัญญา โดยเน้นทั้งปริยัติ ปฏิบัติ เพื่อให้เกิด
ผล (ปฏิเวธ) การศึกษาสภาวะการณ์ต่างๆ อย่างรอบด้าน
เพื่อรู้เท่าทันโลกและสังคม การระดมทรัพยากรต่างๆ
มาใช้ในการศึกษาสงฆ์ ตลอดจนการแก้ไขพระราชบัญญัติ
การปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ เพิ่มบทบาทด้านการ
ศึกษา ในพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อ
ให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ และพระราช
บัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้การศึกษา
คณะสงฆ์เป็นการศึกษาเพื่อสันติภาพ ให้พระสงฆ์เป็น
ชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีความพร้อมที่จะพัฒนาการศึกษา
ของชาติให้เป็นการศึกษาที่สมบูรณ์ทั้งความรู้และคุณธรรม
มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถที่
จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

บรรณานุกรม

- ารศาสนาและสำนักงานสถาบันราชภัฏ. หลักการและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์. ๒๕๓๙.
- น์ แสนใจรัตน์. พัฒนาการการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย พ.ศ. ๒๔๕๙-๒๕๒๗. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐.
- โพธิ์สิตา. มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๒.
- จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ชีวิตและผลงานพระธรรมปิฎก. ๒๕๔๒.
- จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ อนุสรณ์ ๒๕ พุทธศตวรรษ. ๒๕๐๐.
- จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยของรัฐในกำกับของรัฐบาล. ๒๕๔๐.
- จอห์น เบาริง. เซอร์จอห์น เบาริงเข้ามาเมืองไทย. แปลโดย พ.ป. บุญนาค. กรุงเทพฯ : ขวณพิมพ์, ๒๕๐๙.
- เร สุชาติวิวัฒน์. พัฒนาการของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๒๗-๒๕๓๔. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๖.
- ณ์ ปุณฺทริกวิวัฒน์. เมืองไทยในความฝันของพระธรรมปิฎก. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่องประเทศไทยกับมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาแห่งโลก ณ องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ๑๓-๑๔ มีนาคม ๒๕๔๒.
- ทพเวที. ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- ธรรมปิฎก. การศึกษาทางเลือก : สู้วิวัฒนาการหรือวิถีไปสู่โลกยุคไร้พรมแดน. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๑.
- ธรรมปิฎก. การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- ธรรมปิฎก. เพื่ออนาคตของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๓๖.
- ธรรมปิฎก. ทางสายอิสราภาพของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.
- ธรรมปิฎก. ธรรมกับไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : ศุภสภา, ๒๕๔๒.
- ธรรมปิฎก. หยาดเพชรหยาดธรรม ภูมิปัญญาเพื่อการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : ศุภสภา, ๒๕๔๒.
- ไพศาล วิสาโล. พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : กองทุนมูลนิธิเพื่อการศึกษาและการปฏิบัติธรรม, ๒๕๔๒.
- ราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ๒๕๔๒.
- ราชวรณีย์. การศึกษาของคณะสงฆ์ ปัญหาที่รอทางออก. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลดคิมทอง, ๒๕๒๙.
- ราชวรณีย์. ปรัชญาการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลดคิมทอง, ๒๕๒๕.
- ราชวรณีย์. ทางสายกลางของการศึกษาไทย. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๐.
- นซิส โบว์แซร์. ฟรานซิส โบว์แซร์ : พระกัลยาณไมตรี. แปลโดยยายะดา กวินกุล และคณะ. กรุงเทพฯ : สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๐๖.
- เ เกิดปรำงค์. พัฒนาการของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาอุดมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.
- เอมรวัดณ์ และคณะ. ความคิดและภูมิปัญญาไทยด้านการศึกษา. สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- ทิพย์ จิตตมาศ. บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย พ.ศ. ๒๔๕๙-๒๕๒๖. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.
- จารุสรงงานการศึกษาคณะสงฆ์จังหวัดอุบลราชธานี. ๒๕๓๙.